MASTER
NEGATIVE
NO. 92-80746-4

AUTHOR:
ANDREAE, ARNOLD JOHAN

TITLE:
KOLLUMERLAND EN NEIUW-KRUISLAND . . .

PLACE:
KOLLUM

DATE:
1883

Master Negative #

92-80746-4

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

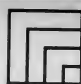
949.2 Andreae, Arnold Johan, 1845-
An2 Kollumerland en Nieuw-Kruisland
geschiedkundig beschreven.
Kollum 1883. O. 7+158 p.

11186

Restrictions on Use:

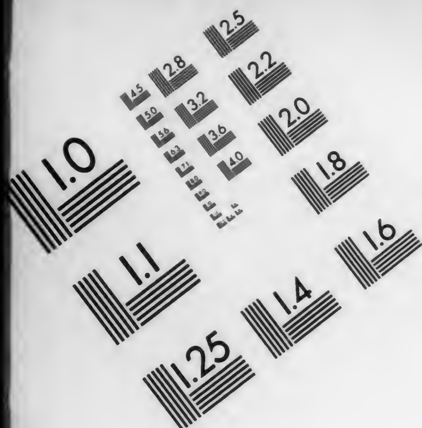
TECHNICAL MICROFORM DATA

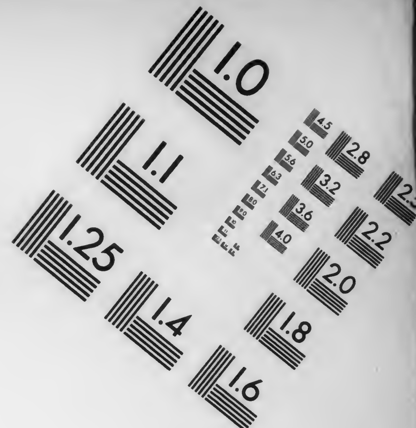
FILM SIZE: 35mm REDUCTION RATIO: 11x
IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB
DATE FILMED: 9-18-92 INITIALS M.M.
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

AIIM

Association for Information and Image Management
1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910
301/587-8202

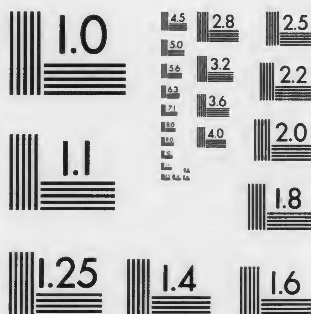

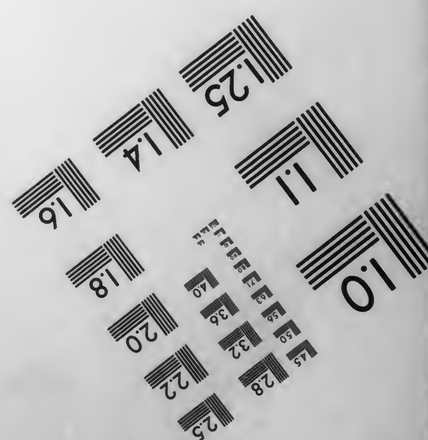
Centimeter

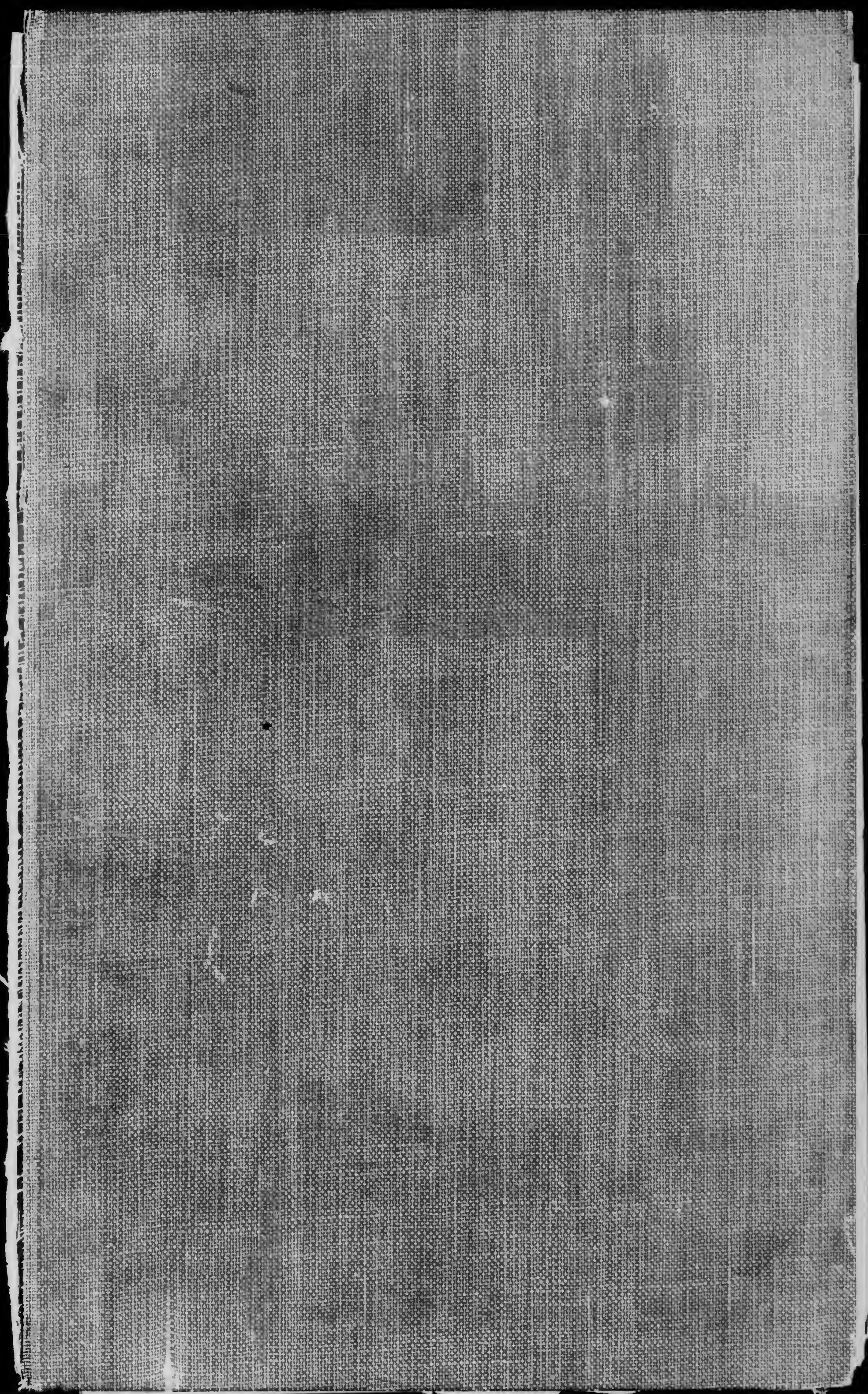

Inches

KOLLUMERLAND en NIEUW-KRUISLAND,

GESCHIEDKUNDIG BESCHREVEN,

DOOR

Mr. A. J. ANDREÆ.

(MET MEDEWERKING VAN HET FRIESCH GENOOTSCHAP VAN GESCHIED-, OUDHEID- EN TAALKUNDE TE LEEUWARDEN.)

KOLLUM:
T. SLAGTER.
1883.

»*Hoewel niet allen in dezelfde mate, elk stelt belang in de* »*geschiedenis in het algemeen, en van zijn Vaderland en van* »*zijne woonplaats in het bijzonder: dit meen ik veilig te mogen* »*vaststellen.*"

J. G. van Blom: »*Opkomst van het vlek Dragten.*"

Snelpersdruk — T. Slagter. — Kollum.

Aan

den WelEdel Gestrengen Heer

Mr. JOHANNES JACOBUS BOLMAN,

OUD-SECRETARIS

VAN

KOLLUMERLAND EN NIEUWKRUISLAND,

worden deze bladzijden opgedragen door

DEN SCHRIJVER.

EEN WOORD VOORAF.

Gedurende een tiental jaren hield ik mij van tijd tot tijd onledig met het samenstellen eener Geschiedkundige *en* Plaatselijke Beschrijving *van* Kollumerland en Nieuw-Kruisland.

Het eerste gedeelte ziet thans het licht, terwijl het overige, bij genoegzame belangstelling, later zal volgen.

Ten einde dit werkje zoo beknopt mogelijk te maken, heb ik ter zijde gelegd, wat mij over 't algemeen als minder belangrijk voorkwam. Ook om die reden heb ik niet dan bij uitzondering de bronnen, waaruit ik putte, aan den voet der bladzijden aangewezen, maar ik meende ze toch hier ter plaatse in het kort te moeten vermelden.

Het ligt in den aard der zaak, dat ik veel gebruik heb gemaakt van de friesche en vaderlandsche historieschrijvers, van de Charterboeken van Friesland, de Vrije Fries en andere werken, uitgegeven door het Friesch Genootschap te Leeuwarden, van de Nieuwe Naamlijst van grietmannen door Jhr. Van Sminia, enz. —

Maar vooral heb ik vele bijzonderheden geput uit geschrevene *bronnen, en wel voornamelijk uit:*

1°. Proclamatie- *en* Resolutie-boeken *uit de* 16*de,* 17*de en* 18*de eeuw, aanwezig op het gemeente-archief te Kollum, alsmede* Dijkboeken *van Kollumerland c. a.*

2°. Weesboeken, Recesboeken, Tauxatieboeken, Pleidooiboeken, Decreetboeken, Sententieboeken, Registratieboeken, *behoord hebbende tot het Nedergeregt dezer voormalige grietenij, thans berustende op 's Hofs Archief te Leeuwarden. Het oudste dezer handschriften is van* 1549.

3°. Verzameling *van* oude aanteekeningen *op Kollumerland c. a. betrekking hebbende. (17de en 18de eeuw.)*

4°. Oorkonden, *aanwezig op de Provinciale Archieven van Friesland en Groningen en op de Bibliotheek van het Friesch Genootschap te Leeuwarden.*

5°. Rentmeesters-Rekeningen *van* Friesland, *loopende van omstreeks* 1515—1575, *waarvan enkelen ontbreken; aanwezig op de Prov. Bibliotheek van Friesland.*

Deze Rekeningen *bevatten zeer vele merkwaardige aanteekeningen uit die dagen en o. a. veel, dat kan strekken tot* aanvulling *van de* »N.-Naamlijst van grietmannen", *door Jhr. Van Sminia.*[1])

Verder moet ik opmerken, dat, hetgeen betrekking heeft op de geschiedenis *van het* dijkwezen *van* Kollumerland en Nieuw-Kruisland, *waarvan in de volgende bladzijden slechts ter loops melding is gemaakt, door mij, zoo naauwkeurig ik daartoe in staat was, is verzameld in een werkje, getiteld:* »De Lauwerszee", *uitgegeven in* 1881 *bij H. Kuipers te Leeuwarden, waarin men alzoo meerdere bijzonderheden daaromtrent kan vinden.*

Wat betreft de levens-bijzonderheden en familiebetrekkingen van personen, wier namen in de volgende bladzijden voorkomen, ik heb daarvan alléén dan melding gemaakt, voor zoover zij niet in de Plaatsbeschrijving der Gemeente, bij de behandeling der Staten, Stinsen, grafschriften enz., te huis behoorden.

Is dit boeksken wel is waar van plaatselijken aard, ik hoop, dat het althans dit nut mag hebben, om ande-

———

[1]) *Eenigen tijd geleden heb ik een uittreksel, betreffende dat onderwerp, uit deze Rekeningen ontvangen en eene „Nalezing" vervaardigd op die Naamlijst. Ik bin gaarne bereid, om hen, die hierin belang mogten stellen, daarmede van dienst te zijn.*

ren op te wekken, soortgelijke beschrijvingen van de gemeenten in dit gewest zamentestellen, opdat eenmaal de geschiedenis van Friesland, zoo naauwkeurig mogelijk en mede uit onuitgegevene bronnen, kan worden bewerkt.

Het zij mij veroorloofd hier openlijk mijn dank te brengen aan den Heer Mr. J. J. Bolman, oud-secretaris dezer gemeente, die den eersten grondslag legde tot het opsporen van oudheid- en geschiedkundige merkwaardigheden dezer voormalige grietenij en van wien ik de aanteekeningen daarover nu ruim veertien jaren geleden, ten geschenke mogt ontvangen.

Uit erkentelijkheid daarvoor verzocht ik toestemming, om het resultaat van die nasporingen, welke door mij met groot genoegen werden voortgezet, aan ZWEd. Gestr. optedragen, hetgeen mij bereidwillig werd toegestaan.

In de tweede plaats betuig ik mijnen dank aan het Bestuur van het Friesch Genootschap voor G. O. en T. te Leeuwarden, met welks medewerking ik deze bladzijden heb mogen uitgeven, waardoor eene verspreiding in ruimeren kring mogelijk is gemaakt.

Ook den Heer H. J. Hoogeboom, thans secretaris dezer gemeente, die mij, zoowel bij het nasporen in het Gemeente-archief, als anderzins, steeds de behulpzame hand bood, betuig ik daarvoor mijnen dank, evenals aan allen, die mij in een of ander opzigt hierbij van dienst zijn geweest of hunne belangstelling in de uitgave van dit werkje hebben betoond!

KOLLUM, Sept. 1883. A. J. ANDREÆ.

In de rubriek *Verbeteringen*, achteraan in dit werkje geplaatst, worden twee *misstellingen* vermeld, die tot ons leedwezen zijn ingesloopen op bladz. 7 en 121 en waarop wij in 't bijzonder de aandacht vestigen.

KOLLUMERLAND EN NIEUWKRUISLAND,

GESCHIEDKUNDIG BESCHREVEN.

De tegenwoordige provincie Friesland was in vroegeren tijd verdeeld in de drie bekende deelen: Oostergo, Westergo en de Zevenwouden.

Van de Zevenwouden vindt men voor het eerst in de 15de eeuw melding gemaakt, maar de twee andere landstreken of göen komen reeds voor in de 8ste eeuw, als de pagus Ostrache (landstreek Oostergo) en de pagus Westrache (landstreek Westergo). Deze pagi, göen of landstreken schijnen in pagi minores, ondergöen of kleinere landstreken verdeeld te zijn geweest, die weder uit villae of hemrikken bestonden, de oorsprong onzer tegenwoordige dorpen.

In later tijd schijnen die ondergöen grooter in aantal te zijn geworden of wel, men maakte eene gewijzigde indeeling, door eenige hemrikken bij elkander te voegen onder het bestuur van één persoon, wiens regtsgebied *ban* of *ferd* geheeten werd, welke benaming vervolgens in die van *grietenij* is overgegaan.

Vóór de 8ste eeuw berustte de hoogste magt bij de volksgerigten, die door den Frana werden geleid. Misschien bevatte

iedere ondergo zulk een volksgerigt, doch dit is onzeker. De Asega en de Atta oefenden verder het regterlijk en burgerlijk bestuur uit. De Asega was een priesterlijk persoon, die regt sprak en toepaste in groote aangelegenheden. De Atta (in 't algemeen) was regter in de hemmerik; hij sprak regt in kleinere misdrijven, had de zorg over dijken, wegen, wateren en dergelijke, zoover zijn gebied zich uitstrekte. Soms waren er evenwel verschillende Atta's in een zelfde hemmerik. De Atta, die regt sprak, de gewone Atta, noemde men dan: Meene-Atta, terwijl een andere Atta, voor de dijken zorgde (Dijk-Atta) en weder een ander voor het kerkelijke (Kerk-Atta).

In de 9de eeuw, nadat Friesland onder de opperheerschappij der Franken was gebragt, werd door Karel de Groote een nieuw bestuur ook in deze landstreken ingevoerd. De göen werden voortaan door Graven bestuurd, die Schouten of Schelta's benoemden, door wie het onmiddelijk bestuur werd uitgeoefend. Deze Schelta's traden, naar het schijnt, in de plaats der Frana's, terwijl hun regtsgebied: ban of ferd heette. De Asega bleef als hoofdregter en de Atta als dorpregter bestaan.

Toen ongeveer vier eeuwen later het gezag der Graven in dit gewest voor goed een einde nam, werden de betrekkingen van Schelta en Asega in die van den *Grietman* vereenigd. In zijne ferd, later naar den naam van grietman, grietenij genoemd, oefende deze met zijne Eheheeren, Riuchteren of Bijzitters de hoogste magt uit.

Op het einde der 15de eeuw, nadat Friesland onder het bestuur der Hertogen van Saksen was gekomen, hadden er enkele wijzigingen plaats bij de bekende Ordonnantie van 1504. Daarbij werd o. a. ingesteld, een Provincialen Raad, later het Hof van Friesland genoemd, op welk lichaam de regtsspraak in criminele zaken werd overgebragt, zoodat de grietslieden toen alleen de burgerlijke regtsspraak behielden.

Verder wordt in die Ordonnantie gezegd, dat »een yeghe»lyck Grietman in een yeghelyck Dorp zijnre Grietenyen een »Rechter vuyt den verstandichsten des zelven Dorps ordineren" zou, die »alle machte ende bevel hebben zall, wat hier voermaals »een Atte ghehat heeft," enz. Ook moest de Grietman »van »den verstandichsten ende besten" kiezen, uit ieder kwartier zijner grietenij: één, waar geen kwartieren waren: vier, om op de regtsdagen regt te spreken, »neven den Grietman" of dengene, die de Grietman in zijn plaats »ordineren" zal, welke laatsten men *Substituut-grietman* noemde, terwijl de anderen: *Assessoren*, *Bijzitters* of *Mederegters* werden geheeten. Iedere week, om de veertien dagen, minstens om de vier weken moest er regtsdag gehouden worden, terwijl een Procureur, later genoemd *Procureur-Postulant* voor den Geregte, of ook wel Pensionares, regterlijke adviesen gaf.

In later tijd werd er bij ieder Nedergeregt een *Fiscaal* aangesteld, die de zaak, waarover twist was, onderzocht, en *Executeurs*, die de citatie en exploiten moesten doen en bijgestaan werden door 2 of 3 *Adsistenten*.

Voor de geldelijke belangen had ieder dorp een *Dorpsontvanger*, terwijl over de geheele grietenij een *Ontvanger-generaal* werd aangesteld.

Als schrijver bij het Nedergeregt trad de *Secretaris* op, in eene oorkonde van 1404 »Greetman-Schriuwer" genoemd, vermoedelijk omdat hij oorspronkelijk door den Grietman werd benoemd.

De Grietenij-raad, waarvan de Grietman voorzitter was en de Secretaris schrijver, was zamengesteld uit de *Dorpsvolmagten*, die ingezetenen der grietenij en bezitters van schotschietende huizen moesten zijn Zij werden gekozen door de stemgeregtigden.

De keuze der Grietslieden berustte waarschijnlijk oorspronkelijk bij de stemgeregtigde ingezetenen der grietenij; in de Saksische en Geldersche tijden bij de Hertogen van Saksen en Gelder. In de Spaansche tijden (van 1525—1550) werden zij door de stadhouders namens de Spaansche vorsten gekozen. Toen de Spaansche Koning was afgezworen, ging dat regt op den stadhouder van Friesland over, die de keuze deed uit eene, door de inwoners der vacerende grietenij opgemaakte nominatie van drie »van de notabelste, best gequalificeerde »ende goede patriotten." Dit bleef nagenoeg tot 1798 aldus

bestaan. In 1798 werden de Grietslieden afgezet en vervangen door Baljuws en Schouten, wier regtsgebied uitgebreider was en District werd genoemd, terwijl van 1815 tot 1852 de benamingen van Grietman en Grietenij weder in gebruik kwamen, die in laatstgenoemd jaar voor de namen van Burgemeester en Gemeente moesten plaats maken.

De Grietman benoemde den Fiscaal, den Procureur, Executeur en Adsistenten, en koos uit een drietal door de stemgeregtigden opgemaakt: de Bijzitters, den Secretaris en de Dorpregters. De Secretarissen werden later gekozen uit eene nominatie van 3 personen, ten overstaan van commissarissen uit Gedeput. Staten. Nog later geschiedde die keuze door den Koning en na de invoering van de Gemeentewet in 1852, door de leden van den Raad.

Iedere grietenij zond voorheen twee personen, door den grietenij-raad gekozen, naar den Landsdag (nu Prov. Staten), één uit den adel en één uit de eigenerfden.

In het *kerkelijke* behoorde voorheen geheel Oostergo, behalve Achtkarspelen, onder het Bisdom van Utrecht en wel bepaaldelijk onder den Proost van Sint Salvator. Het kerkelijk gebied was verdeeld in verscheidene Dekenschappen; o. a. vindt men genoemd: het Dekenschap van »Dockum, »Holwert en de Gaast", hetwelk »Dockum met beyde Dongeradeelen, Collum met Collummerlant" omvatte. Aan het hoofd van ieder Dekenschap stond de *Deken*, een kerkelijk regter, die in eene der hoofdplaatsen van zijn gebied woonde.[1])

Hoe verder men in het verledene tracht doortedringen, hoe moeijelijker het wordt, om genoegzaam licht te verspreiden in de duistere tijden der oudheid. Toch wordt het ons vergund, om hier en daar een enkelen lichtstraal optevangen en door de nevelen heen, zien wij, hoewel in zeer flauwe

[1]) Mr. Ph. v. Blom, Dorpsgemeenten in Friesland, passim. — V. Sminia N. Naamlijst, Inleiding. — Charterboeken van Friesland, enz.

trekken, wat voor ruim tien eeuwen ongeveer de toestand was van de landstreek, wier verleden wij beschrijven.

De Lauwerszee is nog niet aanwezig; het land breidt zich aanzienlijk verder noordwaarts uit.

De breede Eestroom kronkelt van Doccinga (Dockum) oost-, daarna noordwaarts en vereenigt zich op de hoogte van het bloeijendeEzum (nu Ezumazijl) met de rivier *Lagbeki* of *Lavica* (Lauwers), die zich door de duinenrij een weg naar zee baant.

De landstreek Oostergo is in ondergöen verdeeld, waarvan er een Tockingen heet, die zoo het schijnt het noordoostelijk deel van die landstreek inneemt. In deze ondergöen treffen wij vele villae of hemrikken aan.

Hier en daar zien wij door de schemering eenige terpen of vlugtheuvels, waarvan wij de namen niet kunnen ontdekken. Evenwel gelooven wij, dat eene groote terp, gelegen ten westen aan eene aanzienlijke ryt, die noordwaarts naar de Ee stroomt, den naam van *Colleheim* draagt, d. i. de heim of woonplaats van zekeren Colle (Kollum). Daar wonen te midden hunner bezittingen o. a. Reginhart en Wolfgartis, edele Friezen, die welligt uit dankbaarheid, dat Bonifacius hen tot het Christendom bekeerde, een gedeelte hunner landerijen ten geschenke hebben gegeven aan het Klooster Fulda, door hem aan de Wezer gesticht en tot laatste rustplaats verkozen. Deze terp is welligt ongeveer het middelpunt der villae of der hemmerik Colleheim. Daar wonen de edelingen of vrijen op hunne hoeven, te midden hunner landerijen; dit is de eigenlijke hem. Daarbuiten is de gemeenschappelijke weide; daar wonen hier en daar in nederige hutten de onvrijen, die voor de vrijen de akkers moeten bebouwen. Later zien wij de hem tot een dorp, eene geregelde buur aangroeijen en de hemmerik: de klokslag of het behoor genoemd.

Meer hemrikken ontdekken wij op dit tijdstip hier niet. Toch zijn er meerdere, want in latere bescheiden leest men van Westergeester- en Oudwoudemer-hemrik[1]). Hier en daar

[1]) De namen *Westergeester-* en *Oudwoudemer-hemrik* treft men nog dikwijls in oude Dijkboeken van Kollumerland aan. Zie hierna.

zien wij enkele terpen en bosschen. Aan de oostzijde der ryt, die langs Colleheim loopt, bespeuren wij een vrij uitgestrekten vlugtheuvel en daarin zelfs de sporen, dat zij reeds, tijdens de Romeinen hier vertoefden, bewoonbaar is geweest[1]). Verder nabij de Lagbeki ligt mede een terp (Burum), terwijl ook aanzienlijke vlugtheuvels in het westen, nabij de *Ee* (Dockumer-diep) en nabij de *Sennaer* (de Zwemmer) zich aan ons oog vertoonen (Terpen te Westergeest).

In een daarvan ontdekken wij groote geraamten, overblijfselen van vroegere bewoners, zeker aanzienlijke personen, getuige den fraai gouden ring, die in de nabijheid ligt[1]).

Ten zuidwesten van Colleheim zien wij groote plassen en moerassen, terwijl aan alle zijden onzen blik stuit tegen overoude bosschen van eiken en haselnoten, die den bewoners eene menigte van wild verschaffen[2]).

Hier en daar in de geheiligde bosschen wordt nog de herinnering bewaard aan de offerplaatsen, waar de heidensche priesters den goden geofferd hebben[3]). Maar het heidensch bijgeloof heeft plaats gemaakt voor de leer van Jezus, die niet van bloed, maar van vrede spreekt! De altaren der Heidenen zijn verdwenen en daar, waar voorheen in de hemmerik de heidensche tempel stond, is nu een christen bedehuis verrezen, aanvankelijk van hout, later van steen[4]).

De Ee, de Sennaer, de *Greuse*, de Lagbeki[5]) en andere wateren en ryten leveren veel visch op en aan hare oevers vindt het vee in den zomer vruchtbare weilanden. Landbouw en veeteelt bloeijen, jagt en visscherij geven een ruim bestaan. Zoo leven de inwoners schijnbaar zeer vreedzaam en rustig. Doch, er bestaan twee roofgierige vijanden, waarmede zij te kampen hebben: »Di Salta See" en »de Nordera grimma" zijn voor hen bijkans woorden van dezelfde beteekenis geworden.

---

1) Zie: *Aanteekening I.*

2) In het zuidwesten der gemeente en in Dantumadeel bevinden zich nog vele zulke plassen, moerassen of broeken. *Aanteekening I.*

3) Dit vermoeden wij van de *Wygeest*, hetgeen beteekent: *gewijde (zand-)grond.* — 4) *Aanteekening II.*

5) Wij hebben de oudst bekende namen opgegeven.

De golven der zee, als zij door de stormwinden worden opgestuwd, doen menschen en vee omkomen en nemen den bodem weg. De Noorman landt, vervult alles met moord en brand en keert met schepen, vol met buit geladen, naar zijn land terug.

Zeker was het eene blijde mare, toen in 850, nadat eene bende dezer woeste zeeschuimers onder Gustavus Lappon de mond der Lagbeki was opgevaren en eene landing beproefde nabij Colleheim, door den Frieschen Potestaat Adelbric van Adelen zoodanig werd verslagen, »dat er weinigen ontkwa»men, die 't in Zweden boodschapten, wat reis dat ze in »Friesland gehad hadden."[1])

En evenzoo zou ook later de andere vijand worden bestreden en teruggedrongen. Doch, zoolang de verdedigingsmiddelen ontbraken, hadden de golven vrij spel en moesten de inwoners hare woede lijdelijk aanzien.

Daar giert de storm! De zee bruist met geweld de monden der Lagbeki binnen; geheele stukken land worden weggeslagen. De golven door niets in hunne vaart gestuit, rukken boomen omver en sloopen de eeuwenoude bosschen. Menschen en vee verdrinken bij menigte. Bij herhaling brult de storm, de zee drijft hare golven steeds verder en verder en heeft langzamerhand een boezem gevormd, die diep landwaarts inloopt. De Lauwerszee is ontstaan!

Ongeveer drie eeuwen zijn voorbijgegaan; wij bevinden ons in de 13de eeuw. Welk eene verandering treffen wij aan! Eene groote uitgestrektheid lands ten oosten en gedeeltelijk ten noorden van Colleheim is door de golven overstroomd. Geen bosch vertoont zich daar meer aan ons oog; bij vloed wordt de geheele oppervlakte met zeewater bedekt en als de ebbe is ingevallen zien wij eene menigte van kleinere en grootere eilandjes, door ryten en slenken van elkander gescheiden, waarop zich hier en daar hoogten vertoonen, die

---

1) Occo Scharl. bladz. 77. Sommige schrijvers, zooals Winsemius, stellen dit op een ander jaar, maar het juiste jaar zal wel moeijelijk zijn te bepalen. *Aanteekening III.*

aan het vee, als het des zomers hier graast, tot schuilplaats kunnen dienen bij het opkomen der dagelijksche vloeden.

Doch wij bespeuren een grooten vooruitgang. Hoewel nog in den beginne: men heeft het middel gevonden, om althans eenigzins de woede der golven te beteugelen en het verder indringen te beletten. Men heeft de terpen door hooge wegen aan elkander verbonden en die wegen al gaandeweg nog verhoogd; men heeft dijken aangelegd. Van Doccum langs de Ee naar Collum loopt zulk een dijk *(Santwielendijk,)* eerst zuidwaarts, daarna oostwaarts, langs de Wigara-thorp[1]) naar de Lavica; zelfs is reeds een gedeelte van het verdronken land op de zee heroverd, want wij vinden ook eene zeewering oostwaarts van Collum langs de terp, waarop later Burum werd gesticht, vandaar langs de Lavica zuidwaarts loopende. De Sennaer, de ryt bij Collum en de Greuse zijn door sluisjes afgesloten.

Ook op andere punten treffen wij groote veranderingen aan. De ondergöen vinden wij niet meer terug; het schijnt, dat eenige hemrikken tot één regtsgebied zijn vereenigd, hetwelk den naam draagt van *ferd*, terwijl eenige *ferden* wegens gemeenschappelijke belangen tot een grootere landstreek of district (districtus) zich hebben verbonden. Zoo vinden wij Oostergo nu in twee zulke districten verdeeld, waarvan het noordelijkste Winnighe wordt genoemd, hetwelk bestaat, behalve Achtkarspelen, uit de zes volgende onderdeelen of ferden: »Donthmadeil, Thietstzerckeradeil, Ech»tawerderadeil, Lijowerderadeil, Ferwerderadeil en Donghe»radeil."[2])

De landstreek, die wij beschrijven, — tengevolge van het ontstaan der Lauwerszee, de helft kleiner dan voorheen, — maakt nu nog deel uit van »Donthmadeil", waarschijnlijk tot in den aanvang der 15de eeuw, toen een gedeelte daarvan, onder den naam van Oostbroeksterland op zich zelf kwam te staan, nadat er, zooals wij zien zullen, in de 14de eeuw

[1]) De terp, waarop in 1240 het Gerkesklooster werd gesticht. Zie o. a. Tegenw. St. van Friesland, I, bladz. 404 en anderen.
[2]) Vrije Fries, dl. XIV, bladz. 205 en 208.

weder eene aanzienlijke verovering op de zee had plaats gehad.

Inmiddels is het land door den aanleg van dijken meer bewoonbaar geworden. De dorpen breiden zich uit en gehuchten ontstaan. De houten bedehuizen worden vervangen door steenen kerken en torens, waartoe zelfs de dalen van Andernach en Bröhl aan den Rhijn, dufsteen leveren.[1]) De toren van Kollum dagteekent, naar men wil, uit de 12de eeuw; de kerk schijnt van lateren tijd te zijn (15de eeuw[2]) en zal dus vermoedelijk een vorig bedehuis hebben vervangen. De kerk van Westergeest, in den romaanschen stijl opgebouwd, is zeker niet jonger dan uit de 13de eeuw. Die van Kollumerzwaag en Oudwoude en de oude kerken van Burum en Ausbuurt schijnen gebouwd te zijn in de 14de eeuw.[3])

Ook vinden wij hier twee *kloosters*. Ten zuidoosten van den dijk, die van Collum oostwaarts langs den terp van Burum loopt, ligt het Vrouwenklooster *Galilea*, gesticht door het Gerkesklooster, gelegen in het naburige Achtkarspelen. In het westen ligt een klooster van adelijke jonkvrouwen, *Mons-Oliveta* of *Olijfberg*, later het Veenklooster geheeten. Lang had het klooster de Olijfberg zeker nog niet bestaan, toen deze streken in 1287 door een geduchten watervloed werden geteisterd, die zelfs het anders zoo kalm verblijf der vreedzame nonnen bereikte, waardoor velen der inwonenden verdronken[4]).

Door de sterke aanslibbing, die in den lúwen hoek van den toemaligen inham der Lauwerszee zonder twijfel moet hebben plaats gehad, verkreeg men, — naar wij meenen in den aanvang of het midden der 14de eeuw, — eene zeer belangrijke landaanwinning, door het leggen eener zeewering van *de Luine*[5]) oostwaarts naar de Lauwers en voorts naar

[1]) Twee Hoofdst. van ons Dijkwezen, door Dr. Westerhoff, bladz. 118 en 123. — [2]) Zie hierna.
[3]) De oude kerken van Burum en Ausbuurt zijn in den aanvang der 18de eeuw met vele andere kerken en gebouwen afgebeeld door zekeren Stellingwerf.
[4]) Beide kloosters werden waarschijnlijk in de laatste helft der 13de eeuw gesticht. — [5]) Zie *Aanteekening I.*

den ouden dijk, die langs de tegenwoordige dorpen Grijpskerk en Visvliet liep. Twee sluizen werden daarin aangebragt: de eene ten noorden van Kollum in de oude ryt, die destijds al kronkelende door de Tochmalanden nabij de Luine in de Ee (Dock.-diep) viel;[1]) de andere in een nieuwen tak der Lauwers, welke laatste sluis de Lambers- of Peterzijl werd geheeten, terwijl de Lauwers bij de Leegte werd afgedijkt.

Dit werk, zeer zeker ondernomen door de inwoners van »Colma ende Utpoestmalande" (Buitenpost) en door het Gerkesklooster, had eene landaanwinning tengevolge van ongeveer 2500 bunders.

Zonder twijfel had dit groote gevolgen.

De dorpen, vooral *Kollum* en *Burum*, namen nu in aanzien en omvang toe. Op het eind der 14de eeuw vindt men melding gemaakt van de Parochiekerk van »Collumabur" en in 1408 van de kerk van »Burum", op welk jaar wij den naam van dit dorp voor het eerst aantreffen. *Oudwoude*, *Westergeest* en *Kollumerzwaag* vonden wij niet vóór het jaar 1443 en *Ausbuurt* niet vóór 1490 vermeld.

Groot was de schat der vruchtbare landerijen door die bedijking aangewonnen, maar voor een groot deel kwam zij ten bate van het naburige Gerkesklooster, hetwelk daardoor in rijkdom, magt en aanzien aanmerkelijk klom, tot groot nadeel van de omliggende landstreken. Dit gaf in lateren tijd dan ook meermalen aanleiding tot oneenigheid tusschen de grietslieden van Kollumerland en de abten van dat klooster, welke laatsten, trots op hunne bezittingen, het regt van jurisdictie beweerden te bezitten over hunne meijers, die onder de klokslag van Burum en op het later ingedijkte Nieuwkruisland woonden.

Had men hierdoor op de zee eene aanzienlijke verovering behaald, aan de andere zijde dreigde een onweder van meer dan gewone beteekenis.

De hollandsche graaf Albrecht van Beijeren wilde eene

[1]) Later werd die sluis meer oostelijk gelegd.

poging wagen, om zijne regten op Friesland te doen gelden Reeds in 1396 had hij een leger van 180,000 man te Enkhuizen doen inschepen en naar de Kuinre gezonden, om de Stellingwerven binnen te rukken. Ook liet hij eenige vaartuigen uitrusten, wel voorzien van — »alrande proviande", — »van bussen, van crude, van steen, van schutte, van vier- »pannen, van torken", enz. alsmede 1000 man krijgsvolk. Aan »Pieter heren Dirxzoon" of Ridder Pieter Beets werd opgedragen, om zich met eene krijgsmagt naar Friesland te begeven en wel bepaaldelijk, om »in de Lauwers te liggen", tot welk doel aan Floris van Borselen last was gegeven, om 300 gewapende lieden en later nog 700 man te Amsterdam te vereenigen.

In de Lauwers aangekomen, zou men eene landing beproeven, doch de Friezen hadden zich in zulken groote getale op de dijken verzameld, dat de vijand zich met het blokkeren der Lauwerszee moest vergenoegen.

Doch de winter was op handen en nu gaf de Hertog aan deze krijgsmagt »oorlof weder te keeren, elc tot sinen lande."

Ten einde een hernieuwden inval van den hollandschen Graaf te keer te gaan, hebben de Friezen waarschijnlijk kort daarop te Ter Luine eene sterkte gebouwd, in den hoek, waar het Dockumerdiep en de Kollumerryt zich destijds vereenigden. *(Zie bladz. 10 hiervoor).*

In het volgende jaar ondernam Albrecht weder een togt naar dit gewest, maar zonder gevolg.

Bij een derden togt (in 1398) was hij gelukkiger en bragt het zoover, dat geheel Friesland zich onderwierp, uitgenomen de Achtkarspelen, die de hulp der Groningers inriepen en zich met kracht bleven verzetten. De sterkte bij Ter Luine kwam nu ook, tengevolge der onderwerping van Oostergo, in handen van den veroveraar en het schijnt, dat zekere Gillis van der Scheynge of Jelle Scheng, zooals de Friezen hem welligt noemden, daar in bezetting kwam te leggen.

»De Grave droeg dat lant voorschreven elcken hovelingh »in synen lande"; zoo werd »die ambocht, heerscap ende »dat dagelix gherecht van Droesum" (Driezum) den 8sten

April van het volgende jaar (1399) verleend aan »Hessel »upter Geest" (Hessel Tjaarda te Rinsumageest), tot welk »ambocht" en »gherecht" zeer waarschijnlijk destijds ook de onderhavige landstreek zal hebben behoord.

Doch men was de heerschappij der Hollanders in deze streken al spoedig weder moede. Men besloot de sterkte Ter Luine aantevallen en dit geschiedde »met sulcken toeloop van »een groote menichte Volcx, ende sulcken furie ende aen- »loop", — »(selfs bij nacht niet achterlatende), soo datter geen »wech van ontkomen was" voor de belegerden, waarop Gillis Scheng »met raede van de sijne, 't casteel behoudens Lyff »ende Goedt der Besetters opgaf."

Ten hoogste hierover vertoornd, beraamde de Graaf een vierden togt naar Friesland, die nu ditmaal bijzonder tegen de Lauwers was gerigt. Willem van Oostervant, Albrechts zoon, vertrok met eene aanzienlijke krijgsmagt van Enkhuizen naar Staveren, waar hij eenige weken vertoefde, om vervolgens langs de zeekust naar het noorden te trekken.

Den 28sten Mei verliet hij Staveren en trok over Sexbierum en Holwerd naar Dockum, welke stad hem weder afgevallen was. Hij nam ze den 3den Junij in, liet er eenig krijgsvolk achter en spoedde zich vandaar door »Dongerdeel" langs de kust naar Ter Luine.

Het schijnt, dat de Friezen in dezen omtrek zich nu tegen de pogingen van den Gaaf niet durfden verzetten en welligt het kasteel Ter Luine vernield hadden. Althans te dier plaatse aangekomen, besloten de Hollanders terstond een blokhuis te bouwen, ten einde de vrije vaart op het Dockumerdiep en de Kollumerryt te verhinderen en daardoor dezen hoek van Friesland in bedwang te houden.

Er werden eenige deskundigen benoemd, om opzigt te hebben over den bouw van het slot. Een bootsman voerde ze herhaalde malen »opt Slic", — »daer tslot staen soude."[1]) Er werden schepen gehuurd, die het blokhuis van Staveren

[1]) Nl. het *slik* of de oever der Kollumerryt, die destijds daar langs liep en waarvan de oude geul nog duidelijk is te zien. Vergelijk „*De Lauwerszee*," bladz. 37.

naar Ter Luine moesten overbrengen, terwijl drie andere vaartuigen het materiëel zouden aanvoeren, dat tot het graven benoodigd was.

Nadat de grond was onderzocht, bepaalde men naauwkeurig de standplaats; metselaars waren er in grooten getale aanwezig en men zette de gravers aan 't werk, die »tsloet" »ter Lune begraefden ende de sluce opscoten ende dammeden", d. i. men groef een gracht rondom het terrein waar het slot zou staan, nam de sluisdeuren weg en damde de sluis[1]).

Te Dockum werd eene schuur gekocht, afgebroken en naar Ter Luine gevoerd, waar men de afbraak, met het hout van eenige gesloopte schepen, mede tot den bouw gebruikte. Tot bewaking van dit een en ander, werd er des nachts een wachtschip in de nabijheid gelegd. Eerlang was het blokhuis gereed. Gedurende vijf weken lag het leger in deze versterkte plaats, tot grooten overlast van de nabuurschap, daar de soldaten meermalen op strooptogten uitgingen. Zoo bragten zij bij een van die togten ook een bezoek aan »Colm", omstreeks het midden der maand Junij. Het dorp werd door hen in brand gestoken en het is waarschijnlijk, dat de toemalige kerk van het dorp bij die gelegenheid ook is verwoest, doch kort daarna weder is opgebouwd. *(Zie bladz. 9 hiervoor).* Verder roofden zij 24 schapen, alsmede »die grote busse"[2]), waarvoor de dieven »1 nye gulden" tot belooning ontvingen.

Inmiddels schijnt er een gevecht te hebben plaats gehad tusschen de benden van den Graaf en eenige Friezen uit Dongeradeel en Ferwerderadeel, die een dam over de breede monding van het Dockumerdiep poogden te slaan, om op die wijze den vijand aantevallen. Dit mislukte en ongeveer 200 Friezen vonden bij dezen vergeefschen aanval den dood.

Den 16den Junij daarop kwamen de inwoners van die beide grietenijen op het blokhuis, om met den Graaf te onderhandelen, hetgeen voor den laatsten zoo gunstig afliep, dat hij

[1]) De oude sluiskolk heeft men in 1881 te voorschijn gebragt, zie blad 38 der „*Lauwerszee*."

[2]) „*Die grote busse*" was een groot kanon; iedere landstreek schijnt in dien tijd zulk een verdedigingsmiddel, dat toen zeer nieuw was, gehad te hebben.

den 29sten dier maand het slot kon verlaten. Doch de zaak niet vertrouwende, liet hij er eene sterke bezetting achter onder »Groote Dirc, die opten huyse ter Lune bleef." En nauwelijks had het grafelijk leger deze streken verlaten of de Friezen schudden »weder altemale" het dwangjuk af, behalve Staveren.

Hiermede liep niet alleen de togt van 1399 af, maar tevens de. geheele onderneming. Latere togten waren alleen naar het zuiden van Friesland gerigt.

Het blokhuis Ter Luine, waarvan het doel nog tot heden in de herinnering van het volk is bewaard gebleven en waarvan de standplaats nog is aantewijzen, viel zonder twijfel na den mislukten togt van 1399 weder in handen der Friezen, die het echter nog eenigen tijd als verdedigingsmiddel schijnen gebruikt te hebben.[1])

Zonder twijfel werd korten tijd daarna eene nieuwe sluis gemaakt, daar de vroegere »Sluce" door de Hollanders was gedamd. Deze nieuwe sluis werd vrij wat oostelijker gelegd en was later bekend als de »Collumersijl," terwijl toen tevens een anderen loop aan de Kollumerryt moet zijn gegeven. Later werd die sluis nog meer oostelijk verlegd, ter plaatse, waar zich thans de brug aldaar bevindt.

Omstreeks 1421 trachtte Graaf Jan van Beijeren wederom zijne aanspraken op Friesland te doen gelden. Hij vond echter een magtigen tegenstander in Ocko ten Broek, een edelman uit Oostfriesland, die eveneens regt van heerschappij op dit gewest beweerde te bezitten.

Friesland werd destijds verscheurd door de bekende partijsshappen der Schieringers en Vetkoopers, van welke de laatsten hoofdzakelijk in Oostergo woonden en welke partij Ocko was toegedaan.

Op den 1sten Sept. van dat jaar gingen de beide partijen een verdrag aan, hetgeen voorloopig eenige rust te weeg bragt.

---

[1]) Dr. E. Verwijs. Oorlogen van Hertog Albrecht van Beijeren met de Friezen. Schotanus, Winsemius en F. Sjoerds. O. en N. Friesland, I, 240. Zie *Aanteekening IV*.

Het is in dit verdrag, dat wij voor het eerst den naam OOSTBROEKSTERLAND vermeld vinden, hetwelk voorheen een gedeelte van het naburige Dantumadeel uitmakende, welligt toen sedert korten tijd, als eene afzonderlijke grietenij op zich zelf was komen te staan. *(Zie bladz. 8 hiervoor.)*

De benaming Oostbroeksterland komt nu eens in ruimeren, dan eens in engeren zin voor. Nu eens wordt er in de oorkonden van dien tijd de geheele grietenij mede bedoeld, dan weder alleen de dorpen : Oudwoude, Westergeest en Kollumerzwaag, terwijl Kollum met zijne naaste omgeving in dit laatste geval afzonderlijk met den naam van »Colmerlant" wordt aangeduid.

Later verloren de westelijke dorpen hunne zelfstandigheid en loste de benaming der grietenij zich vervolgens op in éénen naam, dien van Kollumerland. In het jaar 1508 vinden wij voor het laatst de oude benaming nog vermeld.[1])

De inwoners dezer grietenij schijnen destijds met hunne naburen aan de overzijde der Lauwers niet zeer vredelievend omgegaan te hebben, want wij lezen in het bovenbedoeld contract, dat »die landen van Achtkerspel ende Oestbroecksa»terslande, an die Westzide der Lauwers, ende die van »Langewolt ende Fredewolt an die Oestzide der Lauwers an »malkanderen hier na gelant, ende gelegen zijn, ende dair »om diewijle met malkanderen kyven." Dientengevolge werden er dan ook »van beiden siden, om die selve landen to bet in »rusten en in vreden te houden", bij dit contract straffen op dat »kyven" gesteld.

In het volgende jaar, (1422) den 2den Julij. gingen de inwoners van Achtkarspelen en »Ostbrokerland" te Dockum, nog een nader verbond aan met de Oostfriesen, waarbij de eerstgenoemde deelen beloofden nimmermeer victualiebroeders en andere zeeroovers te begunstigen, welk verbond bezegeld werd met de zegels dier beide deelen.[2])

---

[1]) Chart. bk van Fr., II 259.

[2]) Chart. bk. van Fr. I, 526 en Friedlander, Ostfr. Urkundenbuch. no. 30; op bladz. 276 vraagt de schrijver of *Oostbroeksterland : Opsterland* kan zijn, hetgeen, zooals uit den tekst blijkt, niet het geval is.

Nogthans was dit een en ander niet toereikend, om de gevolgen der twist en oneenigheid geheel en al te keeren en de inwoners van Oostbroeksterland besloten dan ook in 'tjaar 1443, naar het voorbeeld van omliggende grietenijen en misschien ook, zooals Schotanus het uitdrukt, »nae 't exempel hunner Voorouders", een verbond te sluiten met de naburige stad Groningen. Waarschijnlijk stond op die wijze de grietenij o. a. reeds in 1435 met die stad in betrekking.[1])

»Wij Greetmans, Rechters ende meene Meente in Oester-»broecksterlande, also Kolmerland, Zwaech, Oldewolde ende »Gaest", zoo vangt de oorkonde van dat verbond aan, »be-»kennen en tugen met dissen openen breve, dat wij met den »eersame ende vromen Heren Borgemesteren ende Rade der »Stad van Gronyngen in dessen articulen ende punten, hyrna »bescreven, ons vrenclyk hebben verdragen, omme alle boes-»heyt ende quaet meer te verdrucken, ende ut den Lande »to verdriven", waarop onderscheidene bepalingen volgen om daartoe te geraken.

Men kwam overeen, dat dit verbond »twintich jaer langh" zou duren.

Wij zien uit den aanhef dezer oorkonde, dat er destijds meer dan één grietman aan het hoofd dezer grietenij stond, hetgeen ons in het slot daarvan nog duidelijker wordt, want daarin lezen wij, dat zoowel het dorp *Kollum* met zijne *omgeving* onder den naam van »*Colmerlant*" een afzonderlijk bestuur had, als de dorpen *Oudwoude*, *Westergeest* en *Kollumerzwaag*, die te zamen de landstreek *Oostbroeksterland* vormden. *(Zie bladz.* 15 *hiervoor).* Immers daar wordt gezegd dat het verbond bezegeld werd doorde »Greetmans ende Rechters ende »meene Meente van Kolmerlande", alsmede door de »Greet-»mans, Rechters ende meene Meente in de Gast, Oldewolde »ende Zwaech in Oostbroekster lande", waaruit tevens blijkt, »dat er destijds in *ieder deel* zelfs meer dan één grietman was.

---

[1]) Schotanus, Fr. Hist., fol. 309. U. Emmius, R. Fris. Hist. I, 359. Mr. D. Fockema, Schetsen der Fr. gesch., III, 139 en 169, alsmede bladz. 174 in de noot, waar teregt, naar ons inzien, het jaar van het oprigten van het Verbond op 1443 worden gesteld en niet op 1444, zooals in het Charterboek staat vermeld.

Het is in deze oorkonde, dat wij voor het eerst de namen van de dorpen Westergeest, Oudwoude en Kollumerzwaag aantroffen. Van Burum, hoewel dit in 1408 reeds als kerkdorp voorkomt, wordt hierin geene melding gemaakt, omdat dit dorp destijds geheel afhankelijk was van het naburige Gerkesklooster; Ausbuurt vindt men eerst in lateren tijd vermeld.[1])

In 1453 schijnen de inwoners van »Colma ende Utpoestma lande" met het Gerkesklooster een plan beraamd te hebben, om »een nyen dijck te slaen", hetgeen vrij zeker betrekking zal hebben gehad op het bedijken van het »Cruyslandt", hetwelk echter vele jaren later heeft plaats gehad.

Twee jaren later wilde de hollandsche graaf Philips van Bourgondië nogmaals eene poging aanwenden, om zich van het bestuur over dit gewest meester te maken, tengevolge waarvan eenige grietenijen, waaronder ook Oostbroeksterland, in 1456 een verbond aangingen, om gezamentlijk alle vreemde overheersching te keer te gaan.

Toen in 1463 het verbond met Groningen een einde had genomen, deelde ook deze grietenij weder ruimschoots in de algemeene onrust. »Omtrent Leeuwarden, gantsch Oostergoo »door", zegt Winsemius, »waren dies tijdts sware oorlogen, »waarin ook die van Ferwarderadeel, Dantumadeel, Collum»merlant" mede waren betrokken.[2])

Geen wonder, dat de inwoners dezer grietenij op nieuw de hulp der Groningers inriepen. Hetzij dat de grietslieden de partij der Schieringers waren toegedaan of, wat nog waarschijnlijker is, teregt begrepen, dat zij in hun bestuur door de inmenging der Groningers zeer zouden worden belemmerd, — zeker is het, dat zij daaraan geen deel wilden nemen, en daardoor wordt het waarschijnlijk, dat de edelen, die met name van dit verbond werden uitgesloten, grietslieden in deze grietenij waren. Althans grietslieden worden hierbij niet genoemd.

De »Rechters ende Gemeene-meente van Colmerland, Colmerburen, Oltwolt ende Westergast" zonden in den zomer van 1467 hunne »Vulmachtigen" naar »den Ersamen Bor-

[1]) Zie over de dorpen der grietenij: *Aant. VII.*
[2]) Winsemius, fol. 273.

»gemesteren ende Raede der Stad Groningen", om hulp en bescherming. Kollumerzwaag schijnt er zich alzoo buiten gehouden te hebben, waarschijnlijk door den invloed der edelen. De Raad dier stad vernemende, dat sommige edelen geen genoegen namen in dit aanzoek, weigerde aan hun wensch te voldoen, »wetende, dat daar sulcke hardneckige coppen »waren, die zonder harde middelen, dat is zonder leedt ende »droefheid, niet konden bedwongen worden." De afgevaardigden keerden alzoo vruchteloos terug. Doch men liet het hierbij niet blijven en zond nogmaals een gezantschap naar die stad, welks leden »bij de heijlighe Name Godts ende »welvaren des ellendighen Volks," er op aandrongen, om toch bijstand te verleenen. De afgevaardigden gaven den Raad »clagelichen" te kennen, »dat overmyds partie, gewelt, »deverie, roverie, moerderie, doetslach ende anders manniger»leije ondaet in onsen lande wesende, nemande lyves ende »guedes zeker wesen mochte, dycken, dammen ende zylen »van noeden te niet gaen mosten, geen guet koepman velich »doer de lande reijsen noch verkeeren mochte," terwijl zij bij »nemant anders hulpe noch troest" konden verkrijgen.

Eindelijk gaven de Groningers toe en gingen zij met de afgevaardigden omstreeks den 8sten September[1]) van dat jaar een verbond aan, hetwelk dertig jaren zou duren en waarvan werden uitgesloten: Pybe Meckema, Pybe Bawema, beiden te Kollum, Bennert Eysema op de Wygeest, Bennert Sappema te Oudwoude, Idema-kinderen, Ouwe Algersma, »op der Treme" (Triemen,) Metke IJeltkema, en Sye Bouwema allen te Westergeest »ende alle degene, die de vulmachtigen van »der lande wegen niet utgesand hebben."[2])

[1]) De dag wordt verschillend opgegeven: in S. Beninga's Kronyk, bladz. 10: „des Saterdags *na*" en in de oorspronkelijke oorkonde op 't Gron. Archief: „*voer* onsz. liever Vrouwen dage nativitatis" d. i. de Geboorte van Maria. zijnde 8 September. Die Zaturdag *vóór* of *na* was in dat jaar 5 of 12 September In den Prologus van Beninga (H.S.) staat: „omtrent St. Lambertsdag": 17 September. Schotanus, t. a. pl, bladz 335 noemt: 6 September.

[2]) Zie: *Aanteekening V*. De meeste namen dezer edelen komen ook voor in eene oorkonde van 1480 of '81; Zie Ch. bk. van Fr. I, bladz. 326, waarmede te vergelijken „Het meer Flevum", door de Haan Hettema, bladz. 93, noot.

Het eerste artikel bewijst, dat de Groningers er wel in de eerste plaats aan dachten, om zich krachtig te maken tegen de weerspannigen in den lande. »Int eerste," aldus luidt dit, »so sullen wij Stad ende lande vorsz. te samen ramen een »huusz; dair sall de Raed vorgen. enen Casteleyn op setten, »durende zesz jaar lang"; — »ende ist zake, dat de Casteleyn »daer langer noet is to hebben ende to holden, dat sall ter »stad ende onse lande vorsz. verclaringe staen."

Verder werd daarbij bepaald, dat, hetgeen »men tot den »huuse vorsz. behovet te arbeiden van graven, arbeiden, »bolwarken," dat zou op aanmaning van den kastelein door de inwoners worden verrigt. De misdrijven zouden worden gestraft naar het nieuwe groninger Landregt (van 1448), zooals dit ook bij andere bondgenooten plaats had, terwijl er jaarlijks eene zekere belasting door de inwoners zou worden opgebragt.

Merkwaardig is het zegel, dat zich aan het origineel dezer oorkonde bevindt. Het is het »gemene landes zegell van »Colmerland", voorstellende het beeld van St. Maarten (den patroon der kerk van Kollum), zooals die gewoonlijk wordt voorgesteld, met het omschrift: »Sigillum communitatis de »Collum" (zegel van de gemeente van Kollum.) Dit zegel behoorde alleen aan Kollumerland, d. i. de omgeving van Kollum; die van Oostbroeksterland verklaarden, hun zegel niet te kunnen gebruiken.[1])

In het bovengenoemde charter van 1443 wordt ook reeds gesproken van het zegel van Kollumerland en dat van Oostbroeksterland, welk laatste ook reeds in 1422 wordt vermeld.

Het bleek al spoedig, dat het vermoeden der Groningers, ten opzigte van het verzet der edelen, niet ongegrond was, weshalve zij dan ook voorloopig twee stedehouders met name *Hillebrand Brandts* en *Sybrand Ulfers*, naar deze grietenij afzonden, om voorloopig orde op den verwarden staat van zaken te stellen en zeker ook, om toetezien op den bouw

[1]) De acte der *Groningers* komt voor op bladz. 6 van de Kronyk van Sicke Beninga, die der inwoners van *Kollumerland* berust op het Archief van Groningen; aan dit laatste hangt het zegel. *Aanteekening VI*.

van het blokhuis, hetwelk »toe Collum" werd gebouwd, aan de noordzijde der buurt, t. w. der ryt, waar later Nieuw-Meckama-state verrees. Het was »een sterck huys", zoo wordt ons verhaald, »met een wijde ende diepe graft", terwijl in de nabijheid aan de ryt eene galg werd opgerigt op een stuk land, dat nog lang den naam van »galgefenne" droeg.[1])

Het duurde echter nog eenigen tijd, voordat het blokhuis gereed was. Hiervan schijnen de weêrspannige edelen partij getrokken te hebben en trachtten zij misschien het bouwen daarvan te verhinderen. Althans zij vereenigden zich op de stins van een hunner, die inmiddels overleden was. Eysma-stins, op de Wygeest onder Oudwoude, werd tot verdedigingspunt gekozen, toen nog bewoond door Sijberch Jellinga, weduwe van Bennert Eysma, dien wij boven noemden.

De stins werd wel voorzien van krijgsvolk en proviand en men zou beproeven, om van daaruit de plannen der Groningers te dwarsboomen. Nauwelijks was dit binnen de muren van Groningen vernomen of men maakte zich daar gereed, de edelen voor goed tot zwijgen te brengen. Op den 25sten Mei van het volgende jaar (1468) »toogh de Stadt van Gron-»ningen mit al oer macht mit bussen en geschut voor dat »Huis", waarop de edelen de wijk namen naar de stins van Worp Tjaerda te Rinsumageest, met dringend verzoek om hulp. Maar »se conden geen ontset, hulp noch troost crygen", zoodat de weduwe van Eysma genoodzaakt werd, zich met 24 manschappen, »beholden lyves ende goedes", overtegeven. Dit werd aangenomen, maar op voorwaarde, dat de stins »ommegeworpen" zou worden en »de drie Steenhuisen staende »op de Zwaagh", welk dorp, zooals wij zagen, ook buiten het verbond gebleven was, moesten »de Luiden selves nedersly-»ten", hetgeen voor St. Vitus (16 Julij) moest zijn geschied.

[1]) **Rengers ten Post, zegt op bladz. 108 van Dl. I zijner Kronyk: op het jaar 1414, lees 1514 „de galge der gretenie te Collum stond „do noch bij Collum bij de Casteleins huesz dar nu sippe meckama „woent anno 1583, dat noch de galge venne heet, und sede mij Wit-„tie douwes van Anium anno 1583, ter presentie des predicants dat „he had dar noch koppen an sien hangen." Zie over Sippe Meckama, hierna op 1587. — Met juistheid kunnen wij dat stuk land niet aanwijzen.**

De edelen waren hierdoor voorloopig tot rust gebragt en de bouw van het kasteel ging nu onverhinderd voort, zoodat het omstreeks den 10den October[1]) van dat jaar gereed was en betrokken werd, alléén door Sybrand Ulfers, daar zijn ambtgenoot inmiddels gestorven was. Nogmaals vermaande men de edelen »bij sware straffen, zich still ende aff te »houden van dierghelijke dingen", en zij »hielden haer door »vreese stil."[2])

De omliggende grietenijen waren intusschen met dit verbond en de gevolgen van dien, geenzins ingenomen en beschouwden het »als nadeelich ende beswaerlyck voor de »Vryheidt." Met geweld durfden zij echter tegen de Groningers niets ondernemen. Zij zonden daarom vriendelijke brieven aan »de Groeningers, die toe Collum waren", waarin zij zich beklaagden, »dat sy" (de Groningers) »niet alleen de »berechtinghe aen haer trocken", maar zelfs een blokhuis hadden gebouwd en het met manschappen bezet, »alles stry-»dich tegen 's Landts Rechten ende Vryheidt." Zij wenschten daarom met de Groningers eene zamenkomst hierover te houden, hetwelk hun ook werd vergund en waarbij »die »saake gehandelt, ghedisputeert, ende hun met redenen ghe-»hoech gedaen werde."

Hierop schijnen de gemoederen tot rust te zijn gekomen en oefenden de Groningers zonder belemmering hunne heerschappij over Oostbroeksterland uit tot het einde van dit verbond, in 1497.

Twee jaren na de inneming der Eysma-stins, alzoo in 1470, trof Lieuwe Sytzama, de tweede echtgenoot van Eysma's weduwe, namens haar en Pieter Camstra, als voogd over »salighe Bennert vorgen. nagelatene kinderen", een zoen met »Borgemesteren ende Raed der stad Groningen, Rechters ende »gemene meente van Oestbroecksterland", waarbij alles, wat vroeger was voorgevallen, zou worden vergeten en vergeven

[1]) **In het origineel staat „omtrent *Santgange*", waarover eene belangrijke aanteekening te vinden is op bladz. 302 der Aant. op het Groninger Stadboek.**

[2]) **S. Beninga, t. a. pl., bladz. 11 en Schotanus, t. a. pl., bl. 335.**

van het blokhuis, hetwelk »toe Collum" werd gebouwd, aan de noordzijde der buurt, t. w. der ryt, waar later Nieuw-Meckama-state verrees. Het was »een sterck huys", zoo wordt ons verhaald, »met een wijde ende diepe graft", terwijl in de nabijheid aan de ryt eene galg werd opgerigt op een stuk land, dat nog lang den naam van »galgefenne" droeg.[1])

Het duurde echter nog eenigen tijd, voordat het blokhuis gereed was. Hiervan schijnen de weêrspannige edelen partij getrokken te hebben en trachtten zij misschien het bouwen daarvan te verhinderen. Althans zij vereenigden zich op de stins van een hunner, die inmiddels overleden was. Eysma-stins, op de Wygeest onder Oudwoude, werd tot verdedigingspunt gekozen, toen nog bewoond door Sijberch Jellinga, weduwe van Bennert Eysma, dien wij boven noemden.

De stins werd wel voorzien van krijgsvolk en proviand en men zou beproeven, om van daaruit de plannen der Groningers te dwarsboomen. Nauwelijks was dit binnen de muren van Groningen vernomen of men maakte zich daar gereed, de edelen voor goed tot zwijgen te brengen. Op den 25sten Mei van het volgende jaar (1468) »toogh de Stadt van Gron»ningen mit al oer macht mit bussen en geschut voor dat »Huis", waarop de edelen de wijk namen naar de stins van Worp Tjaerda te Rinsumageest, met dringend verzoek om hulp. Maar »se conden geen ontset, hulp noch troost crygen", zoodat de weduwe van Eysma genoodzaakt werd, zich met 24 manschappen, »beholden lyves ende goedes", overtegeven. Dit werd aangenomen, maar op voorwaarde, dat de stins »ommegeworpen" zou worden en »de drie Steenhuisen staende »op de Zwaagh", welk dorp, zooals wij zagen, ook buiten het verbond gebleven was, moesten »de Luiden selves nederslyȝ»ten", hetgeen voor St. Vitus (16 Julij) moest zijn geschied.

[1]) Rengers ten Post, zegt op bladz. 108 van Dl. I zijner Kronyk: op het jaar 1414, lees 1514 „de galge der gretenie te Collum stond „do noch bij Collum bij de Casteleins huesz dar nu sippe meckama „woent anno 1583, dat noch de galge venne heet, und sede mij Wit„tie douwes van Anium anno 1583, ter presentie des predicants dat „he had dar noch koppen an sien hangen." Zie over Sippe Meckama, hierna op 1587. — Met juistheid kunnen wij dat stuk land niet aanwijzen.

De edelen waren hierdoor voorloopig tot rust gebragt en de bouw van het kasteel ging nu onverhinderd voort, zoodat het omstreeks den 10den October[1]) van dat jaar gereed was en betrokken werd, alléén door Sybrand Ulfers, daar zijn ambtgenoot inmiddels gestorven was. Nogmaals vermaande men de edelen »bij sware straffen, zich still ende aff te »houden van dierghelijke dingen", en zij »hielden haer door »vreese stil."[2])

De omliggende grietenijen waren intusschen met dit verbond en de gevolgen van dien, geenzins ingenomen en beschouwden het »als nadeelich ende beswaerlyck voor de »Vryheidt." Met geweld durfden zij echter tegen de Groningers niets ondernemen. Zij zonden daarom vriendelijke brieven aan »de Groeningers, die toe Collum waren", waarin zij zich beklaagden, »dat sy" (de Groningers) »niet alleen de »berechtinghe aen haer trocken", maar zelfs een blokhuis hadden gebouwd en het met manschappen bezet, »alles stry»dich tegen 's Landts Rechten ende Vryheidt." Zij wenschten daarom met de Groningers eene zamenkomst hierover te houden, hetwelk hun ook werd vergund en waarbij »die »saake gehandelt, ghedisputeert, ende hun met redenen ghe»hoech gedaen werde."

Hierop schijnen de gemoederen tot rust te zijn gekomen en oefenden de Groningers zonder belemmering hunne heerschappij over Oostbroeksterland uit tot het einde van dit verbond, in 1497.

Twee jaren na de inneming der Eysma-stins, alzoo in 1470, trof Lieuwe Sytzama, de tweede echtgenoot van Eysma's weduwe, namens haar en Pieter Camstra, als voogd over »salighe Bennert vorgen. nagelatene kinderen", een zoen met »Borgemesteren ende Raed der stad Groningen, Rechters ende »gemene meente van Oostbroecksterland", waarbij alles, wat vroeger was voorgevallen, zou worden vergeten en vergeven

[1]) In het origineel staat „omtrent *Santgange*", waarover eene belangrijke aanteekening te vinden is op bladz. 302 der Aant. op het Groninger Stadboek.

[2]) S. Beninga, t. a. pl., bladz. 11 en Schotanus, t. a. pl., bl. 335.

en tengevolge waarvan de kinderen van Eysma weder in het bezit werden gesteld van hunne vaderlijke goederen. Lieuwe daarentegen, beloofde geene sterkten of stinsen te zullen oprigten, dan met goedvinden der stad Groningen.

Dit was voor de stad eene gunstige wending, die niet weinig werd vermeerderd door de toetreding tot het verbond van den kollumer edelman Broer Meckama, in 1474, waarschijnlijk ter oorzake van het volgende voorval.[1])

Te Engwierum woonde destijds op eene sterke stins Binnert Donia, een zeer krijgslustig man. Wegens zijn verzet tegen »de Rechters van Oostergoo", was zijne stins in April 1473 belegerd, doch na drie dagen trof men een accoord en de belegeraars trokken af. Dit geschiedde des avonds en toen al de krijgsbenden niet zoo spoedig tot den aftogt gereed waren, overnachten sommigen in een nabijgelegen huis. Nauwelijks was Donia dit ter ooren gekomen of hij dacht aan verraad en begaf zich met zijn medehelper Broer Meckama en anderen op weg naar dat huis, verbrandden het en sloegen de zich daarin bevindende soldaten dood. Hierop werd de stins, die wederom was bezet en waarop Botte Donia het bevel voerde, op nieuw belegerd en weldra ingenomen. Thans kende de vijand geen genade. Botte werd gevangen genomen, achttien manschappen van de bezetting werden in de gracht verdronken en de stins geslecht.

Binnert had zich inmiddels uit de vceten gemaakt, maar, eenigen tijd daarna bij Kollum gevangen genomen, werd hij op een paard gezet, met het plan hem naar Dockum te voeren. Hiertoe onwillig, liet hij zich van tijd tot tijd van het paard vallen, hetwelk zijne geleiders ten langen leste zoo verdroot, dat zij hem nabij het Huis ter Luine doodsloegen.[2])

Dat Broer Meckama nu, uit vrees van ook gevangen genomen te worden, zich mede in het verbond tusschen de stad Groningen en Oostbroeksterland liet opnemen, komt ons wel waarschijnlijk voor.

[1]) Oorkonden aanwezig op het Archief van Groningen. Bovenbedoelde oorkonde draagt tot dagteekening: „des maendags na sunte „Gregorius dach," (omstr. 12 Maart.) — [2]) Schotanus, t. a. pl., fol. 345 en over die „Rechters" aldaar nog fol. 349.

De inwoners van Oostbroeksterland, vertrouwende op de hulp der Groningers, veroorloofden zich nu allerlei vijandelijkheden tegen de Schieringers. Zoo begaven zij zich in September dezes jaars (1474) met die van Achtkarspelen, die ook met Groningen in verbond waren, naar Dockum. Dit geschiedde op aansporing van Taecke Mockema, die in deze stad zijne stins had en zich op eenige schieringer edellieden, welke te Dockum eene zamenkomt zouden hebben, wilde wreken. Onderscheidene Schieringers werden bij die gelegenheid door hen gevangen genomen en gedood, terwijl de aanvallers zich beroemden, dat »indien yemandt den doodt»slach wilde wreecken, dat hun geen hulp van Groningen »ontbreken zoude."

Hierop zonden de Schieringers een »langhen brieff" aan de Groningers. »U Lieden is bekent", zoo schreven zij, »hoe »gruwelijcken daedt van Taecke Mockema ende zynen hul»pers, die van Oostbroeck ende Acht-Kerspelen, binnen Doc»kum begaen zijn. Maer dese zijn Bondghenoten van u »lieden, ende op dat Verbondt spreecken ende handelen sij »stoutmoedichlijck. Sij roemen, dat hun Soldaten, Wapenen, »Geschut ende alle Crijchsrusting uyt de stadt overvloedelijck »toekomen sullen. Deze dingen", zoo geven zij met verontwaardiging te kennen, »zijn in sich selfs lelick, ende stryden »met de naem van de rechtveerdicheyt."

»Deze dingen zijn daerom te schandelycker, dewijl de »stadt Dockum in vriendschap stond met uwe stadt Groenin»gen, de wegen van de Coophandel veylich hieldt, in 't privé »noch in 't openbaar niemandt misdaen hadde."

»'t Is al te schandelijck," zoo besluiten zij, »dat men ge»meenlijck seidt, des stadts voornemen te zijn, om hulp den »misdadigers te senden."

»Dit en konnen wij niet gheloven; ende hopen, dat de »stadt haer plicht in 't straffen van factieuse ende godlooze »Menschen niet vergeten en sal."

Schotanus vermeldt, dat »de Groeningers" hierop »traechlijck »oft niet wel nae hun sin antwoordden."[1])

[1]) Schotanus, t. a. pl., fol. 349.

In den aanvang der 15de eeuw waarschijnlijk, was het zoogenaamde Oech onder Burum ingedijkt en werd er vermoedelijk bij de later zoogenaamde Hooge Dam eene sluis gesticht, in de oorkonden van dien tijd de »siil upt Oech" genoemd. Deze sluis werd in 1471 op last van den toemaligen abt van het Gerkesklooster verlegd, in verband met eene bedijking in 1476, van den noordelijken hoek van het Oech oostwaarts in de rigting naar het latere dorp Niezijl, ten gevolge waarvan die sluis, als de »Monckenzyl" bekend, in de Lauwers werd gelegd, niet verre van de tegenwoordige sluis van dien naam.[1])

Genoot Oostbroeksterland, tengevolge van het verbond met Groningen, nu meerdere rust, het was de omliggende grietenijen een doorn in het oog, dat die landstreek zich met deze stad in betrekking had gesteld. Zoo dikwijls zich daartoe de gelegenheid aanbood, werd dit te berde gebragt. Op eene bijeenkomst in 1479 door friesche en groninger afgevaardigden te Leeuwarden gehouden, werd den Groningers dan ook daarvan een niet gering verwijt gemaakt. Maar de Groningers verdedigden zich door te verklaren, dat zij niet op eigen gezag, maar op het aanhoudend en dringend verzoek aan den wensch van de inwoners van Oostbroeksterland gevolg hadden gegeven.

In Junij van het volgende jaar had er wederom zulk eene bijeenkomst plaats, waarbij nu met algemeen goedvinden werd bepaald, dat »die van Groningen ende die van Colmer»lant die nu met malcanderen in verbonden sint, alsodane »jaren ende verbonden, als sie mit malkanderen minlichen »besloten hebben" zouden »beholden."[2])

Het is niet met zekerheid bekend of na den dood van Hillebrant Brants een ander in diens plaats tot kastelein of stedehouder is benoemd, dan of Ulfers steeds alleen die betrekking heeft vervuld. Waarschijnlijk komt het ons voor, dat althans

[1]) Zie: „*De Lauwerszee*", bladz. 41. — *Oech* bet. eiland; dit voormalig eiland wordt thans begrensd: t. n. en w. door den zeedijk, ten z. door de Colcksterryt en ten o. door de Lauwers.

[2]) Zie o. a. Charterboek van Fr. I, 669.

in 1478 behalve Ulfers, ook nog *Evert Hubbeldinge* op het kollumer blokhuis verblijf hield.[1])

Evert Hubbeldinge komt als »Casteleyn van Oestbroecsterlant" voor in twee oorkonden uit het jaar 1480, o. a. als een der groninger afgevaardigden op de gezamentlijke bijeenkomst, die nu sedert 1477 jaarlijks door de Friezen en Groningers werd gehouden. Met een zijner mederegters, *Sybe Surda* of *Sjorda*, die waarschijnlijk te Kollum woonde, wordt hij vermeld in eene oorkonde van 1482, terwijl hij ook in 1484 die betrekking nog bekleedde.[2])

Intusschen was de duitsche Keizer Frederik III er ernstig op bedacht, om de in Friesland heerschende oneenigheid uit den weg te ruimen en zond daarom in den aanvang van 1479 Ridder Arnold van Loo naar dit gewest, om de Friezen te bewegen eendragtig een Potestaat te benoemen. Deze trok eerst naar Groningen en ging vervolgens den 24sten Februari naar Leeuwarden, waar hij terstond een Landsdag liet uitschrijven. Daar verschenen ook de afgevaardigden uit Oostbroeksterland en uit de stad Groningen. Hij vermaande de eersten, zich niet langer met de Groningers intelaten en eischte, dat zij het verbond zouden verbreken. De Groningers verontschuldigden zich weder, door te zeggen, dat medelijden en geenszins heerschzucht de drijfveer tot het aangaan van het verbond geweest was. Maar de friesche afgevaardigden, die thans steun vonden bij den afgezant des Keizers en in den grond der zaak, de bemoeijingen der Groningers niet konden dulden, bragten daartegen in: »het seggen der Groningers te be»staen in schoone ende verbloemde woorden, ende haer wel »versekert te zijn, deselve niet anders te soecken, dan vol»comene regeringe der landen van Friesland."[3])

[1]) Schotanus, Fr: Gesch. 355 en 360 en Oorkonden op het Prov. Archief van Friesland.

[2]) Schotanus, t a. pl., fol 361 anno 1485, waar hij „Casteleyn te „Kollum", wordt genoemd. Oorkonden aanwezig op het Prov. Archief van Gron. — Stambk v. d. fr. Adel, I, 347 — *Sjorda*- of *Sjordamastins* lag t. w. van Kollum, op den nu zoogenaamden Kellij-tuin.

[3]) Fockema, t. a pl. — Winsemius t. a. pl., bladz. 294 en Van Idsinga, Staatsrecht, bladz. 411 en 412. Worp van Thabor's Kronyk, IV, 134.

Na velerlei vermaningen vertrok de afgezant weder, zonder iets tot stand gebragt te hebben.

De partijschappen brandden nu op nieuw weder met verdubbelde woede los en veertien jaren later was dit gewest weder ten prooi der grootste verwarring. De duitsche Keizer wilde nogmaals beproeven, om de rust en orde te herstellen en zond te dien einde in het voorjaar van 1493 Otto van Langen naar deze streken, om daartoe pogingen aantewenden. Door den plotselingen dood van den Keizer ontstond hierin wel eenig oponthoud, maar zijn zoon en opvolger Maximiliaan nam dit plan met ijver ter harte.

Op den 1sten Januari 1494 werd, door de bemoeijingen van dezen gezant, op een Landsdag, te Leeuwarden gehouden, Juw Hettes Dekama tot Potestaat gekozen. De gezant schreef hierop aan eenige grietenijen, waaronder ook aan Oostbroeksterland, dat zij zich niet meer zouden inlaten met de Groningers, »welcker beveelen hij vernoomen hadt, datze meer dan die des »Keizers achten," doch door»de ontwijkende practijken der Gro»ningers", liepen deze en volgende vergaderingen vruchteloos af. Ook Otto van Langen keerde, evenals zijn voorganger, wat dit punt betrof, onverrigter zake naar zijn land terug.[1])

De Keizer ziende, dat goede woorden niet meer mogten baten en het zwaard alleen de Friezen tot rust zou brengen, benoemde in 1495 Hertog Albert van Saxen, die zich meermalen in den krijg had onderscheiden, tot Erfpotestaat of Gouverneur van dit gewest. De krijgszuchtige Hertog was destijds in Holland en zag naar middelen uit, om met eenig goed gevolg, vasten voet in Friesland te verkrijgen. Gelukkig voor hem, maar schadelijk vóor het land, woedden de partijschappen nog steeds voort. De Schieringers nu, zagen in den Hertog iemand, die hen van de verdrukkingen der Vetkoopers en Groningers zoude kunnen verlossen en stelden zich met hem in betrekking. Weldra zond de Hertog eenige krijgsbenden onder Nittert Fox naar dit gewest, die den 18den October van dat jaar te Sloten aan wal stapten.

[1]) Van Idsinga, t. a. pl., bladz. 144 en Mr. D Fockema, t. a. pl. III, bladz. 254. Vrije Fries, VII, bladz. 1—40 en 257.

Nu was de vaan des oorlogs geplant en de oorlogsfakkel waarde met al hare ellende in deze streken rond. Moord, brand en plundering was aan de orde van den dag en tot het jaar 1523 moesten de Friezen de nadeelen ondervinden van hun inwendig krakeel en getwist, waaraan hun land gedurende meer dan twee eeuwen ten prooi was geweest.

In het volgende jaar werd Harlingen door de Groningers, die de Vetkoopers hielpen, belegerd en ingenomen, doch spoedig maakten de Schieringers zich weder van de stad meester. Sedert dien tijd verdween de voorspoed der Vetkoopers en hunne helpers, hetwelk, volgens de bijgeloovigheid dier tijden, een gevolg was van de volgende omstandigheid.

Tijdens het beleg van Harlingen, reden eenige Groningers op een wagen van Groningen langs den gewonen heereweg naar Leeuwarden, nu ongeveer den tegenwoordigen straatweg, die deze steden verbindt. Destijds had men niet, gelijk tegenwoordig, op kleinere of grootere afstanden herbergen, om zich zelf en de paarden te verfrisschen, maar men reisde zooveel doenlijk op de kloosters. Geen wonder dan ook, dat onze reizigers halverwege ongeveer, bij het Vrouwenklooster Galilea onder Burum, een weinig vertoefden. Zij eischten drank en dit werd hun door een knecht aangeboden. Het scheen hun echter niet te smaken, zij scholden den knecht en wierpen hem het bier, dat nog in de kroes was, over 't lijf. De vertoornde knecht wierp het overige vocht over hunne kleederen en verweet hun hunne brooddronkenheid. De Groningers sprongen hierop van den wagen, zetteden den vlugtenden knecht achterna tot in de kerk van het klooster en sloegen hem daar voor het hoogaltaar dood. »Men geloofde", zoo meldt ons Schotanus, »dat de Groningers, omdat se dese »misdaet niet rechtelijcker wyse en straften, hiernae geen »meer voorspoedts in Westerlauwers en hadden. Want haere »saken verliepen van doen af."

In 1497 liep het verbond tusschen deze grietenij en de stad Groningen ten einde. Na Evert Hubbeldinge was *Teese Potters* »Casteleyn toe Kollum" geworden, die als zoodanig in 1488 en in 1490 voorkomt. Vermoedelijk nam tevens Ulfers ook

nog in 1490 die betrekking waar.[1]) Teese Potters werd opgevolgd, naar het schijnt, door *Radmer Heer Allema*, die in eene oorkonde van 1495 wordt vermeld. Hij was evenals zijn voorganger, van een aanzienlijk groningsch geslacht en schijnt den titel van Ridder te hebben gedragen.[2])

Daar hij in 1497 nog eene verklaring bezegelde, als kastelein te Kollum, is het blijkbaar, dat hij tot aan het eind des verbonds die betrekking heeft bekleed.[3])

Inmiddels hadden de twistende partijen in November van dit jaar eene bijeenkomst te Dronrijp gehouden en zich vereenigd, met ter zijde stelling van de heerschende tweedragt, om den vreemden indringer in zijne veroveringsplannen te keer te gaan. De stad Franeker was reeds versterkt en had eene bezetting ingenomen van inwoners uit Kollumerland en Achtkarspelen, die echter op 't vernemen van 's vijands komst, lafhartig de vlugt namen. Hierop zond de Hertog van Saksen den veldheer Willebrord van Schaumburg naar Friesland, die eerlang in vereeniging met Nittert Fox, Westergo aan zich onderwierp, vervolgens naar Dockum trok en het platte land »met roofzieke en verwoestende benden" vervulde. Hierop trokken zij naar Groningen, welke stad met hen een verdrag sloot, waarbij onder anderen werd bepaald, »dat alle verbin»tenissen tusschen die stad" en het naburige Friesland vervallen werden verklaard. Van hier namen zij den terugtogt aan naar Dockum, hetwelk eerlang met geheel Oostergo, behalve de stad Leeuwarden, den Hertog huldigde. Fox vertrok vervolgens naar Holland en liet Schaumburg achter. In 't volgende jaar sneuvelde Fox in Groningerland.

---

[1]) Chronol. register van het Prov. Archief van Friesland, in 't Vervolg op 1490.

[2]) Ch. bk. van Fr., I. bladz. 774. Feith. Register v. h. Arch. v. Gron. I. bl. 232, no. 14 en bl. 317, no. 16. Schotanus, t. a. pl., bladz. 431 en 455. Mr. D. Fockema, t. a. pl., III, 268 en 281, Tegenw. St. van Fr. II, 226. A. v. H ...., Gesch. der Schier bl. 431. Oorkonden aanwezig op de Prov. Archieven van Friesland en Groningen.

Ulfers werd in 1491 Kastelein te Dockum en *Teese Potters* bekleedde die betrekking in 1496 te Harlingen, waar hij in dat jaar overleed;. Worp va Thabor, Kronyk IV, 188 en 249.

[3]) Kloosterstukken van het Vrouwenkl. Galilea, op het Prov Archief v. Fr.

In Julij 1499 kwam de Hertog zelf met zijn zoon Hendrik in dit gewest en werd den 25sten dier maand in de Kerk te Oldehove te Leeuwarden, als Erfgouverneur en Potestaat uitgeroepen. Hij stelde vervolgens eenen Raad aan, om het inwendig bestuur waartenemen, onder welks leden ook voorkomt: SCHELTE TJAERDA, de eerste grietman dezer grietenij, wiens naam wij vermeld vonden. Hertog Albert vertrok in October weder uit Friesland en liet het bestuur daarvan aan zijnen zoon Hendrik over.

Tjaerda werd, wanneer is ons onbekend, maar althans vóór 1501, aangesteld tot grietman over de drie grietenijen: Kollumerland, Achtkarspelen en Dantumadeel. Hij woonde op Tjaerde-State te Rinsumageest en hield, naar het schijnt, de twee eerstgenoemde grietenijen, tot omstreeks 1508 onder zijn bestuur.

Hendrik van Saxen begon zijne regeering niet zeer verstandig. Hij eischte van de inwoners zware schatting, die somtijds met geweld moest worden ingevorderd. Eene algemeene ontevredenheid en opstand was hiervan het gevolg en de Friezen besloten met een leger van 16.000 man den hardvochtigen heerscher in zijn zetel, de stad Franeker, te belegeren. De stad werd op vier plaatsen ingesloten en aan de manschappen van »Collumerlant" en omliggende grietenijen werd het dorp Dongjum tot verzamelplaats aangewezen. Inmiddels werden »de Woldtluyden" naar de Lauwers gezonden om de grenzen te bewaken en »een groot heyr" trok terstond naar Kollum, waar het zich legerde.

Nauwelijks had Hertog Albert dit een en ander vernomen of hij zond een aanzienlijk leger naar deze streken, dat in Groningerland wijd en zijd plunderde en de aanrukkende Friezen bij Bomsterzijl versloeg (8 Juli 1500). Hierop trok het leger naar Visvliet en Vrouwenklooster en na aldaar eenigen tijd gerust te hebben, des nachts om Leeuwarden heen, naar Franeker. Geen wonder, dat de belegeraars de schrik om 't lijf sloeg. De manschappen uit Kollumerland en hunne medgezellen verlieten hunne legerplaats bij Dongjum en lieten de vier groninger bussen, die zij geleend hadden,

in den steek. Het beleg voor Franeker werd opgebroken en de saksische krijgslieden verbreidden zich weder over Friesland, zoodat het weldra opnieuw tot onderwerping was gebragt.

Hertog Albert stelde Graaf Hugo van Eisenach tot zijnen Stadhouder in Friesland aan. Kort daarna stierf Albert te Emden, waarop Hendrik het bestuur over dit gewest weder op zich nam. Hendrik bepaalde nu, dat de Friezen hem eene »jaerlixe tax oft schattinge," — »alle jaren van lant, huysen »ende huere beesten" — »souden betaelen", waartoe deze grietenij 4989 fln. 14 st. moest bijdragen.

In April 1501 werd aan Schelte Tjaerda bevel gegeven, »dat hij van stonden an soude ontbieden Dantumadeel, Col- »lumerlant ende Achtkarspel, want hij over dese drie Griet- »man was", om de stins van Gerbrand Mockema te Ee te belegeren, waar zich eenige ballingen genesteld hadden, die zich tegen de plannen van den Hertog wilden verzetten.[1]) Hij voldeed aan dit bevel en rukte op naar de stins, die hij belegerde, maar wegens krachtigen tegenweer en de zware muren niet zoo spoedig kon innemen. Er kwamen voor de belegeraars hulptroepen met geschut, waarop men met »dije groete busse »opt huys begonste toe schieten, ende gaeten duer dije muren »maeckte." Den 23sten gaf men de stins, na vijf dagen belegerd te zijn, aan Tjaerda over, terwijl het gebouw op dienzelfden dag werd verwoest en verbrand en de bezetting vier dagen daarna op allerwreedaardigste wijze te Franeker werd ter dood gebragt.

Deze streken hadden nu veel van de saksische benden te lijden, die meermalen het platte land brandschatteden en plunderden. Den 19den Junij van dit jaar bevond zich de stadhouder Hugo van Eisenach te Kollum en schreef van daar een brief aan den Raad der stad Leeuwarden om geld, ten einde den oorlog te kunnen voortzetten.[2])

De Hertog van Saksen vond in Heer Ulfert, eertijds Proost

[1]) In de Kronijk van Rengers van Ten Post, dl. I, bladz. 108, leest men: dat de grietslieden destijds „mitten bueren off gemeente „als hoptmans to velde" trokken. Later geschiedde dit ook meermalen, zooals in 't vervolg zal blijken. — [2]) Archief van Leeuwarden.

te Loppersum en omtrent dezen tijd kerkheer of pastoor te Kollum, een magtigen aanhanger, die dan ook door hem tot zijn »Heimelycker Raede" werd benoemd.

Heer Ulfert, aanvankelijk een vijand der Groningers, had de Ommelanden moeten verlaten, doch deed later weder allerlei pogingen, om bij den Hertog tevens in 't belang der Groningers werkzaam te zijn en trachtte op de bijeenkomsten, die destijds veelal in het Gerkesklooster werden gehouden, de beide partijen tot vrede te stemmen en stilstand van wapenen te verkrijgen[1]).

Inmiddels werd er in 1503 een Landsdag te Leeuwarden gehouden, om maatregelen te beramen tot verbetering der dijken en sluizen, die in een zeer slechten toestand verkeerden. Blijkens een daarvan uitgebragt rapport, behoefden ook de dijken en sluizen in deze grietenij noodzakelijke herstelling. Bij ordonnantie van 2 April van dat jaar werd dan ook bepaald: »Im eirste sal Kolmerlant met den van Achtkar- »spel van Jeerichsbrugge[2]) an bet Dantmadeel dicken." Verder wordt daarin bevolen het opmaken van »lant- »dycken in Kolmerlant." Ook wordt daarin gesproken van het graven der Ee; »Kolmerlant sal XXVI roeden graven »in de Ee", zoo luidt het. In het volgende jaar werd zekere Gelmer Gosma tot dijkgraaf over geheel Oostergo aangesteld, terwijl ieder' onderhoudpligtige op het hart werd gedrukt, de dijken in goeden staat te houden, op de wijze, zooals dat van ouds gebruikelijk was.

Hendrik van Saksen droeg in 1504 het bestuur van deze gewesten over aan zijnen broeder George, »een wys, geleerdt, »verstandelyck man ende Godfruchtich, schoene van lichaem »ende hoegh van bloede", — »maar was niet so liberael als »Hartoch Albert zijnen vaeder." Omstreeks den 12den Mei kwam hij zelf met groot gevolg »heerlycken als een Vursten »toebehoort", te Harlingen aan en begaf zich daarop naar Franeker en vervolgens naar Leeuwarden, waar hij den 21sten

[1]) Schotanus, Fr. Hist., fol. 488—504.
[2]) Nl.: Gerkesbrug; d. w. z.: Van de groninger grens, waarvoor deze brug dikwijls als grenspunt werd aangewezen.

dier maand aankwam, op welken dag hij een leger onder aanvoering van Alexander van Eisenach zond naar »Collum »ende Aedevert. om de paelen van Vriesland toe besetten, »dat Groningers geen schaedt int land solden doen." Onderscheidene edelen uit Friesland hadden zich bij dezen veldheer aangesloten, waaronder ook Hero Harckema, waarschijnlijk een inwoner van deze grietenij.

Zij, die den Saks getrouw bleven, hadden veel van de groninger benden te lijden en omgekeerd. Daar ook deze grietenij thans in de magt der Saksers was, zoo ondernamen de Goningers omtrent dezen tijd een inval in »Collummerlandt", waar zij op de »Schulder" (Schalder ten n. o. van Kollum), een paar lieden gevangen namen. Te Kollum gekomen, keerden zij hunne woede o. a. tegen een kraamvrouw, die zij op ergerlijke wijze mishandelden, »dat oneerlycken was voir »allen goeden luiden, daer de Craemvrouwe soo veel van »kreegh datse starff. Een man haelden ze vuyt de Craem-»kamer, ende sloegen een Knechten aldaer doodt, omtrent »13 of 14 Jaren oudt zynde. Here Harckema en syn suster »werden hun koeyen, Peerden, ende alles dat niet Nagelvast »was, afgehaelt, omdat hij mede in Aedwert lach."

Op den 18den Junij werd het bestand tusschen den Hertog en de Groningers op eene zamenkomst in het Gerkesklooster weder verlengd, waarna het leger den terugtocht naar Harlingen aannam. In de volgende maand werd de Hertog door gansch Friesland gehuldigd, tot welk einde deze grietenij hare afgevaardigden naar het klooster te Bergum zond.

Gedurende de regeering van Hertog George genoot dit gewest eenige jaren rust en vrede, waartoe niet weinig bijdroeg het uitstekend bestuur van diens Stadhouder Hendrik Graaf van Stolberg-Wernigerode, daartoe in 1505, na 's Hertogen vertrek naar Saksen, aangesteld. Wel werden er eenige noodzakelijke belastingen ingevoerd, maar noodelooze drukkende lasten en geldafpersingen werden door dezen verstandigen man geschuwd. Zoo werd ook de belasting op de vastigheden, tot dien tijd zeer slecht geregeld, door de invoering eener Floreenrenthe beter toegepast. Deze grietenij komt op

de lijst dier belasting aldus voor: *Burum:* met 140 flor., *Collum:* 311 flor., *Oldewoldt:* 80 flor., *Westergheest:* 92 flor., *Swaeg:* 27 flor., te zamen alzoo: 650 florenen.[1])

Billijk was het ook, dat er eene matige belasting op den in- en uitvoer werd gelegd, om welke reden op onderscheidene »plaetsen oft havenen, daer schepen mochten ancoemen," zooals ook te Kollum, »exchijs-meesters" aangesteld werden. Daarentegen begreep de stadhouder, dat door het bevorderen van handel en bloei, een volk alleen in staat is, om gelukkig en vreedzaam te leven. Met dat doel liet hij dan ook hier en daar eene Waag oprigten, o. a. te Kollum en spoorde hij verder de ingezetenen van dit gewest aan, om vaarten en kanalen te verbeteren of aanteleggen.

Om op de hoogte te komen van de gezindheid van den adel jegens zijnen heer en meester, liet hij eene lijst van edelen uit geheel Friesland opmaken, die hem getrouw waren. Uit deze grietenij komen daarop voor: »Sicke Harckema-kin-»deren, Focko Abbema, Syppe Meckema, Taco ende Gaijco »Broersma."

Op bevel des stadhouders werd in het jaar 1508 de Lauwers of »dat diep an beiden zyden Gerckesbrugge" opgeschoond. Maar belangrijker was voor deze grietenij het graven eener vaart van Kollum naar Eestrum (Bergumermeer), hetwelk in dat zelfde jaar mede op zijn aansporen plaats had.

Bij dit kanaal moeten wij een oogenblik nader stilstaan. Oudtijds liep vrij zeker van uit de lage landen van Achtkarspelen eene ryt al kronkelende noordwaarts naar zee of liever naar de Ee (Dock.-diep). Zoo goed dit nog is natesporen, doorsneed zij het dorp Kollum oorspronkelijk t. o. der voormalige pijp (nu houtenbrug),[2]) maar later t. w. daarvan, ongeveer op de hoogte van het tegenwoordige Armhuis, waar een sluisje in den dijk het water loosde. Vervolgens kwam dat sluisje te vervallen en werd, zooals wij zagen, vervangen door eene sluis in den nieuwen dijk bij Ter Luine. *(Zie bladz. 10.)*

[1]) Vergelijk over *Ausbuurt: Aant. VII.*

[2]) De rit dezer oude ryt is nog te bemerken in een stuk land onmiddelijk t. z. der buurt gelegen.

Later werd de ryt in het dorp zelf verlegd in de thans nog bestaande rigting, zeer waarschijnlijk reeds vóór 1508. Want blijkens eene oorkonde uit dat jaar hadden belanghebbenden reeds »vortijds met malcanderen" — »handelingen gehatt," om de ryt *t. z.* van het dorp in een geschikt en bevaarbaar kanaal te veranderen en in verbinding te brengen met het Bergumer-meer.[1])

Daaruit meenen wij te mogen opmaken, dat de inwoners vroeger, uit eigen beweging, eene andere rigting hadden gegeven aan de ryt, door het dorp loopende en dat gedeelte toen reeds gegraven hadden, wat nu nog de hoofdstraat doorsnijdt. Althans men leest in den brief, door den stadhouder geschreven aan »Herren Reynero, Abbet te Gerckscloster, den »Grietsluiden ende Gemeenen in Colmerlandt ende Achtker»spelen", dat hij hun ernstig aanspoort, »dat *nye* Colmerdiep »vort up to graven ende to bereyden", dewijl het van »groet nutte ende profitlick ware, van Kolm doer Achtker»spelen out to IJestrum een diep to macken, dar doer een »itlicke to den anderen met zyn got" (goed) »tot noduirffe" (nooddruft) »komen mochte." Hij voegt er bij, dat het zijne ernstige begeerte is, »der gemeynen Lande nutt ende profijt »anmerckende", dat het kanaal niet alleen spoedig begonnen werd, maar ook »dessenn somer geferdiget worde." Mogt het zijn, dat er oneenigheid ontstond tusschen hen, die het graven op zich namen, dan moesten zij hem »die gebrecken toe »kennen geven", met de verzekering, dat hij met den meesten spoed daarover zou laten beslissen, opdat het werk voortgang kon hebben. Dit schijnt de stadhouder er aan toegevoegd te hebben, met het oog op vroegere geschillen hierbij ontstaan en waardoor het werk vermoedelijk was gestaakt.

Ook nu rees er weldra een bezwaar, waarvan het onvermijdelijk gevolg was een »twiste" tusschen »die gemeyne van Kollum.

---

[1]) Dit zal toch de bedoeling zijn geweest, hoewel er steeds gesproken wordt van een kanaal van Kollum naar Eestrum, welk dorp zeer nabij dat meer gelegen is. Welligt is omtrent dienzelfden tijd ook de *zylryt* t. n. van Kollum gegraven, waardoor de oorspronkelijke kronkelende ril door de Tochmalanden als vaarwater kon vervallen.

»*der eynen*, die Kerspelnn Uptwysel ende Butenpost, *der »andere zyde*", en wel: »om een onbekant stucke landes int »diep van Kollum doer Achtkerspelen te graven." De stadhouder hield woord en met gepasten spoed werd er door het Hof uitspraak gedaan in dezer voege: »dat die van Upt»viesel ende Butenpost in 't onbekendde stuck landes, daert »hem die twe, soe van den heren" ('t Hof?) »daertoe sellen »geschickt" (toegezonden), »anwijsen worden" (zullen) »te »beginnen XL rodenn opsloten", terwijl de Kollumers vervolgens zouden moeten graven, wat er dan nog in dit stuk te graven overig bleef. Deze uitspraak had plaats den 18den Sept. van dat jaar, terwijl er op dienzelfden dag in de kerk te Kollum door partijen werd overeengekomen, ingevolge deze uitspraak, dat de Kollumers 60 roeden zouden graven in het bewuste stuk land, hetwelk gelegen was »oppit suud van dae »haeghe brugge"[1]) waarschijnlijk onmiddelijk t. z. van Kollum, terwijl die van Twijzel en Buitenpost zouden beginnen, waar de Kollumers eindigden.

Het kanaal werd nu zuidwaarts gegraven in dezelfde rigting, als het nu nog bestaat, tot op de hoogte van het Gerkesklooster. Of deze vaart daar in verbinding werd gebragt met een reeds vroeger gegraven kanaal van het Bergumermeer naar de Lauwers en het gedeelte van Gerkesklooster naar dat meer destijds alleen is verbeterd, zooals zulks later door Caspar de Robles is geschied, — dan wel of dit laatstbedoeld gedeelte toen tevens nieuw gegraven is, kunnen wij niet bepalen. Wij voor ons gelooven het eerste.

Zeker is het, dat door het graven van dit kanaal eene uitmuntende gemeenschap te water werd daargesteld en tevens de gelegenheid tot waterafvoer aanmerkelijk was verbeterd.[2])

De hoofdplaats Kollum was langzamerhand zoodanig in bloei toegenomen, dat zij een aanzienlijk overwigt had verkregen op de overige dorpen der grietenij, waarvan het gevolg was,

---

[1]) Onder de „*haeghe brugge*" zal men zeer zeker moeten verstaan de brug, vonder of het hooghout, eertijds gelegen over de vaart op de tegenwoordige scheiding van dorps- en rijks-grond.

[2]) Zie hierover meer in „*De Lauwerszee*", bladz. 135 en 139.

dat de benaming Oostbroeksterland omtrent dezen tijd in onbruik geraakte en vervangen werd door die van Kollumerland.

De welvaart van dat dorp werd niet weinig vermeerderd door de gunstige ligging aan de destijds breede Kollumerryt en de aanwezigheid eener haven bij Kollumerzijl, zoodat het dorp langzamerhand door handel en scheepvaart zoozeer bloeide, dat men het somtijds in oorkonden van dien tijd zelfs met den naam van *stad* vindt bestempeld.

Hertog George had Graaf Edsard van Oostfriesland aangesteld tot opperbevelhebber van een leger, hetwelk moest dienen, om Groningen in bedwang te houden. Reeds in ditzelfde jaar brak de oorlog los en de Graaf trok al spoedig in vereeniging met den grietman Tjaerda en zijne benden naar de stad Groningen, om die te belegeren.

De listige Graaf Edsard maakte in 't volgende jaar een verdrag met de stad en onder voorwendsel, dat hij ze namens het Duitsche Rijk in bezit wilde nemen, maar met bedoeling voor zichzelven, trok hij den 24sten April de stad binnen, bouwde er terstond een blokhuis en knoopte met eenige friesche edelen onderhandelingen aan, om ook Friesland onder zijne magt te brengen.

Eene groote ramp voor Friesland was het, dat de stadhouder Hendrik van Stolberg in 1509 kwam te overlijden, »seer »beclaecht van den Vriesen, beyde geestelick ende waerlick." Hij werd opgevolgd door Everwijn, Graaf van Benthem, die in November te Leeuwarden aankwam.

Tengevolge eener hevige overstrooming, die plaats had op Palmzondag van dit jaar, werden de dijken in dit gewest deerlijk geteisterd, weshalve door den stadhouder in het volgende jaar wederom eene Dijksordonnantie werd uitgevaardigd en daarin o. a. bepaald: »Achtkarspell ende Colmerland »zullen huer eyghen dijcken opmaecken."[1])

De onderhandelingen tusschen Graaf Edsard en eenige friesche edelen, hoe geheim ook begonnen en voortgezet, kwamen in 't voorjaar van 1512 ter ooren van den saksischen

[1]) Achtkarspelen moest oudtijds een gedeelte van de dijken in Kollumerland mede onderhouden. Zie daarover: „*De Lauwerszee.*"

stadhouder. Door een gewezen muntmeester, die wegens slechte pligtsbetrachting uit het land was gevlugt, werd hij daarvan onderrigt. Hij gaf den muntmeester vrijgeleide, om te Smallenee te komen, ten einde zijne geheimen te openbaren en nu bleek het, dat zekere Kempe Roeper de overbrenger was geweest van geheime brieven tusschen den Graaf en de edelen. Deze Roeper was een oud soldaat, had den Hertog van Saxen te voren in menigen veldtocht gediend en was later overgegaan in dienst van den oostfrieschen Graaf. Te Groningen verloor hij zijne vrouw, hertrouwde later met eene vrouw, woonachtig »bij Collum, often daer umtrent" en zeide den krijgsdienst vaarwel. Roeper, die »geen ghestadige woon»plaets hebbende, hier ende daer rysde", werd den 2den Julij van dat jaar »te Collum ghevangen ghenomen," naar Leeuwarden gevoerd, zwaar gepijnigd en kort daarna, op den 17den November, »gequartiert, en voor elke poort een vierendeel »gehangen." Op zijne bekentenis waren ook de edelen Gerbrant Mockema en Jemme Juwsma in Julij gevat, daarna gepijnigd en één dag voor Roeper te Leeuwarden onthoofd.[1])

Hertog George nam in 1514 de zoogenaamde Zwarte Hoop[2]) in dienst, »een zamengeraapt volk van ruim 5000 koppen" en zond dezen ter plundering en roof naar Groningerland. Hij zelf kwam uit Saksen naar deze gewesten over, bezocht eerst Groningerland met een aanzienlijk leger en ging vandaar naar Leeuwarden, waar hij den 1sten April aankwam en er tegen den 20sten dier maand een Landsdag bepaalde. Doch hierin werd hij verhinderd; de Oost-friesche Graaf was met een leger over de Eems getrokken en had Delfzijl »met ge»welt genomen, ende veel doetgeslaegen ende veel gefangen." Terstond beval de Hertog over geheel Vriesland, »dat »dye anderde man wt Vriesland solde coemen toe Collum, »ende daer voergaederen, want dije Hartoch anxte hadde", dat de Graaf over de friesche grenzen zou komen. Die vrees werd niet bewaarheid, want »dye Graaf toeg weder ower dye

[1]) Jancko Douwama, Boek der Partijen, bladz. 145 en de Friesche Geschiedschrijvers. — [2]) Zie over de beteekenis van dezen naam: „It âade fr. Terp," bladz 304.

»Emse in syn landt" en toen nu »dye Vriesen een weeck »toe Collum hadden geleegen", werd hun op Goede Vrijdag, »dat was den 14 dach Aprilis, weder orlof gegeven, dat elck »mochte thuys reysen."

De Graaf zag duidelijk in, dat hij tot het verkrijgen van zijn doel, hulp noodig had en deze vond hij volkomen bij den oorlogzuchtigen Karel, Hertog van Gelder. De Groningers, zeer tegen den saksischen Hertog ingenomen, huldigden Karel in November van dat jaar als hunnen heer.

Van nu af aan werd Friesland ten prooi van de roofzucht en bloeddorst, zoowel der saksische, als der geldersche krijgsbenden en alsof dat niet genoeg ware, bemoeide er zich ook nog de utrechtsche Bisschop mede.

De geldersche benden vielen weldra dit gewest van de zijde van Gaasterland binnen. Hertog George verliet deze streken en liet de Zwarte Hoop als een ware geesel achter. Deze losbandige en ordenlooze bende krijgsknechten viel eerst in Westergo, plunderde daarna in de Zevenwouden en rigtte vervolgens haren togt door Groningerland naar de friesche grenzen. Zij sloegen zich neder op de Ruigewaard, te Visvliet, Burum en Kollum en hielden er deerlijk huis. Gelukkig rukte de Heer van Schwartzenburg, in dienst van den gelderschen Hertog, met een leger aan, waarmede hij, tevens met behulp van vele huislieden, de Zwarte Hoop in December van dit jaar (1514) verdreef, zoodat die woeste krijgers voor eenigen tijd deze streken verlieten.

In Januarij 1515 werd Tjaard Mockama, broeder van den onthoofden Gerbrant, op aanraden van Jancko Douwema, welke beide edelen gelderschgezind waren, door den Raad van Groningen met 400 man »in West-Friesland nae Collum" gezonden. »Hij" (Douwama) »ginck mede," zegt Schotanus, »om de tocht gelukkiger te maecken." Mockema »ontboodt »Man voor Man op uyt Collumerlandt ende dede hen de »Geldersche Partye aennemen."

Hierop voegden zich andere manschappen bij hem, onder Thomas Keteler en Hendrick van Lochum, waarop zij gezamentlijk naar Dockum togen, hetwelk slecht ver-

sterkt was en dat zich den 29sten Januarij 1515 overgaf.[1])

Het huis van den grietman Tjaerda te Rinsumageest, die naar Leeuwarden was gevlugt en »den Furste van Sassen »niet wolde verlaten", werd spoedig daarop door de Gelderschen ingenomen, terwijl reeds in Februarij van dit jaar Gayke Broersma, een kollumer edelman, grietman »van wege mijns »Genadigen Heren van Gelre, in Colmerlant" wordt genoemd.[2])

Deze was gehuwd met Anna Broersma en woonde waarschijnlijk op Broersmastate, t. w. van Kollum.[3])

Ook in 1518 komt hij voor, toen hij in Maart van dat jaar uitspraak deed in een twistgeding, waarbij zekere *Metske Tjaertsz.* als mederegter tegenwoordig was.

Broersma bestuurde slechts korten tijd deze grietenij en werd opgevolgd, (in welk jaar is onbekend,) door Hendrick de Wente, die vrij zeker deze betrekking tot 1523 vervulde.

Hij was een geldersch edelman en is welligt dezelfde, als de bovengenoemde Hendrick van Lochum.

In Mei van het volgende jaar kwam de gevreesde Zwarte Hoop weder in dit gewest. De Gelderschen maakten zich nu met behulp van de ingezetenen van Kollumerland, Achtkarspelen en de Dongeradeelen zoo spoedig mogelijk van eenige steden meester, terwijl de Graaf van Oost-friesland met haast over de Eems trok, om de Gelderschen te hulp te komen, en eerlang met een leger te Kollum kwam. Hij rukte op Dockum aan, om dat te versterken en liet er inwoners van Kollumerland, Achtkarspelen en andere streken komen, die hij met de geldersche benden onder Schwartzenburg daar achterliet, tot bescherming tegen de Zwarte Hoop, terwijl hijzelf met zijn leger weder naar Oost-friesland reisde.

---

1) Schotanus, t. a. pl. bladz. 563.

2) Eene volmagt van 24 Febr. 1515, door *Broersma* als grietman geteekend, berust op het Prov. Arch. van Friesland. — Een brief over ballingen van den Hertog van Gelder aan Gayke Broersma, van Oct. 1515, waarin hij ook Grietman van Kollumerland wordt genoemd, berust in het Archief v. Gabbema. In eene oorkonde van 1515, aanwezig op de Bibliotheek van het Friesch Genootschap, komen voor: *Ketel* en „*Henrick die Wynt.*" Zij namen deel aan een togt naar het Bildt in 1516, waarbij Hendrik de Went werd gevangen genomen.

3) *Broersma-State* lag ongeveer tegenover het voormalige Nijenburg.

De saksische Hertog, zijne magt in dit gewest aanmerkelijk ziende verminderen, besloot het regt van bewind over Friesland voor eene som van 350.000 rijnsche guldens over te dragen aan Karel van Bourgondië, meer bekend als Karel V, zoon van Keizer Maximiliaan, destijds alleen Graaf van Holland, later Koning van Spanje (1516) en Keizer van Duitschland (1519). Deze overdragt geschiedde omstreeks Mei 1515.

Hierop werd Floris van Egmond, Heer van IJsselstein, door Karel tot stadhouder van Friesland aangesteld. Deze maakte terstond met den gelderschen Hertog, die zijne heerschzuchtige plannen nog maar niet wilde opgeven, een wapenstilstand voor den tijd van drie maanden.

De stadhouder kwam in Junij te Leeuwarden aan en liet den 1sten Julij in de kerk van Oldehove aldaar, den nieuwen Landsheer tot »Erfheer en Erfgubernator" over Friesland door de inwoners van dit gewest huldigen. Onder de edelen, die de bourgondische (later spaansche) partij waren toegedaan, worden ook genoemd: Sjoerdt en Lieuwe Aebinga of Abbema, Pybe en Sippe Meckema en Sierck Bootsma, allen edelen uit deze grietenij en woonachtig nabij Kollum. Zij moesten echter ballingen blijven, tot den tijd, dat Kollumerland niet meer onder de magt der Gelderschen was, tot 1523.[1])

De Zwarte Hoop, die hier nog steeds rondwaarde, liet zich in het laatst van dat jaar (1515) vinden, om voor eene goede som gelds deze streken te verlaten. Een groot gedeelte dezer bende trok naar Holland en het andere »tooch toe voet, toe »paerd, toe waegen uit Vreslandt op S. Meertens dagh »translatie door Doccum en Collum." De afdeeling die te Kollum aankwam, vertrok vandaar, deels door Opsterland, deels door Langewold, naar Drenthe.

In Maart van het volgende jaar kwam de geldersche veldheer Arckelens in Friesland, om zoo mogelijk den voorspoed der bourgondische wapenen tegentegaan. Vóórdat hij het zwaard uit de schede trok, wilde hij eerst zijn doel met goede woorden trachten te bereiken. Hij belegde eene vergadering te Sneek, liet er »geestelick ende waerlick ut Westergo ende »Sevenwolden" komen en vermaande allen, zich aan de zijde van den gelderschen Hertog te scharen. Den 11den Maart begaf hij zich »toe Collum, ende verscreef daer oeck geeste- »lick ende waerlick ut Oestergoe bij hem te coemen, ende »sloet dair oeck articulen met hem luyden." Van hier vertrok hij met het zelfde doel naar Groningen.

[1]) Zie hierna. — *Bootsma-* en *Abbema-state* lagen t. w. van Kollum, aan den tegenwoordigen puinweg.

De inwoners dezer grietenij hielden nog steeds de partij der Gelderschen en hielpen dan ook den veldheer Schwartzenburg bij de inneming der Juwsma-stins in Ferwerderadeel. Dockum was inmiddels ook weder door Tjaerd Mockema en de zijnen, in handen der Gelderschen gebragt en de bourgondische veldheer Floris van IJsselstein haaste zich het stedeke te herwinnen. Op zijne aannadering nam de bezetting der stad in allerijl de vlugt »in der oerden nae Collum," waar zij door den vijand, die nu weder van Dockum meester was, hevig werd vervolgd. Een der bourgondische veldheeren, Lubbert Turck, nam daarop Tjaerda-stins te Rinsumageest in, verdreef de Gelderschen vandaar en trok met vijf vendels soldaten naar Kollum en voorts naar Groningerland.

Omstreeks het midden van September dezes jaars (1516), trokken de Bourgondiers al hunne magt in 't zuiden van Friesland te zamen, zoodat Dockum, hoewel met eene toereikende bourgondische bezetting voorzien, van buiten zonder bescherming was. Schwartzenburg en Arckelens spoedden zich met eene menigte geldersch gezinde huislieden en twee vendels soldaten van Groningen naar Kollum, waar Tjaerd Mockema, Jancko Douwema en andere edelen, die uit Bolsward en Sneek gekomen waren, zich bij hem voegden. Douwama zelf verhaalt ons van dit bezoek het volgende. »Als wij »daer quaemen" (te Kollum n.l.), »so reet ick to foeren upt »Oterdijck; daer staen costele husen. Douwe Donija wilde de »barnen", (verbranden) »daer hij wol recht to hadde; se hadden »zijn suager gelewert in handen van H. Flores," (IJsselstein) »etc. — daerom so screeff ick myn naem aen alle de husen. »Als Douwe daer quam en fant myn naem aldaer, so dorste

»he de husen niet barnen; dan he beclaegden mij zeer hart »in mijn presencie, woe ick het gelt van hoer nam, ende »beschermde hoer. de hem so leit ghedaan hadden. — Ick »antwoorde: Met de aske mochte he niet koepen noch zijn »zwager weder crigen."

Nu wilden de Gelderschen Dockum innemen, maar de krijgslieden uit Sneek en Bolsward »riepen al geldt, geldt »eerse mede voer Dockum wolden, wandt se misten anderhalff »maendts solts en bleven in Collum." De overigen echter togen naar Dockum, maar de Bourgondiers waren hen te magtig en verjoegen ze naar Kollum, waar de verstrooide benden zich weder vereenigden. De bourgondische veldheer IJsselstein nam nu den 17den dier maand (Sept.) het besluit, om met 300 ruiters en een groot aantal soldaten, »de Geldersche »in Collum all toe verslaen." Toen de Gelderschen den vijand zagen aankomen »toe voet en peerde als een stalen Borgh," namen zij de vlugt, maar lieten de ruiterij en het geschut achter, om de vijandelijke ruiterij te keeren, waarop zij naar de Gerkesbrug vloden, die zij achter zich afbraken. Desniettemin vervolgden de Bourgondiers hen tot de Bomsterzijl (nu Niezijl), waar een hevig gevecht plaats greep, waarbij Wybe Saeckles, Burgemeester van Leeuwarden door de Bourgondiers gevangen genomen en kort daarna te Leeuwarden op de Brol werd onthoofd.[1]) De Gelderschen namen de wijk tot onder de muren van Groningen.

In het begin van December (1516) zond de Hertog van Gelder 1500 man voetvolk en 200 man ruiterij »altsamen »Godtloose overghegevene boeven", zegt Schotanus, naar dit gewest. Nadat zij in Groningerland geroofd en gemoord hadden, trok deze bende woeste krijgers over de friesche grenzen, legerde zich »in Gerkescloester ende Collum, ende »began Colmerlant ende Achtkerspel toe brantschatten", — »en hebben 't daer in Collum en Oostbroecksterlandt soo »ellendich en jammerlycken angestalt, vermits rooff, brandt

[1]) Zie o. a. Vrije Vries, dl. XI bladz. 393, waar het vonnis van Wybe Saeckles wordt medegedeeld.

»en vangen soo ongenedich dattet niet waell te schrijven is, »en niet gespaert kercken noch cramen, Jonfferen en Vrou»wen toe verkraften, gelyck oftet Turcken ofte heidenen »geweest weeren."

Onmiddelijk gaf de stadhouder IJsselstein bevel aan Tjalling Botnia en Douwe Burmania, die bij Sneek gelegerd waren, om met hunne manschappen derwaarts opterukken. Den 10den December trokken zij over Leeuwarden naar Dockum, met 3000 soldaten en vele huislieden en »toegen tegen den »Geldersche nae Collum", die hierop in allerijl de wijk namen naar Aduard.

In Januarij van het volgende jaar (1517) trokken zij weder naar Twenthe.

In Mei 1517 wilde de Hertog van Gelder nogmaals beproeven Dockum intenemen, waartoe hij eene krijgsmagt naar Kollum zond. Daar vereenigden zich Jancko Douwema en Jancke Unema met deze hulpbenden en rukten op Dockum aan, maar ook ditmaal was het te vergeefs. Uit wraak vervulden ze Kollumerland en omliggende grietenijen wederom met roof en plundering »soo datter niet bleeff, koe, kalff, peert, »osse, schaep, swyn, bedde, potte, ketel", terwijl ook de inwoners deerlijk werden mishandeld. Dit bragt zooveel schrik teweeg, dat Dockum zich den 2den Junij aan de Gelderschen overgaf, waarop Jan van Goltstein, tot Drost der stad werd aangesteld.

Keizer Maximiliaan stierf in Januarij van het volgende jaar (1518) en werd in 1519 als »Roemscher Keyser" opgevolgd door Karel van Bourgondië, sedert dien tijd als Karel V bekend.

Floris van IJsselstein was in 1517 door Willem van Roggendorf vervangen en de geldersche stadhouder Arckelens, werd in het volgende jaar door Maarten van Rossum opgevolgd, doch in wiens plaats reeds één jaar later (1519) Christoffel, Graaf van Meurs, werd aangesteld.

Inmiddels waren er onderscheidene personen balling geworden, »houdende des Coninex partye die geweecken zijn »vuyt den steden ende vlecken den Gelderschen gehoersaem

»zijnde, achterlatende 't selve dat zij hadden, zoe dat zij luttel »ofte nyet en hebben off te leven, die bij der Co. Mat. on»derhouden werdden." Daaronder komen de volgende edelen voor uit deze grietenij: Poppe Mellema, Sippe, Doede, Taecke en Pibe Meckema, Sierck en Hessel Bootsma, Hero Jellema, Meynne Eysma, Luywe en Aedzert Abbema of Aebinga, alsmede eenige »Burgeren ende Inwoenende" van Kollum. »Ende beghan die voorsz. onderhoudinge den eer»sten Decembris anno XVc achtien."[1])

Anderen waren daarentegen in 1516 en '17 door de Bourgondiërs verbannen, omdat zij de partij der Gelderschen hielden, zooals: Ant Bauwema, Ritscke Andtz., IJdt Faesma en Tjepke Sjoerda allen uit Kollum, Jenne Eysma, waarschijnlijk ook uit Kollum en Sye Syesma uit Oudwoude.[2])

Willem van Roggendorf trad in het jaar 1521 in krijgsdienst bij Philips van Bourgondië, Bisschop van Utrecht, terwijl George Schenck van Tautenburg hem als 's Keizers stadhouder in Friesland opvolgde. Beide veldoversten zouden nu met eene vereenigde krijgsmagt Friesland doortrekken en de inwoners »soe voel quaet ende schaed" aandoen, »dat sij »sich willich onder Key. Mat. solden geven." Een gedeelte van dit leger trok, onder Claes Wolderstorff naar Stellingwerf; »voert reysden sij in Achtkarspel, toe Collum, toe Gheryckes»kloester, toe Veencloester ende toe Buwecloester; in dese »verscreven plaetse laghen sij langhe, ende deeden grote »schade." — »Ende dit schiedde om geen ander saeken, dan »datse den Geldersche partie hilden." Zij trokken naar Dongeradeel, vanwaar de Gelderschen hen weder verdreven, waarop zij naar Groningen trokken.

In het najaar van 1522 kwam Tjaard Burmania met eenig bourgondisch krijgsvolk te Bergum en hield er deerlijk huis, hoewel er te Kollum en in het Gerkes- en het Vrouwen-

[1]) Die „Burgeren" waren: Peter Cremer, Claes Schlachter, Bocke Altynge, Jan Saelmaecker, Jan Schoenmaecker, Willeken Clausz., Goert van Kollum, Sap van Kollum, Gerrit en Reynart Taekema, Meynart Pietersz. en Jan Pelser (Pelser = bontwerker). — Rentmr. Rekening van 1518 en *Aanteekening VII*.

[2]) Charterb. II, bladz. 334, 336, 344, 346 en 347.

klooster Geldersche benden lagen, die zich echter de moeite niet gaven, om de Bergumers te helpen, »maar ygelick »verdurf dye huysluyden aan syn sijde."

Friesland was nu nagenoeg geheel in de magt van Karel V en wat daaraan nog ontbrak, besloot men in 1523 tot stand te brengen, onder leiding van Johan van Wassenaar, die daartoe omstreeks Junij van dat jaar met een aanzienlijk leger in dit gewest kwam. Nadat deze veldheer alles in het zuiden van Friesland »tot subjectie Key Mat." had gebragt, vatte hij het plan op, om Dockum te veroveren. Hij trok met den stadhouder Schenck van Tautenburg echter eerst naar Groningerland, legerde zich te Noordhorn en vermaande de inwoners der omliggende landstreken zich aan den Keizer te onderwerpen. Den 7den Augustus kwamen aldaar verschillende Heerschappen uit de Groninger Ommelanden, »ende hebben »Key. Mat. hulde ende eedt gedaen. Toe Noerthoern sint »oeck toe, dye heeren gecoemen ut Colmerland ende Acht»karspelen", met hetzelfde doel.[1])

Zoo kwam dan ook deze grietenij onder de bourgondische of spaansche heerschappij.

Kort daarna schijnt Ballinck Phaesma aangesteld te zijn tot »Roemsche Keyserlicke Maiesteit Grietman over Collumer»landt," want reeds in Augustus van datzelfde jaar (1523) komt hij als zoodanig voor.

Hij was gehuwd met Eeucka Phaesma en woonde zeer waarschijnlijk op Phaesma-state ten z. w. van Kollum.[2])

Het volgende staaltje van willekeur van dezen grietman, kunnen wij niet onvermeld laten.

In 't jaar 1525 kwam zekere Jacob Thomasz. van der Feer met zijne vrouw te Kollum, »omê te trecken nae Groen»nyngen zijns huisfr. vrunden te spreken." Komende »bynnen »den dorpe van Collum," werd hij »bij den richter aldaar »gefenckelijk aengegrepen ende drie dagen ende nachten in »zijn huys in ysseren gefenckelijken geholden." De rechter

[1]) Worp van Thabor, t. a. pl., Vde Boek, bladz. 315 en 317.

[2]) *Phaema-state* lag voorheen bij de tegenwoordige buurtschap Zevenhuizen.

ontnam hem zijn geld, bestaande in elf stuivers »ende een »bloet steen van een vierendeel pondt," pijnigde en sloeg hem; »ende als hij hem zijn geldt genomen" had, »is hij »hem op zijn borst geseten" en heeft hem »zijne tasche met »desselves Jacobs mess affgesneden." Nu dreigde de gevangene, dat hij zich bij den Hove zou beklagen, waarop de grietman zoo vertoornd werd, dat hij den ongelukkige bij zich liet brengen, »hem in zijn camer dede ontcleden ende »met een sweepe gesselen." De mishandelde reiziger beklaagde zich later desniettemin bij het Hof, maar met welk gevolg is ons onbekend.[1])

Eenige jaren later, in 1529, veroordeelde Phaesma zekeren Epe Bockesz., die hem valschelijk had verweten, omgekocht te zijn, om een vonnis ten zijnen nadeele te vellen, »waarom »hij den Grietman duizend duivelen in het lijf had gevloekt."[2])

Wassenaar en Schenck besloten, na de belangrijke gebeurtenis te Noordhorn, Dockum aantetasten. Twee dagen later, den 9den Augustus, zonden zij eene afdeeling krijgsvolk naar Kollum, om de Gelderschen, die tegen hen wilden optrekken, te keeren. De beide veldoversten kwamen zelf den volgenden dag met de overige vendelen te Kollum, waar zij een brief zonden aan Z. M. Raden in Holland, met verzoek, om hun buskruid en soldij toetezenden, hen tevens in kennis stellende met hun voornemen. Des nachts bleven de manschappen te Kollum en trokken den volgenden morgen »metter haest' naar Dockum, waarop het stedeke met een leger van 3000 soldaten en een groot aantal huislieden werd ingesloten.

De Gelderschen beproefden Dockum op allerlei wijzen te ontzetten. Maarten van Rossum kwam daarvoor met een aanzienlijk leger uit Gelderland over. Hij beproefde de stad van de zeekant te naderen, maar dit mislukte, evenals een aanval van 200 soldaten en 80 ruiters, die over Kollum de stad zouden trachten te naderen. Want te Kollum lag een vendel bourgondische soldaten, de achterhoede van Wassenaars leger,

[1]) Oud Recesboek van 1525—'28, berustende op de Bibliotheek van het Friesch Gen. te Leeuwarden. — [2]) Vrije Fries, 37ste verslag bladz. 2.

dat de Gelderschen aanviel, versloeg en naar Groningen verdreef, waar zij aankwamen »als verjagede hoeneren." Den 24sten dier maand deden eenige Geldersche ruiters uit Groningen een inval in Kollumerland, op welks inwoners zij zeer verbitterd waren, »omme dat ze den Keyzer gezworen weeren, »en se ter Landt hoede lagen, en om mit brantteecken en »klockslagh vervolget hadden," maar ook dezen werden verjaagd, zonder iets van belang te hebben uitgerigt.

Wassenaar en Tautenburg maakten aanstalten om Dockum te bestormen en lieten de achterhoede van het leger van Kollum oprukken. Deze plaats daardoor van krijgsvolk ontbloot, werd nu ten prooi van de woede der Gelderschen. Op den 25sten dier maand naderden zij het dorp onder Maarten van Rossum en Arckelens, die verwoed over het voortdurend mislukken hunner pogingen, thans besloten hadden, alles te vuur en te zwaard te verwoesten, hetgeen, zoo zij meenden, de Bourgondiers van een storm op Dockum zoude terughouden. »Toe Collum", zoo meldt een tijdgenoot, »an de Oster- »zijdt der kercke, an de brugge toe wort meest deel opge- »brandt, en op Colmerdyck nae Scharnhuisen, wort ook »voele gebrant en toe Burum om de kercke wort oock meest »part gebrant." Grooten buit van vee was hun deel, maar »de Vrouwlieden quemen nae en koften een deell haer beesten »weer," terwijl zij ook eenige gevangenen kregen, maar »daer sat niet voele op, want dat was arm volck."

Twee dagen later (27 Febr.) besloot de geldersche veldheer Goltstein, na eene hevige bestorming, Dockum overtegeven, behoudens lijf en goed.

Eerst weigerden de Bourgondiers dit, op het zien van den brand te Kollum, meenende, dat er geldersche hulpbenden aanrukten, doch ten slotte werd de overgave aangenomen.

En hiermede was gansch Friesland onder den scepter van Karel V gebragt. —

In ditzelfde jaar stierf de veldheer Wassenaar te Leeuwarden aan eene in den krijg bekomene wonde.

De stadhouder Schenck van Tautenburg nam al spoedig in dit jaar de verbetering der dijken ter harte. Hij benoemde

eene commissie van onderzoek, die den 13den Maart verslag uitbragt, waarin o. a. wordt gezegd, dat »die dijcken »van Westergeest, Zwaegh ende Oldewoldt", hooger en breeder moesten worden gemaakt. »Oldwolsterasluis", zoo luidt het verder, »moet nijens gemaakt worden, want die »toegeslagen is," terwijl »die Collumerdijcken" breeder en hooger moesten worden gemaakt, »besunderlinge binnen »'s dijcs" en »hoere sluis moet repareert worden soo wel »van binnen als van buijten. Item die dijcken van Achtkarspel »moeten hoeger ende breeder gemaect worden, besunder »binnen s' dijcs." Voorts: »die Munnicke dijcken, idem. Idem, »moeten zij hoere sluys repareren."[1])

Hierop werden Sytgen Humalda en Jancke Unema tot dijkgraven in Oostergo aangesteld en werd den ingezetenen bevolen ten spoedigste dijken en sluizen te herstellen.

Het schijnt, dat zij, die tot het onderhoud van de Oudwoudumerzijl verpligt waren, zich onwillig betoond hadden, om hunne sluis te herstellen, want in genoemde ordonnantie wordt gezegd: »Aldwolstera zullen heure zyl maken, daer »die Gryetman van Collumerlandt heur toe holden sall."

Niet alleen door de stormen, maar ook door de wijze van onderhoud waren de dijken steeds in slechten staat. De dijken waren verdeeld in verschillende hemrikken, als: het Westergeester-hemrik, het Oudwoudemer-hemmerik, het Kollumerhemrik en het Burumer- en Gerkesklooster-hemrik. Zij waren in perken of vakken verdeeld. waarvan de grenzen door groote steenen of palen werden aangewezen.

Daar ieder onderhoudpligtige eenige roeden van den dijk moest onderhouden, werd het onderhoud natuurlijk zeer ongelijkmatig.

Deze toestand bleef aldus bestaan tot 1718.[2])

In het volgende jaar (1524) ondernamen de Gelderschen van uit Groningen nog eene kleine plundertogt in deze grietenij.

[1]) Zie over Achtkarspelen bladz. 36 hiervoor. Met de „Munnicke „dijcken" en hunne „sluys" werden bedoeld: de dijken en sluis (Munnekezijl), waarvan het onderhoud ten laste kwam van het Gerkesklooster. — [2]) „*Geschied. der dykpligtigheid*", enz. door Mr. J. K. de Boer. *Aanteekening VIII.*

Een vaartuig met 25 Gelderschen bemand, voer over de Lauwerszee, waar zij een schip met Bourgondiërs ontmoetten, dat zij vervolgden en naar Munnekezijl verjoegen. De Bourgondiërs stapten daar aan land en vlugtten naar Burum door de Gelderschen vervolgd, waarop de Burumers terstond de klok begonnen te luiden, de Bourgondiërs hielpen en de Gelderschen naar hunne schepen terugdreven.

In 1525 wilde men weder eene poging aanwenden, »ôme »de landen buyten Colmerdyck" (het Kruisland) te bedijken, doch ook ditmaal kwam deze bedijking niet tot stand.[1])

Deze grietenij genoot nu hierna wel is waar dagen van meerdere rust en vrede, maar bezettingen van krijgsvolk en zware belastingen drukten zeer op het verarmde volk. Zoo werd de grietenij in 1526 bezocht door eene bende van 3000 man onder zekeren Hansken Halberstadt, niettegenstaande de inwoners, volgens belofte der Regering, »voer allen over»tochten, overvallen, ghewalt ende crijeghsveerdinghe" beschermd zouden zijn. Men beklaagde zich en verzocht, dat de stadhouder, »aenmerckende den voergenoemde schaede, »hun huere portie in den jaertax voer desen teghenwoerdighe »jaere ut gratien remitteren ende quytschelden wilde."

Ook beklaagden de inwoners dezer grietenij zich over de al te hoogen jaartax en de willekeurige begeving eener beneficie te Kollum, waarop wij beneden terugkomen.

Die klagten mogten echter weinig baten. In 1531 werd de klagt over den te hoogen jaartax hernieuwd en daarop den supplianten de keuze gegeven, om den jaartax over geheel Friesland te hernieuwen, of zich »mit justitie helpen »teegens d' andere grietenijen."

Bij dezelfde akte, waarbij in 1531 namens de ingezetenen over den jaartax werd geklaagd, werd door de Staten van dit gewest aan den Keizer het verzoek gerigt, om de Scholbalch, het vaarwater tusschen Ameland en Schiermonnikoog, thans nagenoeg het zoogenaamde Friesche Gat, van tonnen en bakenen te voorzien. Wel voldeed men later aan dit verzoek,

[1]) Oud Recesboek van 1525; zie noot 1 op bladz. 46.

maar er ontstonden hieruit vele moeijelijkheden tusschen de Regering en belanghebbenden, waartoe ook vele ingezetenen dezer grietenij behoorden.

In 1528 vaardigde de stadhouder Schenck eene ordonnantie uit, betreffende het aantal manschappen, hetwelk iedere grietenij in de wapens moest hebben »tot defensie ende »bescherminge." Voor deze grietenij bedroeg dit 80 man.

Belangrijk voor deze grietenij was het jaar 1529, waarin een aanvang werd gemaakt met het bedijken van het »Cruys»lant", hetwelk in of omstreeks 1542 tot stand kwam en hetwelk gedurende eenigen tijd, waarschijnlijk tot 1578, als eene afzonderlijke grietenij werd bestuurd.

Wolf van Wortz werd bij dit werk tot dijkmeester en dijkgraaf aangesteld en teekende zich, hetzij te regt of ten onregte, reeds in 1529 als grietman van het »Cruyslant." Niettegenstaande eene klagt in 1539 tot de Regering gerigt, over het feit, dat hij tevens excynsmeester te Kollum was, werd hij in beide betrekkingen gehandhaafd, vermits, volgens de zienswijze van den Hove, de betrekking van excijnsmeester niet was »incompatibel" met die van grietman.

Hij was de zoon van Steffen von Wortzou of von Wortz, die waarschijnlijk met de saksische Vorsten uit Duitschland gekomen was en in 1502, evenals later zijn zoon, als excijnsmeester te Kollum voorkomt. Zekere Ursula komt in 1550 als weduwe van Wolff voor.

In 1545 of '46 werd Claes Clant tot zijnen opvolger benoemd, op wien wij beneden terugkomen.

Inmiddels was in het jaar 1530 de Kollumerzijl verplaatst en waarschijnlijk iets oostelijker gelegd en wel op die plaats, waar zich nu nog aldaar de brug bevindt. Althans men vindt aangeteekend: »Collumerzyl is in een *dobbe* gelecht ofte »geset doemen schreef duysent vijfhondert dertigh."

Vermoedelijk werd in datzelfde jaar ook de zijlryt ten noorden van Kollum gegraven.

Niet zonder beteekenis voor deze grietenij was de Landsdag in 1531 gehouden, waarbij Sappo Bauwema of Bama, als afgevaardigde van Kollumerland verscheen en waarop

gehandeld werd over den aanleg van den Zwarten weg, die de stad Leeuwarden met Oostergo verbond. Er werd bepaald, »dat deze stad 't werck voor eerst soude aanvangen", met vergoeding door middel eener tol en dat men na verloop van 5 jaren eens verder zou zien.

In het laatst van 1535 of in den aanvang van het volgende jaar werd de grietman van Kollumerland, Ballinck Phaesma, vervangen door Sebastiaan van Schonenburg, »onlancx capt. »van Dockum" en vroeger, in 1526, Drost van Franeker. Hij had in 1537 *Tamme Egesz.* tot zijnen substituut-grietsman, omstreeks 1545 *Sye Buma* en in 1546 mr. *Tjepcko Hesselsz*, later secretaris dezer grietenij, terwijl in 1551 Binnert Sappema lid van den geregte was.

In 1543 vonden wij voor het eerst van een secretaris dezer grietenij melding gemaakt, onder den naam van »Meester »Haye, scriver" of »meester *Haije Renicksz.*, scriver", die zoowel den grietman van Kollumerland, als dien van het Nieuw-Kruisland ten dienste stond.

Schonenburg was gehuwd met Atke van Herema en woonde zeer waarschijnlijk in het »Schonenburg-huys binnen Collum."[1])

In den aanvang van zijn bestuur werd ook in deze grietenij, bij ordonnantie van 21 April 1535, de derde man opgeroepen, hetgeen een aantal van 80 mannen bedroeg, waaronder »27 »Harnasschen ende 8 Gravers." Deze oproeping had ten doel, om den destijds meer en meer toenemenden aanhang en de woelingen der Wederdoopers tegentegaan. Waarschijnlijk was dit een gevolg van de vreeselijke gebeurtenis bij Oldeklooster, nabij Bolsward, waar zich in Maart van dat jaar 300 Wederdoopers voor de muren vertoonden, het klooster innamen, de kloosterlingen verjoegen en er zich trachtten te nestelen. Dit was slechts van korten duur, want spoedig kwam de stadhouder Schenck met eenig krijgsvolk en bemagtigde weldra weder het convent. Onderscheidene Wederdoopers werden onthoofd en de vrouwen naar Leeuwarden gevoerd,

---

[1]) Dit huis stond ongeveer tegenover de Meckama-straat. Ook buiten Kollum stond eertijds een huis van dien naam, later Jeltinga-state geheeten, een weinig t. n. van de zoogenaamde Kerkeplaats.

waaronder Anske, Lieuwe Haijes[dr.] en Tryn Ruurds[dr.], beiden uit Kollum. De ongelukkigen, in zakken gebonden, werden, deels in de stadsgracht, deels in het nu drooge Hempenser-meer geworpen, ten prooi aan een wreeden dood.[1])

In 1539 werd de klagt over de willekeurige begeving van een beneficie te Kollum herhaald. De zoon van den Rentmeester Jan Rataller, was zoowel vicaris (2de priester) te Kollum, als te Marssum, zeer tegen den zin van de inwoners in beide dorpen. Dewijl men het daarover niet eens kon worden, besloot men een proces te voeren, waarvan ons echter de uitslag niet bekend is.

In ditzelfde jaar werd de Munnekezijl wederom verplaatst, want in zekere acte geeft de abt van het Gerkesklooster te kennen, dat hij in dat jaar »de voorsz. zyl nu van grunde »up nijes, tot groete marckelicken onkosten der Landen, bou»wen, vorleggen ende repareren" moest. Waarschijnlijk werd zij toen gelegd op de plaats, waar zij zich thans nog bevindt.

In het voorjaar van 1542 had deze sluis wederom veel te lijden van »grote storm ende onweeder", zoodat de herstelling daarvan aan het Gerkesklooster 2900 car. gld. kostte.

De stadhouder Schenck was inmiddels in 1540 opgevolgd door Maximiliaan van Egmond, graaf van Buren, schoonvader van Prins Willem I.

Twee jaren daarna werd den geestelijken in Friesland, uitgenomen die der kloosters, bevolen, om eene opgave te doen van de geestelijke goederen, die zich in de steden en dorpen bevonden. Men gevoelde hiertoe, zoo het schijnt, weinig opgewektheid en men was welligt niet zeer geneigd, om daaraan bekendheid te geven, hoe goed de maatregel dan ook voor de orde en het behoud dier goederen was. Niet lang bleven de bezwaren uit. De grietenij Kollumerland, eenige omliggende grietenijen en de stad Dockum, verzochten in dat jaar »zeer »ootmoedelijcken," om een Landsdag te mogen houden, ten einde hunne bezwaren tegen dat plan uiteentezetten. Doch, daar het Hof »die saeken voorsz. nyet genoechsaem gevonden"

[1]) Chartbk. van Fr., II, 671 en 675. Vonnissen uit het Crim. Sententieboek van Friesland.

had, weigerde het dit en spoorde hun integendeel aan, om spoedig met het werk te beginnen, hetwelk dan ook op het eind van het volgend jaar (1543) grootendeels gereed was.[1])

Wegens den grooten uitvoer, was er duurte ontstaan en opdat daaruit geen verderen »dieren tijt, honger, sterfte en »andere groote inconvenienten souden moegen spruyten," werd bij placaat van 1 Mei 1543 verboden, dat er granen en victualien werden uitgevoerd. Dit verbod werd den 22sten Aug. hernieuwd, met dien verstande, dat daaronder niet begrepen zou zijn, hetgeen in 's Keizers leger noodig was en daarvoor uitgevoerd werd »uyten havenen van *Collum* Doc»kum, Harlingen, Mackum, Worckum, Stavoren ende de »Lemmer, ende nergens elders," op de daarvoor bepaalde boeten. Meermalen werd dit verbod later nog herhaald, hetgeen over 't algemeen de inwoners niet tot tevredenheid stemde.

In 1548 overleed te Brussel de stadhouder van Friesland, in wiens plaats werd aangesteld Johan van Ligne, graaf van Aremberg, die na een twintigjarig bestuur, noodlottig bij Heiligerlee om het leven kwam.

Keizer Karel nam omtrent dezen tijd het besluit, om afstand te doen van de regering en liet in 1549 zijn zoon Philips in eenige nederlandsche gewesten als Ertheer huldigen. In Friesland geschiedde dit te Leeuwarden, op den Landsdag van 17 Januarij 1550, bij welke gelegenheid als volmagten dezer grietenij worden genoemd: »Sippe van »Meckumma, Tamme IJgeszoon, Folckert Buwinga, Gaytzie »Folckertsz., Tjépcke Hesselsz. substituit grietman ende Vol»machtich van Collumerlandt." Vijf jaren later, den 25 Oct. 1555, bragt de Keizer zijn plan ten uitvoer en deed afstand van den troon, waarop zijn zoon Philips II Koning van Spanje en Heer der Nederlanden werd.

[1]) Chartbk. van Fr., II, bladz. 869 en III, bladz. 1 en 3 en Beneficiaalboeken van Friesland. — De dorpen Burum en Lutkewoude komen daarin niet voor, wel in een soortgelijk Register van 1580, in Handschrift aanwezig op het Prov. Archief van Friesland.

De grietman Schonenburg kreeg in 1551 oneenigheid met den toemaligen abt van het naburige Gerkesklooster (in Achtkarspelen), Heer Gerardus Dwingel of Wiltinck geheeten, betreffende de regtspraak in het kerspel Burum. [1])

Het dorp Burum moet reeds verscheidene jaren als kerkdorp hebben bestaan, toen de inwoners in 1408 hunne kerk wegens armoede overdroegen aan de zorgen van het Gerkesklooster.[2]) Reeds in de oorkonde dezer overdragt vindt men melding gemaakt van regters, die in Burum namens den abt regt spraken en belastingen invorderden. Het is dus wel waarschijnlijk, dat de abten van dit convent al van oude tijden her, het regt van jurisdictie aldaar hadden bezeten.

Den grietslieden van Kollumerland was dit een doorn in het oog en de abten, trots op den rijkdom hunner bezittingen, wilden in den regel niets toegeven.

Hendrick de Wente, zooals wij boven opmerkten, omstreeks 1520 grietman van Kollumerland, had met moeite van den toemaligen abt van het klooster Jeruzalem (Gerkesklooster) gedaan gekregen, dat hij ook de Burumers zoude mogen beregten, »dan op zoedane conditien, als hij recht gedachte »te holden over burumers, solde hye comen ende holden tot »burum ende nyet in Collum." Zeer teregt wordt dus in zekere oorkonde opgemerkt, dat de Wente te Burum dan ook »niet meer dan een Bisitter" was geweest.

Ballinck Phaesma, opvolger van de Wente, had ditzelfde regt gehad, maar de abt schijnt dit aan diens opvolger Schonenburg niet te hebben willen toestaan. Toen nu in 1551 de toemalige regter te Burum, die indertijd door den abt was aangesteld, afstand deed »overmits zyn olderdom", was dit voor den grietman eene gunstige gelegenheid, om zijne beweerde regten in dezen te doen gelden. Hij verzette zich daarom tegen de benoeming van een nieuwen regter door den abt, welke laatste zich echter daaraan geenszins stoorde

---

[1]) Dit klooster werd omstr. 1240 door Gercke Harckema uit „Twyslum" gesticht. — Men zie voorts over dit onderwerp: Mr. Feith, Bekhemregt, II, 351 en 352 en bladz. 10 hiervoor.

[2]) Ch. bk. van Fr. I, 367.

en een regter naar zijne keuze benoemde. Hierop gelastte de grietman zijnen substituut Tjepke Hesselsz., *(zie bladz.* 51 *hiervoor)*, tegen den abt een proces op touw te zetten. De tegenpartij verzamelde nu verschillende getuigenissen van oude lieden, die daarin verklaarden, dat de abten sedert menschen geheugenis in het kerspel Burum steeds regters hadden aangesteld, welke regters daar steeds regt hadden gesproken, »niet staende onder den Grietman noch Grietenije van Col»lum" en »onbestrafft ende onbecroent van Colmer Grietman."

De abt zond nu deze en soortgelijke verklaringen met een begeleidend schrijven omstreeks Mei 1552 aan den Keizer, met eerbiedig verzoek, om in deze zijne jurisdictie te worden gehandhaafd.

Met verontwaardiging geeft de abt daarin te kennen, dat de grietman Schonenburg zich het regt van jurisdictie in het kerspel Burum had durven aanmatigen, »hoewel 't selve »Karspel van Oldeburum dair toe voeren geen Deel van »Collumerlandt is geweest." En bespottelijk vond de abt de bewering, hem door Schonenburg tegengeworpen, dat namelijk ook diens voorganger Ballinck Phaesma die regters steeds had aangesteld. Dit was eene gunst geweest van den abt, waaruit echter voor volgende grietslieden geen regt geboren kon worden.

Ten slotte verzoekt hij den Keizer hem in zijn goed regt, overeenkomstig de bezworene privilegien te handhaven, »ende »die proceduren, tusschen partijen hangende te casseeren." Het antwoord hierop gegeven, gedagteekend Namen 1 Junij 1552, luidde: dat het Hof van Friesland na ingewonnen advies van den Procureur Generaal en den grietman van Kollumerland, de zaak moest beslissen.[1])

Daar men eenige jaren later den regter van Burum vindt betiteld als: »Coninclijke Maijesteits Rechter," is het waarschijnlijk, dat de grietman in het gelijk is gesteld en dat welligt ook hier een privilegie weder werd geschonden, iets waar-

---

[1]) Oorkonden in het Ch. bk. van Friesland en in het Archief van Gabbema.

over de spaansche regering zich meestal weinig bekommerde.

Omtrent dezen tijd kwam uit Emden een zekere Leendert Bouwens, doopsgezind Leeraar, naar Friesland over, die in een tijdvak van 28 jaren (1551—1579) in dit gewest omstreeks 6500 personen tot zijne secte overhaalde en doopte, onder welke 228 inwoners uit deze grietenij. Wegens het groote cijfer dezer gedoopten, meent men, dat er destijds reeds in deze grietenij eene of meer gemeenten dezer gezindheid zou hebben bestaan.[1])

In 1555 en 1556 komt *Dirck Dircksz.*, Olderman der stad Dockum, voor als substituut-grietman dezer grietenij, in welke betrekking hij op den 27sten April 1556 optrad in eene Vergadering »in de kerke van Westergeest" gehouden, »occu»perende voor de voorsz. grietenije ende Cop Harckema van »wegen den dorpe Collum ende Sye Buma te Westergeest, »occuperende voor de gemeente van Westergeest, Oltwoldt »ende Colmerswage," welke bijeenkomst ten doel had, zich te verzetten tegen de handelingen van Heer Henricus Kessel, abt van het St. Bonifacius-klooster te Dockum. De abten van dat klooster hadden namelijk het regt, om in de schrikkeljaren het ambt van deken of geestelijk regter, hetwelk somtijds groote voordeelen afwierp, uitteoefenen in het dekenschap van »Dockum, Holwert ende Gaest" (Westergeest). *(Zie bladz. 4 hiervoor.)* Nu wilde Heer Henricus Kessel van dit regt in bovengenoemd jaar gebruik maken, doch hiermede namen, te regt of ten onregte, de inwoners dezer grietenij geen genoegen, waarschijnlijk op grond, dat de borgstelling, die de abt als deken moest aanbieden, door hen niet toereikend werd geacht.

De zaak kwam voor den Hove en hoewel de abt reeds in den aanvang zijner bediening, naar vereisch »borge in de »griffie van den Hove" had gesteld, zoo bood hij evenwel nog aan »voor borge twee heerden lands d'eene gelegen tot »Westergeest" en een ander »in Colmerdorp" — »toecomende »den abet ende conventhe van Dockum." Tot toelichting kan echter dienen, dat een zijner voorgangers zich van eerstgemelde

[1]) Blaupot ten Cate, Doopsgezinden in Friesland, bl. 9 en 12.

zathe den eigendom wederregtelijk had toegeëigend, zoodat de inwoners ook hiermede nog niet tevreden schijnen geweest te zijn.1)

Verder verklaart hij als »abet ende deecken," dat hij »is »te vreeden hem den wairlijcken justitie te submitteeren den »gerechte van Collumerland." Het is ons niet gebleken, welke van de partijen in het gelijk werd gesteld.[2])

In 1555 of '56 werd Joost van Hardenbroek, een utrechtsch edelman, tot grietman aangesteld »van Colmerlant en Colmer»stadt,"in de plaats van *Schonenburg*, die tijdens Hardenbroek substituut-grietman werd, terwijl *Edo Allema* in Maart 1557 laatstbedoelde betrekking waarnam.

Joost van Hardenbroek was de zoon van Gijsbert en Machteld van Raephorst en was tweemalen gehuwd; voor de eerste maal met Josina van Parijs van Zuidoort, die in 1540 overleed en later met Lucia van Schonenburg, waarschijnlijk de dochter van zijn voorganger.

In November 1556 was hij als grietman in functie en ook 17 September 1557, doch hij bekleedde slechts korten tijd dit ambt, daar hij reeds in diezelfde maand overleed en in de kerk te Kollum werd begraven.

Hierop werd Lieuwe van Jelgersma, grietman van Achtkarspelen, provisioneel aangesteld tot »bediener van de grie»tenie van Collummerlandt", tot in 1558, in welk jaar bovengenoemde Claes Clant *(bladz 50)* ook Kollumerland onder zijn bestuur kreeg, doch naar het schijnt slechts voorloopig, zonder commissie in forma, die hem eerst tusschen 9 Febr. en 1 Julij van het volgende jaar werd uitgereikt.[3])

In 1559 wordt *Wijbrant Oldendorp* »bizitter ende rechter

[1]) Vergelijk Benef. bk. van Fr., bladz. 232. — De zathe te Westergeest, „dair Wypko Buwesz. opwoent groot staande XLV pdm." leg bij Beintemahuis; de andere lag in Torpmacluft onder Kollum en werd later bij stukken verkocht, waaronder o. a. „de Moe„selaers-camp."

[2]) Zie Vrije Fries. dl. XIV, 272. Behalve Heer *Henricus Kessel*, treft men nog als dekens in dit dekenschap aan: 1431: Heer *Syncko*; 1480: Heer *Jacobus*; 1493: Heer *Sjoerd*; 1549: Heer Sibrandt.

Heer *Kessel* was nog abt in 1579.

[3]) Zie: *Bijlage B:* op de *Grietslieden* enz. en vergelijk: Vrije Fries, dl. IX, 201, waaruit blijkt, dat dit meer voorkwam.

toe Collum" genoemd en in 1561 was *Harmen Clant* (zoon van Claes) substituut-grietman.

De secretaris Haije Reinicksz. stierf in 1558 of 1559, nadat hij in 1557 of 1558 in die betrekking door den vroeger vermelden *Tjepcke Hesselsz.* was vervangen.

Claes Clant was een groninger edelman, de zoon van Lubbert en Hermanna Horenken en huwde met Anna Harckema, met wie hij te Lutkewoude op Clantstate woonde.

Hij stond bij den Koning zeer gunstig aangeschreven, wegens zijne »goede en getrouwe diensten, die hij wl. hooch»loffelijcke ged. den Keijser, zijner Mats. Heer ende Vader »gedaen heeft ten tijde dat die stadt ende Ommelanden van »Groningen in sijnder Mats. subiectie ende onderdanicheit »gebracht zijn." Het gevolg hiervan was, dat hem »bij opene »brieven der Co. Mats. gegeven binnen die stede van Bruessele »den 18 Julij anno 1562," door den Koning »geaccordeert »is de somme van 800 ponden" (800 gld.) »in recompensie »ende aansieninge" zijner getrouwheid. (*Rentm. Rek.*)

In het jaar 1560 bekwam Kollumerland eene nieuwe Dijksordonnantie, volgens welke het dijksbestuur zou bestaan uit »Dijckgrave, gesworenen ende gedeputeerden." Er moesten »bij de Gemeinte van Collumerlandt alle jaaren in martio »gecoren worden twee Gesworen, die met den Dijckgrave »van dat jaar sullen visiteren ende schouwen die dijcken." Die schouwing moest plaats hebben »tot drie diverse reysen", den 15den April, in het laatst van Mei en den 1sten September, »ten ware de aanvallende noodt meer eyschet."[1])

Het dorp Kollum had door zijn toenemenden handel en zeevaart veel belang bij de veiligheid van het vaarwater langs den Scholbalch tusschen Ameland en Schiermonnikoog, waarvan hiervoor (*bladz.* 49) is gesproken en welke geul, tengevolge van het verzoek in 1554 tot den Keizer gerigt, op last van den Hove met tonnen en bakenenen was voorzien.

De Regering zag hierin weder eene nieuwe bron van inkomsten en legde daarop eene belasting, tot welken maat-

[1]) Deze Ordonn. betrof *alléén* de dijken van *Kollumerland* en niet die van het *N. Kruisland*; zie: *Bijlage B.*

regel zij »subreptyfelicken ende obreptyfelicken" (bedriegelijk en listig) was aangespoord door den spaanschgezinden grietman van O.-Dongeradeel, Rinthie van Aytta, vroeger excijnsmeester te Kollum. Op den 15den September 1562 werd er dan ook door het Hof van Friesland eene ordonnantie uitgevaardigd, waarin van de verschillende artikelen, die langs dat vaarwater werden ingevoerd, eene zekere belasting werd geheven. Maar, alsof men begreep toch voorzigtig te werk te moeten gaan, werd daarin gezegd, dat »die »schepen van Leuwaerden, Dockum, *Collum* offte daer omtrent »halff geldt voer haeren schepen" zouden betalen. Den volgenden dag werd de ordonnantie aan Aytta gezonden, met last, om ze te publiceren op de gewone plaatsen, »binnen »uwen bedrijve, ende naementlicken opt Cruislandt ende Monnyckenzijll."[1])

»Insonderheidt," merkt Schotanus op, »maeckte dit, die »van Collum onverduldich." Want in diezelfde maand zonden Sippe van Meckama en Kempo van Tadema, »voor hun»zelven ende van weeghen d'andere Ingeseten van Col»lummerlandt" een request aan de Gedeputeerde Staten van dit gewest, waarin zij zich bitter beklaagden en te kennen gaven, »dat zij supplianten ende heure Predecesseurs, langer »dan memorie van menschen, gelyck ook bij alle anderen »is gedaen, hun goeden vrij in ende uten Scholbalch hebben »gefuert, zonder dat oyt bij hen eenyghe lastgeldt, tonnegeldt »baickengeldt ofte voerthol is gegeven, voor de baeckenen »ende tonnen, aldaar leggende." En na hunne ontevredenheid over Aytta's handelwijze te kennen gegeven te hebben, verzochten zij de Gedeputeerden dringend hierin »te reme»dieren" en zorg te dragen, dat zij boven de privilegien niet werden bezwaard. Dit had zulk een gunstig gevolg, dat de Gedeputeerden »d'aflezinge ende aenpleckinghe" van de ordonnantie op de havenplaatsen verhinderden.

Doch hiermede was de zaak nog niet afgeloopen.

[1]) „*Binnen — Monnyckenzyll*"; deze uitdrukking moge eenigszins vreemd klinken, maar vindt waarschijnlijk daarin hare verklaring, dat Aytta eenigen tijd voor Claes Clant, wegens ziekte of afwezigheid, de grietenij „Cruyslandt", als plaatsvervanger onder zijn bestuur had.

Nieuwe ordonnantien werden uitgevaardigd en nieuwe klagten aangeheven, totdat men eindelijk tot een soort van vergelijk kwam, in dien zin, dat zoo de kosten, aan die betonning besteed, werden teruggegeven, het land »'t recht ende »baeckengeldt" zou genieten.

Verder vonden wij hierover alleen dit nog vermeld: »Die »van Dockum hebben korts daer nae met het Hof over den »Tol geaccordeert", hetwelk misschien ook door andere plaatsen is geschied.[1])

De ontevredenheid over de spaansche regering nam schier dagelijks hand over hand toe. Drukkende belastingen, schending der privilegiën, het vervolgen der hervormden, dit alles bragt het nederlandsche volk er langzamerhand toe, om zich met geweld van wapenen regt te verschaffen. De edelen deden in 1566 eene poging tot bemiddeling, door het aanbieden van een Smeekschrift aan de Landvoogdes, waarin de grieven van het volk waren opgesomd. Of er onder de edelen uit dit gewest, die daaraan deelnamen, ook enkelen waren uit deze grietenij, is niet met zekerheid bekend.

Doch dit mogt niet baten, om den steeds meer en meer aangroeijenden storm te bezweren. Aremberg ziende, dat de gisting algemeen werd, voorzag zich van de noodige krijgsmagt, om geweld met geweld te keeren.

Hij gelastte den grietslieden, bij missive van 15 Jan. 1567, om te zorgen, dat de godsdienstige plegtigheden »nae older gewoonte" plaats hadden en de hervormdgezinde geestelijken binnen drie dagen »desen lande ende steden van Vrieslant" verlieten. Vele »Heeren Priesteren" vertrokken naar het buitenland, vooral naar Oost-friesland, onder welke ook Johannes Bogerman, pastoor (hoofdpriester) en Gerardus Huisingius, vicaris (tweede priester), beiden te Kollum, alsmede Heer Peter of Petrus, pastoor te Oudwoude. Zij schijnen met eenig geweld verdreven te zijn, althans men vindt van Bogerman vermeld, dat hij »door eenen vijandelijken inval uit Kollum verdreven »en van zijne bezittingen beroofd is geworden."[2])

[1]) Chartbk. van Fr., III, bladz. 578, 579, 580, 586, 623 en 629; Schotanus, Fr. Gesch., bladz. 713, 716 en 717. [2]) Chartbk. van Fr., III, 694. Vrije Fries dl. II bladz. 218 en Reitsma, „Honderd jaren", enz. bl. 145.

Inmiddels was »Duck de Alva op komende wech" naar de Nederlanden, »met een groote heyrschair van volcke", ten einde dit volk van boter, zooals hij het uitdrukte, spoedig tot onderwerping te brengen. En hoewel de dwingeland daarin niet mogt slagen, zoo bezorgde hij nogthans den Nederlanders eenige jaren van bitterheid en smart. De man van ijzer, die geen genade kende, eischte geld en bloed en daarbij onvoorwaardelijke gehoorzaamheid![1])

Den 10den Mei 1567 uit Spanje vertrokken, kwam het leger na een togt van ongeveer 3 maanden, den 21sten Aug. te Thienen aan en rukte spoedig daarna Brussel binnen. Geen wonder, dat velen op het hooren van deze mare het land verlieten. De Hertog liet allen dagvaarden; enkelen waren onnoozel genoeg, om nog eenige barmhartigheid van hem te verwachten, anderen bleven buiten 's lands.

Zoo werden ook uit deze grietenij Sippe van Meckama, Frans Huyghes en Jelte Riddersma opgeroepen, doch naar het schijnt, zonder gevolg.[2]) Van Huyghes is het bekend, dat hij naar Emden de wijk nam.

Prins Willem van Oranje had zich in April 1567 naar Duitschland begeven, met het doel, om een leger opterigten, ten einde de dwingelandij der Spanjaarden paal en perk te stellen. Een talrijk leger bragt hij bijeen; 't werd in drie deelen verdeeld, om op drie verschillende plaatsen het land binnen te rukken, waarvan het eene, onder aanvoering van Lodewijk en Adolf van Nassau, in het noorden des lands zou vallen, om zich van Groningen meester te maken. Van Dillenburg vertrokken zij in 't voorjaar van 1568 met eene kleine bende naar Leer, waar vele ballingen, waaronder ook de

[1]) De veldoversten van het leger, dat ongeveer 8678 man voetvolk en 1200 man ruiterij telde, waren: Don Sancho de Lodrone, Julian Romero, Alfonso de Ulloa en Don Gonzalo de Bracamonte, welke laatste wij nog beneden zullen ontmoeten Don Ferdinand de Toledo. Alva's natuurlijke zoon, was overste van de 1200 man ruiterij. Chiappin Vitelli opperkwartiermeester en Gabriel Cerbelloni commandant van het geschut. Pacheco was ingenieur. — Motley Opk. v/d N. R. II, 217—220. Bosscha, N. Heldend, te Land, dl. I, bl. 143.

[2]) Wij komen op deze personen beneden nader terug. *Meckama* werd later grietman en *Huyghes* secretaris dezer grietenij.

bovengenoemde Huyghes, zich bij hem voegden, om daarna de Eems overtesteken en Groningerland binnen te rukken.

Graaf Lodewijk had intusschen maatregelen genomen, om hulp en ondersteuning van de Friezen en Groningers te verkrijgen, Hij had Homme van Hettinga, oud grietman van Baarderadeel, tot hopman aangesteld en deze had zijnen luitenant Wilde Hylcke of Hylcke Martens naar Kollumerland en Dantumadeel gezonden, die daar velen tot den strijd opwekte, waaronder 27 personen uit deze grietenij, o. a. Hotthie Bouwema of Buma van Kollum, Ballinck Riddersma van Lutkewolde en Lieuwe Broersma van Kollumerzwaag. Hylcke werd kort daarna door de Spanjaarden gevangen genomen en op last van Alva opgeknoopt.

De stadhouder Aremberg was op dit oogenblik afwezig en streed voor zijnen Koning tegen de Hugenoten in Frankrijk, terwijl hij Zegher van Groesbeek als zijn plaatsvervanger had achtergelaten. Nauwelijks had deze den 21sten April den inval van graaf Lodewijk vernomen of hij spoedde zich den volgenden dag naar Bergum, vervolgens naar Gerkesklooster en vandaar naar Groningen, waar hij den 24ste aankwam. Daar vernam hij de inneming van het kasteel te Wedde. Weldra verspreidde zich het gerucht, dat de vijand zich zou inschepen en in den omtrek van Kollum landen, om een inval in Friesland te doen. Groesbeek zond daarop in allerijl 200 man voetvolk, onder hopman Quintyn van Bueren naar Kollum, die »hebben gelegen tot Collum ende op die zeedijcken een wijle tijts", om den verwachten inval, zeer zeker van den kant van Kollumerzijl, te verhinderen.

Groesbeek was in eene moeijelijke omstandigheid: weinig krijgsmagt en weinig geld, terwijl de benden van graaf Lodewijk dagelijks aangroeiden. Bovendien begreep hij, dat iedere dwaling of mistasting hem in de oogen van Alva tot de galg zou waardig keuren. Doch er kwam uitkomst voor hem, daar Alva, op het vernemen der noodlottige tijdingen uit het noorden, onmiddelijk den stadhouder Aremberg naar Friesland had teruggezonden. Hoewel hevig door de jicht gekweld, kwam deze den 12den Mei »met zes schepen"

te Leeuwarden aan. Drie dagen later werden tien vendelen soldaten, het sardinische regiment, onder Gonsalvo de Bracamonte, tusschen Muiden en Amsterdam ingescheept, met het plan om te Kollumerzijl te landen. De wind was en bleef steeds noordelijk en Aremberg uitte in zijnen brief aan Alva van den 16den Mei, de vrees, dat de schepen niet alleen daardoor in hunne aankomst zeer zouden worden vertraagd, maar ook nog kans hadden op den een of anderen zandbank geworpen te worden. Zijne vrees werd niet bewaarheid, want de schepen liepen den 17den Mei behouden de haven van Harlingen binnen. Aremberg vertrok op het vernemen daarvan terstond naar Bergum en vervolgens naar Kollum, waar ook Bracamonte met zijne vendelen den 19den Mei aankwam. Van hier vertrokken zij gezamentlijk den volgenden dag naar Groningen.

Vier dagen later had de bekende slag bij Heiligerlee plaats, waarbij de Spanjaarden werden overwonnen, en de eerste steen werd gelegd van den vrijheidsoorlog tegen Spanje. Doch, men had het verlies te betreuren van den dapperen Adolf van Nassau, terwijl ook de graaf van Aremberg sneuvelde.

Alva's toorn bleef niet uit. Den 25sten Aug. van dat jaar werd aan de grietslieden, ook van »Collummerlandt", last gegeven, om de namen op te geven van hen, die het gewaagd hadden de Spanjaarden bij Heiligerlee te bevechten en natuurlijk werd over dezen het banvonnis uitgesproken en werden hunne goederen verbeurd verklaard.[1])

Omtrent dezen tijd had dit gewest en ook deze grietenij veel overlast van de Heidens, Egyptenaars of Zigeuners. »Dagelicx loopen veele ende diversche Uytheemsche bedelen »duer onsen Lande . . . . . zoo wel duer onse Steeden als »ten platte Lande." Dientengevolge werd er in deze grietenij den 4den September dezes jaars (1568) eene missive en ordonnantie uitgevaardigd, om de vagebonden te vangen.[2])

---

[1]) Zie *Aanteekening XI.* — [2]) Mr. J. Dirks, „Heidens" enz. bladz. 98. In Juni 1604 werd er aan Folkert Ublesz. en Jacob Jansz., volmagten der grietenij, eene som uitbetaald wegens onkosten voor 3 dagen op de *boevenjacht*. In de Res. van Gedep. Staten van Friesland wordt er van *boevenjachten* melding gemaakt in 1601—1605, 1608 enz. en zelfs nog in 1790. Zie ook: Oudh. en Gest. van Gron. I, 544.

»Na vrijwillige resignatie van Claes Clant", zoo vindt men aangeteekend, werd SYRK VAN DONIA den 14den April 1569 tot grietman van »Collumerland" aangesteld, »gevende »hem," zoo luidt het, »volkomen macht, authoriteit en zonder»ling bevel bij dezen 't voorsz. officie van Grietman, daeronder »begrepen het Cruyslandt als eertijds onder Collumerland »begreepen geweest zijnde mettet Dijckgraafschap van den»zelven Cruyslandt voortaan te houden, excerceeren ende be»dienen."[1])

Donia wordt gewoonlijk aangeduid als: »Sierck van Donia, »de jonge," zeker ter onderscheiding van zijnen vader, die ook Sierk heette. Hij was de zoon van Sierk van Donia, grietman van Hennaarderadeel en Sjouck van Douma, die op Doniastate te Oosterend woonden, waar hun zoon Sierck zal zijn geboren.

Gesproten uit een van Frieslands oudste geslachten, was hij zeer aan den spaanschen Koning gehecht en huwde met Anna natuurlijke dochter van Zegher van Groesbeek, van wien wij boven gewaagden.

Donia stelde *Wijbrant Oldendorp*, boven reeds door ons genoemd, als substituut aan, die in 1571 als zoodanig voorkomt. Ook deze was de spaansche zijde getrouw, hetgeen daaruit kan blijken, dat hij in 1580 hopman was in spaansche dienst.[2])

In het voorjaar van 1570 liet de stadhouder Groesbeek de grietslieden voor zich komen, om gewaarschuwd te worden tegen de rebellen, die het land in onrust bragten. De grietman van »Collum" verscheen daar voor hem op den 1sten April, die beloofde zorg te zullen dragen, dat de ingezetenen zijner grietenij daarvan geen last meer zouden ondervinden.

Op den 1sten November van ditzelfde jaar had er een hevige stormvloed plaats, waardoor »Collumerlant," zoowel als het »nieu Cruyslandt" veel hadden te lijden. Vooral de dijken van het Nieuw-Kruisland werden zwaar beschadigd; zij waren, zoo leest men in zekere oorkonde, »geheel wech geloepen." Volgens een oud kronijkje van Friesland, zouden er bij die

[1]) „'S Hofs Commissiebouck." — [2]) Gron. Bijdr. VII, 582.

gelegenheid »twee huysen met menschen" te »Collum" zijn aangedreven.[1])

Aan Donia werd den 20sten Augustus 1572 door den stadhouder, namens den Koning, gelast: »om te bestellen en »aantenemen een venlijn geschikte crijgsluiden van 300 hoofden, »om daarmede ons wel en getrouwelijck te dienen, 't zij te »velde, te watere of in bezetting van garnisoen," over welk »vendelijn Deutsche" (lees: Nederduitsche) »knechten", hij tot hopman werd aangesteld.[2]) Ongeveer achttien inwoners dezer grietenij namen onder hem dienst, in hoogeren en lageren rang, zooals »Sicko Klandt," zoon van den grietman Claes Clant, later ook zelf grietman en Tierck Phaesma, beiden als adelborsten. »Gilt van Collum" was »trawant" en »Tjebbes »Wiltfanck" van Kollum »tromslaeger." Ook ontmoeten wij in die gelederen, als »venderich" Octavianus van Horion, schoonzoon van Scipio van Meckama, tot wiens schande staat aangeteekend, dat hij zijn schoonvader naar het leven stond; verder, als adelborst Johan van Pruymst, dien de stadhouder Rennenberg later, zooals wij zullen zien, tot secretaris dezer grietenij wenschte aangesteld te zien, terwijl »Gerrit Vliermael" schrijver bij dit vendel werd.[3])

Had de grietman indertijd beloofd, dat er geen overlast in zijne grietenij zou geschieden door de rebellen, bitter klaagden de inwoners nu, vooral die van Kollum, over den last hun aangedaan, wegens »d'onderholdinge der soldaten in »dienst van Con. Mat. binnen Collum." De een jammerde, dat zij zijn huis »voer heure wachthuys geholden hadden"; een ander, dat het zijne »hem was onbruyckbaer gemaect bij den »soldaten van den Hopman Syrck Donia," en dat niet alleen, maar zij hadden het eveneens »voer hare wachthuys ingeno»men," en bovendien, dat zij »oeck deuren ende vinsteren ende »alle andere dingen tot onderhoudenisse vant huis, als banc-

[1]) *Aanteekening X.*

[2]) Zie over Donia, ook Carolus: „Caspar de Robles," 84. Op dit vendel zal door dien schrijver gedoeld worden op bladz. 151 van zijn werk, waar hij zegt, dat er soldaten door de *Kollumers* waren uitgerust.

[3]) Lijsten dezer manschappen, van 1574, zijn nog aanwezig op het Prov. Archief van Friesland. Zie: *Bijlage* Grietslieden, op *Donia*.

»ken, stoelen ende diergelijcke, hem competeerende zoe zeer »te saegen ende gebroecken hadden, verbrant ende verwoest, »dattet niet moegentlijcken was bij emande bequaemtlijcken »bewoent te worden."[1])

Het was van den spaanschen stadhouder, van zijn standpunt beschouwd, eene verstandige daad, om in deze grietenij, op de grenzen van Stad en Ommelanden en in de nabijheid van Dockum, eenig krijgsvolk bij de hand te hebben en misschien is daartoe eenige aanleiding te vinden in de zoogenaamde Waalsche Furie, die in 1572 binnen laatstgemelde stad plaats had en die een einde nam, doordien Caspar de Robles eenige manschappen uit Leeuwarden en 60 ruiters uit Groningen over Kollum liet aanrukken, die er deerlijk huis hielden en een derde gedeelte van de stad verbrandden.

In het volgende jaar onderging het Statenleger in dit gewest een belangrijk verlies en werden er onderscheidene manschappen door de Spanjaarden gevangen genomen, die meestal, als zij geen losprijs konden betalen, zooals »Jan »Herckes van Collum," met den zwaarde werden gericht.

De Watergeuzen, zoo bekend in de geschiedenis van ons Vaderland, bestookten inmiddels de groninger, friesche, hollandsche en zeeuwsche kusten en ontzagen dikwerf vriend, noch vijand. Zij werden hoe langer hoe driester en Alva, wien zij reeds den Briel hadden ontnomen, woedend over hunne vermetelheid, gaf in 1573 aan den Gouverneur van Noord-Holland, den graaf van Bossu last, eene vloot bijeen te brengen, om daarmede de muitelingen te verdrijven. Robles deed in Friesland zijn best, om schepen uitterusten en nadat hem door de Staten van dit gewest op den 7den September van dit jaar eenig geld was toegezegd, werden er enkele vaartuigen in gereedheid gebragt, op een waarvan zeer waarschijnlijk de grietman Donia met 80 man zich aan boord begaf.[2])

[1]) Oorkonden op het Prov. Archief van Friesland en Pleidooiboeken van Kollland. Daarin komt voor een post wegens onkosten voor „d'onderholdinghe der soldaten in dienste van Con. Majesteyt binnen „Collum," van Mei 1573 tot Mei 1574. — [2]) Chart. bk. van Fr., III, 950.

Ook in Groningen werden eenige galeijen uitgerust. Misschien waren dezen daarop naar Kollumerzijl gezonden, om vandaar verder te zeilen, althans begaf Robles den 17den Sept., volgens zijn schrijven van dien dag aan den Luitenant de Mepsche te Groningen, zich naar Kollum, ten einde die schepen met spoed naar Harlingen, waar zij zich metde andere vaartuigen zouden vereenigen, te laten vertrekken, daar Bossu reeds zes dagen in zee was.[1])

Op hun tocht derwaarts werden de schepen op de friesche kust door stormweder overvallen en verstrooid, tengevolge waarvan de galei, waarop Donia het bevel voerde, verging, zooals de meeste schrijvers vermelden, met man en muis, waaruit de dwaling is ontstaan, dat de grietman Donia bij die gelegenheid is omgekomen.[2]) Doch dit is onjuist, dewijl hij, zooals wij zullen zien, eerst in September 1575 is overleden.

Zooals bekend is, had op 11 en 12 Oct. daarna, de slag op de Zuiderzee plaats, waarbij de Spanjaarden werden verslagen en Bossu werd gevangen genomen.

Op het eind dezes jaars verliet Alva deze gewesten met den vloek der natie beladen. Hij werd opgevolgd door Don Louis de Requesens.

Donia stierf den 24sten September 1575 en liet zijne vrouw en twee dochters in armoede achter, daar hij alles voor den dienst des Konings schijnt opgeofferd te hebben.[3]) Zijne weduwe hertrouwde later met Ulysses „de Cotereau, een brabantsch edelman,» secretarius van zijnder Genaede" den stadhouder. Bij den geschiedschrijver Fresinga stond hij niet hoog aangeschreven, want deze noemt hem en zekeren »Metze Jansz., »den mispaep van Billy", — »perfecte deugnieten."[4])

[1]) Arend, Gesch. des Vaderlands, dl. II· bladz. 312. Gron. Bijdr. IX, 116 en 147 Een uitgebreid verhaal over de toebereidselen voor dien slag vindt men bij Bor. Boek 6, bladz. 331. — [2]) Schotanus, Fr. Gesch. bladz. 787 en V. Sminia. N. Naamlijst, enz. bladz. 93.

[3]) In eene aant. van 14 Febr. 1576 leest men: „Juffrou Anna van „Gruysbeeck weduwe van w. Syrck van Donia, bij zijnen levene „Grietman dezer Jurisdictie en Hopman van een veenle duitsche „knechten" De eene dochter heette Sjouck, gehuwd met Gerrit de Veno, de andere, Jel, getrouwd met Gerlacus Potter. Zie St. bk. van Hettema. [4]) Fresinga, in Dumbar 's Analecta, III, 169.

Door de bijzondere welwillendheid van de Staten van Friesland, trokken Donia's kinderen »ten aensien van hun vaders »achterstallige soldije", van 1603 tot 1624 en ook nog later, eene rente van 100 g. gld. uit de kloostergoederen dezer provincie. In 1610 schijnen zij op vermeerdering te hebben aangedrongen en gaven aan Gedeput. Staten »met behoorlijke »reverentie te kennen": — »hoe dat de voorsz. hopman Syrck »van Donia met een vendel Nederduitsche soldaten deze »landen frommelyck en wel gedient heeft tot zijn sterfdach »toe", weshalve zij de Staten verzochten, »te ponderen ende »aenschou te nemen wat groot schulden wijlen Syrck van »Donia omme de landen dienst te doen, zijn erffgenamen »hiervan naegelaten heeft, waeromme zijne goederen voort »meerendeel bij executie vercoft en de mobilia nae vertrecken »van Cotereau en der kinderen moeder niet alleenig in arrest »gehouden worden, maer oeck vercoft zijn."

Men vindt aangeteekend, dat »nae d'afflivycheytt van dye »Grytman Syrck van Donye, dye overleden ys opten 24sten »Septembris 1575, novo stilo, ys gesuccedeert Luywe van »Jelgersma bij provisie ende nae prvsîe: REENYNCK VAN DEEC»KEMA, welcke commyssie ingegaen ys 21 Octobris 1575."[1])

Deze was de zoon van Pieter van Dekema, grietman van Baarderadeel en Catharina van Loo en huwde met Maximiliana, natuurlijke dochter van den in 1568 gesneuvelden graaf van Aremberg.

Dekema was, evenals zijn voorganger, de spaansche zijde toegedaan en ook hopman in spaansche dienst.[2])

In het laatste levensjaar van Donia schijnt Dekema voor hem het Nieuw-Kruisland bestuurd te hebben, want in zeker handschrift wordt Donia in 1575 als grietman van Kollumerland aangewezen, terwijl daarop volgt: »'t Nijlant van Collum »genaempt 't Cruyslandt daer Renick van Dekema grietman »aff is."

---

[1]) Procl bk. van Koll. land en „'s Hofs Commissiebouck."
[2]) Op het jaar 1577 wordt vermeld: „dye monster scryver van „mijnheer Deeckema," d. i. de schrijver, die de monsterrol ten behoeve van het krijgsvolk opmaakte en aanhield.

Dekema had tot zijne substituut-grietslieden: in 1576 *Edo van Allema* en in 1578 *Sjoerd Johannesz Saeckma*, terwijl in Februarij van laatstgenoemd jaar *François van der Laeck* als »assessor van Collummerlandt 't Collum" voorkomt.

In den zomer van 1577 werd door Dekema de schans, die in het vorige jaar door Barthold Entens te Oostmahorn opgerigt, maar kort daarna door Robles was ingenomen, met krijgsvolk bezet. Hij begon ze »nerstelick te stercken", waartoe al de grietenijen van Oostergo eene som gelds moesten opbrengen, hetgeen voor »Collumerlandt" 433 g. gld. (ruim f 600) bedroeg.[1])

Inmiddels begon het spaansche gezag in de Nederlanden vrij wat te verminderen, sedert men zich bij de Pacificatie van Gent in 1576 en de Unie van Brussel in 1577 verbonden had, gezamentlijk zich tegen Spanje te verzetten. Tengevolge hiervan kwamen velen van de vroeger gevlugte ballingen weder in het Vaderland terug.

George van Lalaing, graaf van Rennenberg, werd nu door Prins Willem als stadhouder naar Friesland gezonden, die den 4den Maart »met overmaten groote blijdtschap" te Leeuwarden werd ingehaald.

Dekema werd waarschijnlijk, evenals velen zijner ambtgenooten, kort daarna, in den aanvang van 1578, van zijn ambt ontzet, tenzij hij daarvan vrijwillig afstand heeft gedaan. Althans men vindt aangeteekend: »opten 16 Aprilis 1578 »ys ingegaan dye commissie van SICKE CLANT over dye grie»tenye van Colmerlandt ende 't nye cruislandt."[2])

Hoewel Kollumerland en Nieuw-Kruisland, sedert de benoeming van Claes Clant (*zie bladz.* 57 *hierroor*) steeds door éénen grietman was bestuurd, zoo was toch de administratie van beide deelen afzonderlijk gebleven, hetgeen echter, naar wij vermoeden, bij de aanstelling van Sicco Clant of omtrent

---

[1]) Aanteekening van Jr. E. M. van Burmania. In eene grietenijrekening van Januarij 1586 komt voor een post betaald aan: „Douwe „Syrcks voor 3 masten geleverd bij Dekema tijden om vuurteekenen „te doen." — [2]) Hoewel hij, zooals wij zagen, in 1572 onder de vendelen van Donia diende, schijnt hij later tot der Staten zijde overgegaan te zijn.

dien tijd, een einde zal hebben genomen, tengevolge van de omkeering van zaken.

Sicco Clant was de zoon van den vroeger genoemden Claes Clant en huwde met Emerentiana Wijffringa, met wie hij op Clantstate te Lutjewoude verblijf hield.

Eenige maanden na zijne benoeming tot grietman, liet hij op den 20sten Augustus de Religionsvrede in deze grietenij afkondigen, waarbij aan Hervormden en Katholieken beiden, vrijheid van godsdienst werd toegestaan.

De secretaris Tjepcke Hesselsz. overleed, na deze grietenij omtrent twintig jaren gediend te hebben, op den 23sten September van ditzelfde jaar en werd in die betrekking vervangen door *Frans Huyghes*, vroeger reeds door ons genoemd, hetgeen evenwel niet zonder veel tegenkanting van de zijde des stadhouders geschiedde. Deze toch, had Joan van Pruijmst, die voorheen onder Donia's vendel als adelborst had gediend, »met secretaris-ampt der Grietenie van Collum versien"; Pruijmst was door den Hove »mede daertoe geadmitteert" en had »den behoorlijcken eedt daertoe gedaen." Eenige ingezetenen verzetteden zich echter tegen die benoeming en vermeenden, dat de keuze niet aan den stadhouder stond.

Rennenberg gelastte hierna op den 1sten November de »Heeren Presiderende Raeden", dat zij »die partijen bij u »zult roepen, ende diezelve aen beyde zyden verstaen heb»bende, met behoorlycke middelen, zoe het yetsins mogelyck »es zult induceren dat zij den voorn. Pruymst sonder voirder »beleth" zijne betrekking zouden laten waarnemen.

De ingezetenen der grietenij bleven evenwel in hunne meening volharden, met dat gevolg, dat reeds drie dagen daarna (4 Nov.) Frans Huyghes door de Gedep. Staten tot secretaris van »Collumerlandt" werd benoemd.

De stadhouder, die destijds met zijn leger voor Deventer lag, wilde hiervan echter niets weten. Toen Rienck van Cammingha in de maand December dezes jaars, namens de Staten van Friesland, naar Rennenberg werd afgezonden, om eenige zaken met hem te bespreken, werd hem opgedragen: »Aengaende . . . . . . den secretaris van Collumerlandt, te

»versoucken in aller onderdanicheidt, dat zijn Genaede doch »gelieve d'ordonnancie van de Gedeputeerden voertganck te »laten hebben, tot dat zijn Genaede alhier gecomen sijnde, »bij de voorsz. Gedeputeerden van allen saecken behoirlicken »bericht gedaen sal wesen." Rennenberg antwoordde hierop, »dat de Gedeputeerden in dit punct niet hadden te ordineren »maer alleen te adviseren, hetwelck syluiden nochthans wee»ten, van ons ex speciali gratia geobtineert te hebben, blijc»kende bij de acte daervan sijnde." En hiermede schijnt hij de zaak te hebben laten rusten, daar Huijghes inderdaad tot secretaris is aangesteld geworden en, voor zoover wij weten, ongehinderd tot in 1582 die betrekking heeft waargenomen.[1])

Prins Willem I overtuigd, dat alleen door zamenwerking en eendragt van de verschillende nederlandsche gewesten, met goed gevolg iets kon worden uitgewerkt, om Spanje's magt tegen te staan, wendde daartoe alle pogingen aan.

In het volgende jaar (1579) wist hij het zoover te brengen, dat eenige gewesten zich verbonden, om den vijand met gemeenschappelijke krachten te keer te gaan. In Januarij toch, werd de grondslag gelegd van de Unie van Utrecht, eene der merkwaardigste gebeurtenissen uit den worstelstrijd tegen Spanje.

In Friesland was, zooals ook in enkele andere gewesten, veel verdeeldheid over de vraag of men zich daarbij al dan niet zou aansluiten.

Rennenberg door vele grietenijen aangezocht, om dit verbond te teekenen, — waaronder ook door Louw Allema uit Oudwoude, namens Kollumerland, — werd hierin weder tegengehouden door de Spaanschgezinden, die zich reeds den 9den Maart van dit jaar tot hem wendden met een verzoekschrift, om daaraan niet te voldoen.

Uit deze grietenij werd dát geschrift onderteekend door Ritske Folckertsz. á Juma van Kollum en Edo Allema uit Oudwoude.[2])

---

1) Oorkonde uit het Provinciaal Archief van Friesland en Chart. bk. van Friesland, dl. III. bladz. 1224.
2) Zie over Ritske Folckertsz. hierna en *Aant. XI.*

Hiertegen werd den 12den Maart door eenige volmagten van enkele friesche steden en grietenijen geprotesteerd, hetgeen vanwege Kollumerland door Scipio van Meckama geschiedde. Maar op den Landsdag van 2 Junij legden de volmagten van verschillende grietenijen, — waaronder Eelcke van Molekema en Wijger Gabbeszoon »als volmachten van de vier »dorpen der ses van Collummerlant", — eene officiele verklaring af, dat zij tegen de Unie van Utrecht waren en dat de pacificatie van Gent hun voldoende voorkwam. Op den volgenden dag echter verklaarden »dije volmachtige van de »gryetenien in Oestergoe" — »nae den middach, vergadert »zijnde" in het »Jacobinen Kloester" te Leeuwarden, dat zij »deze poincten ende articulen van den unie voorz." aannamen, »dat zij deselve advoieert, approbeert ende ratificeert hebben", terwijl in diezelfde maand (11 Junij) de stadhouder Rennenberg zelf tot de Unie toetrad.

Westergo en de Zevenwouden volgden korten tijd daarna dit voorbeeld.

Friesland had nu wel dit Verbond onderteekend, maar zou dit eenigzins baten, dan was het noodig de steden aan der Staten zijde te brengen. Onder voorwendsel Overijssel tot de Unie te dwingen, werd de bezetting uit Leeuwarden naar Bolsward, Sneek, Franeker, Dockum en Kollum gezonden, opdat Rennenberg »volck bij der handt mochte hebben."

De stadhouder was destijds te Groningen en, daar men hem, hoewel hij op de Unie had geteekend, niet regt vertrouwde, trok men van de gelegenheid partij en maakte men zich den 1sten Febr. van het volgende jaar (1580) meester van het blokhuis te Leeuwarden, onder aanvoering van den toemaligen burgemeester dier stad, Adje Lammertsz., eertijds koopman te Kollum en rechter op het N.-Kruisland. Den volgenden dag werden Cammingha en Meckama met eenig krijgsvolk naar Harlingen gezonden, waar zij, terwijl de drost Oyenbrugge zich te Groningen bij Rennenberg bevond, ook het blokhuis bemagtigden. De drost spoedde zich op het vernemen daarvan naar Harlingen, maar te Kollum gekomen, ontvingen zijne soldaten brieven van de

Staten van Friesland, met belofte van betaling van soldij, zoo zij niet verder trokken. Er ontstond muiterij onder de gelederen, die nu weigerden te vechten, terwijl Oyenbrugge naar Groningen terugkeerde en de Staatschen het blokhuis van Harlingen behielden, waarna eerlang andere steden volgden.

Dat de stadhouder inderdaad niet te vertrouwen was, dit bleek al spoedig, toen hij op den 2den Maart van dit jaar op hoogst verradelijke wijze, de stad Groningen in de magt der Spanjaarden bragt. Dit verwekte bij de Staatschgezinden, wier pogingen in den laatsten tijd met zulk een gunstigen uitslag waren bekroond, eene groote teleurstelling. Vooral deze grietenij had nu tot aan 1594, toen Groningen door Prins Maurits werd veroverd, een moeijelijk tijdvak te doorworstelen en had voortdurend, zoowel van vriend als vijand, veel te lijden.

Evenwel was de magt der Spanjaarden in Friesland voor goed gebroken en op den Landsdag van 11 Maart van dit jaar, werd de roomsche godsdienst binnen de grenzen van dit gewest afgeschaft, de kloosters vernietigd en hunne bezittingen ten voordeele des Lands aangewend.[1])

Niet minder dan 620 personen, die het katholieke geloof en den spaanschen Koning getrouw bleven, verlieten dit gewest of werden daaruit verbannen.

Daaronder treffen wij 34 personen aan uit deze grietenij, o. a.: de pastoor Bocko van Donia, de vicaris Anthonius, de prebendarü Theodoricus en Dominicus, allen te Kollum; Heer Rudolfus, pastoor te Lutkewolde; Heer Joannes, pastoor te Kollumerzwaag; Heer Bernardus, pastoor te Westergeest en de nog aanwezige kloosterlingen uit het Vrouwenklooster Galilea onder Burum. Verder Siurdt Saeckma, Meynt Phaesma, Ritseke Folkerts á Juma, Franchoijs van der Laeck, Harmen Moezelaer, Tiaerdt van Alma, Henrick Oldendorp en Henrick Brecker, allen van Kollum; Tjerk Phaesma, uit Lutjewoude en Meynt Byonsma, uit Burum.[2])

[1]) Kollumerland bezat twee kloosters: *Galilea* en *de Olijfberg*, zie bladz. 9 — [2]) Zie verder: *Aanteekening XI.*

De meesten vlugtten naar Groningen, waar velen in het volgende jaar door de pest, die hevig in die stad woedde, ten grave werden gesleept, terwijl anderen op het slagveld hun dood vonden.

Ingevolge de gedenkwaardige resolutie van 11 Maart van dat jaar werden alle kerken van beelden, altaren en dergelijke zaken gezuiverd. Verder werd er een register aangelegd van al de geestelijke goederen, ook van deze grietenij. Zooals wij zullen zien, werd later de admistratie daarvan geregeld.

Spoedig kwam er eene krijgsmagt opdagen, om Groningen te belegeren, onder bevel van graaf Willem Lodewijk van Nassau, den graaf van Hohenlo en Barthold Entens, den beruchten Watergeus, die in Mei in de nabijheid der stad verschenen. De Hertog van Parma zond in Junij eenige hulpbenden tot ontzet onder bevel van Maarten Schenck. Hohenlo trok ze te gemoet, maar werd ongelukkig op de Hardenberger heide bij Coevorden geheel verslagen. Dit bragt bij de belegeraars zooveel schrik teweeg, dat zij, niettegenstaande graaf Lodewijk's vermaningen, weigerden voor de stad te blijven, waarop hij zijne troepen naar Kollum en Dockum voerde. Er ontstond weldra muiterij onder de soldaten, die voorloopig met goede woorden werd gestild, terwijl graaf Willem Lodewijk naar Leeuwarden schreef, om hem van geld te voorzien. Scipio van Meckama en Hessel van Aysma werden naar hem afgezonden, betaalden voor eene maand soldij en »accordeerden op de betalinge van »'t andere."

De schans de Opslag, gelegen in Groningerland, niet verre van de Munnekezijl, gebouwd ten tijde van Robles, maar later door Rennenberg geslecht, werd nu in allerijl door graaf Willem Lodewijk weder opgemaakt en met eenige vendelen krijgsvolk voorzien. Overigens had men in den omtrek nog schansen te Enumatil, te Munnekezijl, te Kollumerzijl, te Zoutkamp en zooals wij reeds opmerkten te Oostmahorn. Zooals zich denken laat, werden dezen beurtelings door vriend en vijand genomen.

Inmiddels was Maarten Schenck, na zijne overwinning bij

Hardenberg, naar Groningen opgerukt en aldaar den 20sten Junij aangekomen, waarop hij terstond zijn leger in tweeën verdeelde. Het eene gedeelte zond hij naar Kollum, om een aanslag op Dockum te beproeven, hetgeen mislukte, terwijl het andere gedeelte naar Delfzijl trok, om deze stad te belegeren. Hohenlo beproefde wel van uit Dockum, om Delfzijl te ontzetten, maar zonder gunstig gevolg, zoodat hij zijne soldaten naar Kollumerzijl zond, ze aldaar liet ontschepen en naar Aduard gaan. Het gevaar voor de belegeraars te Delfzijl was nu geweken en Rennenberg besloot thans een inval in Friesland te doen. Hij maakte zich den 28sten Junij meester van de schans de Opslag, niettegenstaande de pogingen van eenige manschappen van graaf Willem Lodewijk, om dit te beletten.

Hierop rukte Rennenberg met zijn krijgsvolk naar Kollum, met het voornemen, om deze plaats te omwallen, teneinde een vast punt van aanval te hebben. Doch, op hoop van grooter gewin, vervolgde hij zijn togt naar Dockum. Hohenlo die al het mogelijke deed, om Rennenberg te weêrstaan, liet de stad versterken en met een groot garnizoen voorzien; zijne »eigene Guarde" lag hij in de schans van Oostmahorn; nog twee vendelen soldaten liet hij de schans te Kollumerzijl bezetten, terwijl hij de landlieden liet post vatten tegenover het Kollumerdiep.

Den 9den Julij deed Rennenberg een hevigen aanval op de stad, doch hij was genoodzaakt de wijk te nemen. Op raad van den »Oversten Capiteynen" werd besloten, om »sich to Col»lum te bescansen, alwaar dat meesten deel vant krijgsvolck »hoer legeringe (ten besten mogelick is gewest) genomen »hefft." Hohenlo beproefde omstreeks den 21sten dier maand, nogmaals Delfzijl te ontzetten, maar te vergeefs. Want Rennenberg liet daarop terstond »zes vendelen knechten met »alle de ruytteren, die int quartier van Collum" hadden gelegen (grieksche speerruiters) aanrukken, die den 26sten »soven venl. van Bartelt Entens regiment uth den upslach »bij Bomsterzyl na Collum" verdreven, terwijl zij den volgenden dag te Groningen kwamen. Ten gevolge hiervan bleef »inde schantse van Monnickezyl alleen" het vendel »van

»Sampsoy Pastel," — »ende in den Upslach het halff vendel »van Lollo Ockema, omme de welcke" zoo schrijft een tijdgenoot, »in der ile te provianderen wij zeer hart worden »angesprenget ofte anders dat zij dezelve schansen zullen »verlaten." En dit laatste werd maar al te zeer bewaarheid.

Hohenlo zag wel in, dat hij na de aankomst der legerbenden van Rennenberg niet veel kon uitrigten en zond een gedeelte zijner manschappen van Delfzijl, met last om »te Colmerzijl »aan landt" te gaan. Weldra volgde hij zelf met de andere soldaten en nadat hij ze allen weder te Dockum had vereenigd, wilde hij beproeven de Opslagterschans intenemen. Hij trok dus met zijn geheele leger naar Kollum, waar hij levensmiddelen vorderde, die men hem ook verschafte. Ten gevolge van veel regen, waren de wegen zoo onbegaanbaar geworden, dat de proviand te scheep naar Kollumerzijl moest worden gebragt. »Hij eyschte oock, dat de Staten achthon»dert van de kloeckste Boeren wapenen zouden, tot bewaer»nis van de zeekust: oock tachtentig waghens, om de Crychs »ende Mondt voorraet te voeren." Van Kollumerzijl voeren de manschappen over de Lauwerszee en zoo naar den Opslag. De bevelhebber Lolle Ockema gaf zich terstond, den 28sten Julij over, behoudens lijf en goed, maar onder voorwaarde, dat hij en zijn vendel in drie maanden niet tegen den Prins zou dienen. Dienzelfden dag trok Hohenlo naar de schans te Munnekezijl, waar Sampson Hessen het bevel voerde. Ook deze gaf zich met zijne manschappen op dezelfde voorwaarden over, doch Hohenlo deed zijn woord niet gestand, want hij liet de vijandelijke soldaten gevangen nemen, bond ze »achteraan een Jacht, ende sleepte se door 't water om »de beleggers te smadigen, ende de belegherde te verquic»ken." Doch dit »verquicken" baatte den belegerden niet veel en bragt hun geen voedsel aan.

Den volgenden dag (29 Julij) gaf Delfzijl zich aan Rennenberg over.

Hohenlo begaf zich nu naar Noord- en Zuidhorn en liet zijne manschappen naar Kollumerzijl voeren, vanwaar zij zich in 't leger te Noordhorn begaven. Inmiddels was er voor

Hohenlo en graaf Willem Lodewijk hulp komen opdagen uit Holland, bestaande in eenige vendelen uit het regiment van den engelschen kolonel Norrits, die naar Rinsumageest trokken en zich daar met eenige Walen en Duitschers vereenigden.[1]) Dit leger rukte terstond op Kollum aan, waar Maarten Schenck zich met eenige spaansche vendelen gelegerd had en dat »sedert den aanval op Dockum, »slappelijck »beschanst" was. De spaansche troepen werden op de vlugt gedreven en begaven zich nu naar de Ommelanden, waar zij zich eerlang (16 Aug.) van de schans te Aduarderzijl meester maakten en vandaar uit een rooftogt ondernamen naar Grijpskerk en Visvliet, tot Kollum toe, »medeslepende »mannen, wijven, beesten ende alles wat laetbaer was." Kort daarna belegerden zij ook de schans bij de Opslag en namen die den 1sten Sept. in, waarna zij werd geslecht. Uit wraak over deze twee togten zonden de Staatschen eene week later een paar regimenten uit Dockum naar Kollum, waar de veldheer IJsselstein lag en die met dit krijgsvolk en met zijne manschappen een inval in Aduard deed en jammer genoeg, het geheele klooster aldaar aan de vlammen prijs gaf. Dit geschiedde den 11den September.

In het volgende jaar (1581) bragt Wigbold van Ewsum, Heer van Nienoort, eenige benden bijeen, om de Spanjaarden uit de Ommelanden te verdrijven. Hij sloeg zich neder bij Winsum in de Marne, waar hem in Mei hulptroepen werden toegezonden onder den overste Stuper, hopman Rennoy en den ritmeester Seysing, die zich allen naar Kollumerzijl begaven, waar zij vijf dagen vertoefden, zich vervolgens in veertien vaartuigen inscheepten en vandaar naar de Marne overvoeren. Die geheele krijgsmagt trok daarop naar de Aduarderschans, toen weder door den vijand bezet, met het plan die intenemen, hetgeen echter mislukte. Zij werden verslagen en de soldaten begaven zich voornamelijk naar Kollum en Dockum, terwijl Ewsum met de overige manschappen weder de schans te Winsum bezette, omstreeks den 6den

[1]) John Norrits, een Engelschman, was overste over een regiment of 10 vendelen Engelschen, in dienst der Staten.

Junij. Rennenberg dit vernomen hebbende, zond in allerijl Johan Baptista Taxis, die waarschijnlijk in 't zuiden van Friesland was, naar Kollum, waar deze veldheer den 13den Junij aankwam en vervolgens, terwijl hij eenige vendelen daar achterliet, onmiddelijk naar de Ommelanden oprukte. Weldra nam hij de schans te Winsum in en Ewsum haastte zich met zijne benden over de Lauwers te trekken.

Treurig zag het er hier destijds in deze streken uit, daar de Spanjaarden tot aan Dockum toe, meester van het land waren; men vreesde nu niet ten onregte, dat zij een aanval op Dockum zouden beproeven. En dit bleef niet uit. Den 17den Junij rukte Rennenberg met eene krijgsmagt van 6000 man naar Kollum op, waar hij zich legerde, om vandaar naar Dockum te gaan. Bij gebrek aan de noodige soldij en ook aan schansgravers kon hij zijn voornemen niet terstond ten uitvoer brengen en moest hij ongeveer 14 dagen te Kollum blijven liggen. Inmiddels waren er voor de Staatschen hulpbenden uit Holland overgezonden, onder den overste Norrits, die den 29sten Julij te Dockum kwam, waar hij zijne muitende soldaten tot rust bragt. Daar vernam hij, dat de vijand te Kollum lag en besluitende hem aantetasten, trok hij naar Rinsumageest. Rennenberg meende den vijand geen tegenstand te kunnen bieden, brak zijn veldleger te Kollum op en nam de wijk naar Grijpskerk, terwijl Norrits zich naar Kollum begaf.

Ewsum, die in de Dongeradeelen plunderde, werd door de Staten gelast, ook aldaar met zijne soldaten te verschijnen, om zoo gezamentlijk den vijand aantevallen.

In het eerst voldeed Ewsum niet aan dien last, maar vernemende, dat de vijandelijke ruiterij in de Ommelanden gereed was, om een inval in Friesland te doen, haastte hij zich naar Kollum te komen, waar hij zich met Norrits vereenigde. De vijand was reeds opgerukt en had zich in Visvliet en het Vrouwenklooster gelegerd, doch Norrits verjoeg hem uit beide plaatsen en legerde zich te Grijpskerk en Noordhorn. Den 10den Julij schreef hij uit laatstgenoemd dorp aan den grietman van Kollumerland: »Wij begeren ernstelyck dat gij in aller haast »herwaarts seyndt twintig peerden voor 'd artillerye ende siet

»maer dat gij ze opbrenght ende stracke overseyndt, want »sy moeten daer sijn. Ons willet in geen gebreke sijn."

Eenige dagen later trok Norrits naar Kollum en zond hopman Schuil naar de schans te Munnikezijl, toen weder in spaansche handen, die ze den 18den Julij weder bemagtigde. Op deze tijding trok Norrits den volgenden dag met zijn leger van Kollum in de rigting van Visvliet, om den vijand te verjagen en dit geschiedde met zulk een goed gevolg, dat hij hem tot onder de muren van Groningen deed vlugten. Hij bemagtigde »to Visvleet alle proviande, geschut, vele geweer und buite" »want", zegt een tijdgenoot, »dar bij 1500 malcontenten" (Spanjaarden) »geslagen sint und was een dapper slach."

Weinige dagen later, den 23sten Julij, stierf Rennenberg, die sinds geruimen tijd ziekelijk was, te Groningen, slechts 31 jaar oud, volgens sommigen tengevolge van wroeging over het verraad in het vorige jaar door hem gepleegd. Taxis nam voorloopig de belangen van den krijg waar, totdat kort daarna François de Verdugo, een portugees van geboorte, Rennenberg als stadhouder van den spaanschen Koning in de noordelijke gewesten opvolgde, die den 8sten Augustus te Groningen aankwam.

Norrits was inmiddels naar Selwerd en vervolgens naar Aduard vertrokken, doch toen hij Verdugo's aankomst vernam, haastte hij zich vandaar naar Friesland opterukken, om een mogelijken inval des vijands te verhinderen en sloeg zich dienzelfden dag te Kollum neder, waar hij tot den 29sten September verbleef.[1]) In dien tusschentijd verzocht hij uit Holland dringend om hulp en om soldij voor zijne muitende troepen, waarop hem dan ook eerlang geld en ruiterij door graaf Willem Lodewijk werden verschaft. De ruiterij werd gelast zich bij »de voetknechten" te voegen, »die overlange te »Collum lagen ende daer omtrent." Aldaar had den 26sten dier maand eene groote monstering plaats en werd eene maand

---

[1]) Dit leger van Norrits lag dus omstreeks 7 weken te Kollum. Hij schreef vandaar brieven o. a. 18, 20, 21, 24 en 28 Aug. (Prov. Archief.) Het schijnt dat deze veldheer met zijn leger nog al schade in de grietenij aanrigtte, zie daarover in *Bylage A.*

soldij uitbetaald, terwijl vijf kanonnen aan het leger werden toegevoegd. Verdugo had zich inmiddels gereed gemaakt, den vijand met een krachtig leger weêrstand te bieden.

Vreeselijk woedde de pest in beide legers. Desniettegenstaande trok Norrits den 30sten September met zijn leger van Kollum op in de rigting van Noordhorn, was des »naemiddags" bij de schans Niezijl en weldra in 't gezigt van Noordhorn, waar het dien dag tot een hevig gevecht kwam en de staatsche troepen geheel en al werden verslagen.[1])

Ondertusschen hadden de vereenigde Provinciën, op den 27sten Julij dezes jaars, den spaanschen Koning plegtig afgezworen en werd de heerschappij dezer gewesten opgedragen aan den Hertog van Anjou, die in 1582 werd gehuldigd.

In laatstgenoemd jaar werden er in deze grietenij een nieuwe grietman en secretaris aangesteld. »Frans Huyges", zoo leest men in zeker handschrift, »heft die secretarie ge»resigniert, gecoren zynde tot ontfanger van de geestelicke »goederen ende is als doen in zyn plaets bij de gemiente »eendrachtelick tot secretaris van Colmerlant gecoren: *Offke »Mellema* op den 23sten Octobris anno MDLXXXII, als wan»neer zijne ende des Edele Erentfeste Epe van Boytzama »Grietman eerste Sittdach is geweest."

Epo van Bootsma was de zoon van Hessel en His van Camstra en huwde met Rinthje van Aesgema, met wie hij op Bootsmastate t. w. van Kollum woonde.[2])

In de eerstvolgende jaren had deze grietenij weinig van den oorlog te lijden. In Januarij 1583 deden de Spanjaarden wel een inval in de Zevenwouden, plunderden vervolgens rondom Leeuwarden, verbrandden het dorp Lekkum en trokken met grooten buit naar Kollum, maar spoedden zich daarna naar Overijssel.

De Spanjaarden hadden nu niet alleen Stad en Ommelanden, maar ook deze en omliggende grietenijen weder onder

[1]) Zie een omstandig verhaal van dezen slag bij de geschiedschrijvers: Bor. Fresinga en van Reyd.

[2]) Deze state stond op het stuk bouwland gelegen onmiddelijk t. w. der buurt en t. z. van den puinweg. — Bootsma wordt bij V. Sminia, N. Naaml., als grietman niet vermeld.

hunne magt gebragt. Toch beproefde men deze streken te heroveren, maar de vijand verhinderde dit en men moest zich vergenoegen »de passages tusschen Dockum en Collum om»trent Westergeest, als oock in de Cuyckenhorne bij Bergum »ende Oldegae" te verzekeren.

In het jaar 1584 vindt men voor het eerst melding gemaakt van een voorstel, om het Dockumerdiep bij de monding aftesluiten. Wegens de ophooping van het water in dat diep, tengevolge de verplaatsing der sluis bij Dockum, rigtten Kollumerland en omliggende grietenijen in April van dat jaar aan de Staten van dit gewest het verzoek, om een »nyeu»wen zyl" te mogen daarstellen »op die vuytterdycken van »Engwierum," aan welk plan echter, eerst bijna anderhalve eeuw later gevolg werd gegeven.

Een groot verlies leden de nederlandsche gewesten door den dood van Prins Willem van Oranje, die, zooals bekend is, den 10den Julij 1584 door het moordend lood van Balthazar Gerards doodelijk werd getroffen.

Den 17den October van dat jaar werd de dappere graaf Willem Lodewijk tot stadhouder van Friesland aangesteld.

Bootsma deed in ditzelfde jaar vrijwillig afstand van zijn grietmanschap en werd den 9den September van dat jaar in die betrekking opgevolgd door »den Edelen Erentfeste, voer»sienige ende zeer Discreten Jelger van Feytsma."[1])

Toen de ingezetenen dezer grietenij kort te voren de nominatie voor een nieuwen grietman aan den stadhouder opzonden, verzochten zij »zijne Genade", dat »het dijckgraeff»schap der voorsz. Grietenie met het Grietmanschap conjun»geert ende 't samengevoegt soude worden, ten aensien van »de tegenwoordige noodwendige reparatie der dijcken ende »sylen", doch alleen »bij provisie", hetgeen hun werd toegestaan.

Jelger van Feytsma was de zoon van Hessel en Luts van Mellema en huwde met Auck van Herema.[2])

[1]) Bij V. Sminia, t. a. pl. wordt hij alleen vermeld als grietman van het Bildt, waartoe hij in 1609 werd benoemd. — [2]) Luts was de zuster van den secretaris Offke van Mellema, bovengenoemd.

Tweemalen werd hij tot de gewigtige betrekking van afgezant naar het buitenland geroepen: in het laatst van 1584 vertrok hij met Hessel van Aysma naar Frankrijk en in April 1585 naar Engeland.[1]) Dientengevolge benoemde hij den 23sten October 1584 tot zijnen subst. grietman *Tjarck Sappes*, die omstreeks Maart 1586 door *Hector Riddersma* werd vervangen, welke laatste wegens de onrustige tijden langen tijd te Dockum verblijf hield.

Kort vóór zijn vertrek naar Frankrijk, ontving Feytsma eene resolutie van Gedeput. Staten van dit gewest, gedagteekend 20 October 1584, betreffende de geestelijke goederen dezer grietenij. Zij gaven daarin te kennen, dat, vermits ook in de dorpen dezer grietenij »bij hun voervaderen diverse »schoene pastoriën, vicariën, leenen ende andere heerlijcke »ende loffelijcke giften ter eere godes gegeven, geordonneert »ende opgericht zijn," het noodig was daarvan goede administratie te houden, »nae gelegentheyt dezer troubele tijden." Derhalve gelastten zij hem, daarvoor goede zorg te dragen en de beneficiale landen te verhuren »ten meesten penninck." Verder bevalen zij, dat daarvan jaarlijks behoorlijk rekening en verantwoording zou worden gedaan en om »die penningen »daeraf coemende te emploieeren totte gaigie van de Praedi»canten, het overschot totten armen, aldaer sijnde, ofte die »aldaer noch coemen moegen, aan schoeluusen, reperatien aen »kercken en schoelen, soodat de noot vereijschen zal."

Hierop werd een speciaal ontvanger voor de administratie der beneficiale goederen van al de dorpen in de grietenij »Collummerlandt" aangesteld, waartoe Jelte Riddersma werd benoemd, die echter kort daarna wegens zijn overlijden door zijn zoon Hector hierin werd vervangen.

Na diens dood in 1588 schijnt ieder dorp in dezen zijne afzonderlijke administratie gekregen te hebben.[2])

In het jaar na Feytsma's benoeming tot grietman, stierf de secretaris Mellema te Dockum en werd aldaar in het koor der

---

[1]) Zie: Chart. bk. van Fr., IV. 510 en 530: Motley, Opkomst der Nederl. Republiek, 2de Afd. I, 95 en 312—315.
[2]) Resolutieboek van Koll.land.

kleine kerk begraven. »Den III Februarii 1585", zoo vindt men aangeteekend, »is in den Heere gerust Offke Mellema, »secretaris van Collnt ende is in zijn plaetse gesuccedeert »*Cornelis Evertz.*"

Inmiddels waren de dijken in deze grietenij in den winter van 1584—'85 door stormvloeden weder zwaar geteisterd, weshalve de staten van Friesland in de maand Februarij van laatstgenoemd jaar »vuytscryvinge aan den substituut Griet»man" deden, »om den dijcken te repareren, die alsdoen in »den verleden storm gebroecken mochten zijn."

Treurig zag het er in die dagen in deze grietenij uit. Nu eens ten prooi van vijandelijke soldaten, die meedoogenloos roofden en moorden, dan weder bezwaard met het onderhoud van doortrekkende troepen van graaf Willem Lodewijk, waren de inwoners bijna niet in staat de steeds klimmende belasting, tot dekking der oorlogskosten, optebrengen. Soms ging dit met vele moeijelijkheden gepaard en werd de grietenij, bij niet spoedige voldoening, met executie of brandschatting bedreigd. Toch trachtten de ingezetenen, zooveel zij konden, in dezen hun pligt te doen en de grietenij-ontvanger Hector Riddersma en de secretaris Cornelis Evertsz. namen het vrij wat euvel op, toen bij eenige vertraging in het betalen, de deurwaarder der Staten, Jan van Hasselt, in November 1587 last ontving, om deswege deze grietenij »met gewaldiger hant te executeren." Spoedig werd nu het verschuldigde betaald en onmiddelijk hierop door den ontvanger en secretaris aan den deurwaarder kennis gegeven, dat het »alrede al betaelt" was, met de vrij scherpe opmerking, dat »wij niet onwillich dan guedtwillich zijn."

Om zooveel mogelijk van al te grooten overlast bevrijd te zijn en tevens, om brieven van »Sauvegarde" (vrijgeleide) te bekomen, bood men den krijgsoversten, uit het weinige wat men bezat, nog geschenken aan. Zoo vindt men aangeteekend: »Sixt van Scheltema deur bevel van de volm. van de grietenie »affgecoft een schoen costelick bruyn peerd d'welck die »grietenie den Stadholder graeff Wilhelm zijn genaede ge»schoncken hebben, voor een hondert Lieuwe daelders van »33 st. maakt 170 gld." Dit had plaats in 1585 en zeker baart

het verwondering, dat de grietenij in datzelfde jaar ook den vijand een geschenk aanbood: »Verdugo" zoo leest men, »voor »een geschenck drie hondert carolus gld." Welligt vindt deze tegenstrijdigheid hare verklaring, zoowel in den dubbelzinnigen en moeijelijken. toestand, waarin men zich bevond, als ook in het feit, dat er nog velen waren, somtijds zelfs onder de volmagten der grietenij, die het met den vijand hielden.

Het ligt in den aard der zaak, dat dit laatste door de Staten streng verboden was. De friesche stadhouder schijnt in dat jaar eenigszins achterdocht op dat punt gekregen te hebben, want hij schreef in Maart 1585 aan den grietman, dat het hem ter ooren was gekomen, dat er volmagten »aen den Vyandt »vuyte grietenij afgeveerdight waeren geweest, om met hem »neffens die contributie te verdraeghen." Gelijke missives zond hij ook aan andere grietslieden, daar het gerucht liep, dat de vijand voor dat doel »eenige Volmagten uyt de Grietenyen »van de Sevenwolden, als oock van Oostergoo" in het leger voor Steenwijk had ontboden.[1])

»Dan zoe sulcx in de Grietenij niet waer geschiet, heeft »die Grietman sulcx overgescreven."

De nood was inmiddels in deze streken zoo hoog gestegen, dat men het plan beraamde, ten einde zich van den vijand te ontdoen, om de dijken tusschen Dockum en Kollum en de Lemmer en Kuinre doortesteken en zoo doende het land ten prooi der golven te laten. Doch de stadhouder verzette zich ernstig hiertegen en »dachte de noet soo groot niet te »zijn om deze scherpe medecijn te gebruycken, ende heele »litmaten van 't lichaem af te snijden."

Aangevuurd door den edelen graaf Willem Lodewijk, vatte men weder moed en sloeg men met verdubbelden ijver de handen aan 't werk. Men besloot met spoed eenige sterkten in beteren staat van tegenweer te brengen. Dientengevolge ontving ook de subst. grietman Tjarck Sappes den 12den Junij van dit jaar (1585) van de Staten bevel, om een »gueden aental

---

[1]) Resol bk. van Koll.land en Winsemius, Kronyk, bladz. 754.

»van Gravers uytte grietenie te zeynden aen den Monckezyll, »om den schans opt spoedelycxt te repareren ende heermaecken »opten olden voet, 't welcke geoorlooft zolde zijn," om de kosten daarvan te brengen ten laste »van den Landschappe. Dan soe »die schans alsdoen niet uytgevallen waer, is daeraan niet »gearbeyt." Doch een paar maanden later was eene herstelling dezer sterkte zeer noodzakelijk, weshalve de Staten den 31sten Aug. gelastten, om de schans »opt spoedelicxt bij den naesten »huysluyden te doen repareren ende opmaecken."

Met kracht ging men daarop aan den arbeid. Onder het opzigt van zekeren Jan Pietersz. uit Burum werd de schans in dertien dagen in goeden staat van tegenweer gebracht, waartoe men veel steen gebruikte van het kort te voren afgebroken Vrouwenklooster Galilea, die »met peerden ende waegens" naar »Gerckesbrugge" gereden en verder per schip naar »Monckezyl" werd vervoerd.

De hoplieden Hettinga, Cammingha en Meckama begeleidden met hunne manschappen de volmagten der grietenij, die op het werk moesten toezien, daarheen. Aan Meckama werden »dartich Carolus gld. voer zijn moyten" vereerd.[1])

Taxis was in Augustus van dit jaar met nieuwe hulptroepen te Groningen aangekomen. Den 22sten dier maand kwam hij met 1000 man voetvolk en 60 ruiters te Kollum aan, sloeg er zijn legerkamp op, doch werd later genoodzaakt daar te overwinteren. Nog vóór den aanvang van het volgende jaar werd hij echter door eenige soldaten en boeren verdreven, waarop hij naar Overijssel vertrok. In Januarij 1586 kwam hij over ijs met 3000 man de Zevenwouden binnenvallen, rukte vervolgens noordelijk aan en leverde den 17den dier maand de Staatschen bij Boxum slag, waarbij de laatsten de nederlaag ondergingen en vele dappere krijgslieden sneuvelden, onder welke ook de hopman Hessel van Meckama, uit Kollum.[2])

---

[1]) Zie over enkele hoplieden nader in *Bijlage A.* — De herinnering aan deze *schans* leeft vrij zeker nog voort in de benaming „*Poorthoek*" aldaar. — Men vindt over die schans menige aanteekening in Resolutie-boek I van Koll.land c.a., vooral posten wegens vertering van soldaten en het repareren der schans.

[2]) Zoon van den natemelden grietman Scipio van Meckama.

Door den invallenden dooi was de vijand genoopt spoedig dit gewest weder te verlaten.

Omstreeks denzelfden tijd werd de grietenij weder op nieuw belast met de opbrengst van eene som van 874 gld. 18 st. 4 p., als haar quota tot het tot standbrengen van een veldleger aan deze zijde der Maas. Maar er werd ook voor de rust zorg gedragen. Want in 1586 werd er een placaat uitgevaardigd, om goede dag- en nacht-wacht op het platteland te houden en de daartoe gecommitteerden te Dockum gelast op de schepen toetezien, die »tot Collumerzyl ende daer omtrent" binnenliepen, waartoe zij een speciaal paspoort van den stadhouder noodig hadden.

In dat jaar schijnt men eene betere verbinding te hebben willen daarstellen tusschen de Surhuisterveenen en de Kollumerzijl, maar waarschijnlijk uit vrees van te veel wateraanvoer werd den volmagten ten Landsdage van wege Kollumerland, Scipio van Meckama en Jelger van Feytsma opgedragen, zich op den Landsdag daartegen te verzetten, zonder dat wij daarvan het gevolg weten.

Jelger van Feytsma deed in 1587 afstand van zijn grietmanschap, waarop den 14den November door de volmagten der grietenij een drietal werd opgemaakt, bestaande uit Scipio van Meckama, Hector Riddersma en Claes Wolffsz. (van Wortz.) Uit dezen werd Scipio van Meckama gekozen en den 8sten December door den stadhouder aangesteld, tevens tot dijkgraaf »van Nieuwe Cruyslandts dycken mette grietenie »annex zijnde," doch op verzoek der ingezetenen, niet »tott »Dijckgraeff van Colmerlandt", zooals zijn voorganger dit »bij »provisie" was geweest; de benoeming van dezen dijkgraaf zou nu voortaan weder plaats hebben »volgende het olde »gebruick." *(Vergelijk bladz. 58.)*

Scipio van Meckama was de zoon van Pybe en Sjoukje Tjaerda van Starckenborgh en huwde met Emerentiana van Grombach, met wie hij op Meckamastate te Kollum woonde, hoewel hij door de onrustige tijden somtijds ook te Dockum verblijf hield.

Door zijne vele bezigheden als lid der Gedeput. Staten

van dit gewest, stelde Meckama twee subst. grietslieden aan: *Freerk Florisz.* voor het Nieuw-Kruisland, die als zoodanig in 1588 voorkomt en tevens aldaar ontvanger was, en *Johan van Schevinchoven* voor Kollumerland. Laatstgenoemde werd daartoe in December 1587 door den stadhouder en zijn secretaris Van Reyd den grietman aanbevolen. Doch men was met die benoeming niet zeer ingenomen. Meckama verzocht aan de volmagten der grietenij, om hem hun »advijs ende »meninge" daarover medetedeelen, waarop zij te kennen gaven, dat het niet aanging, dat men hun »voor een substituyt »Grietman solde stellen eenen vremdeling genoempt Sche»vinchoven," waarin zij dan ook »geensins consenteren" — »als zijnder geen kennisse hebbende, ende ook niet wetende »die gelegendtheid onzer saecken," waarom zij »dan willen »ende begeren, dat die grietman voersz. tot een substituyt »ordonnere ende stelle een ingeboren onzer Grietenije ende »namentlijcken oeck een van de twee die met hem in stem«minge van 't Grietmanschap zijn geweest, die daertoe meest »gerechtigd ende geprefigeert zijn." Hiervan werd den 27sten dier maand eene akte opgemaakt, die aan den grietman werd overgezonden.

Meckama verklaarde nu, bij acte van 14 Febr. van het volgende jaar (1588): »dat, alsoo om het substituytschap van de »Grietenie ofte Grietmanschap voorsz. questie ende moeyte »is, soo ist, dat ick omme meerder moyte te schuwen, — »selfs persoonlick aengenomen ende aenneme mitsdesen — »die voors. Grietenie ende 't Grietmanschap te bedienen tot »Dockum, dan soo wanneer mij 't selve verdriet ende onge»legen is langer te doen, dat ick alsdan aenneme 't voors. »ampt die gemeente te resigneren — ofte andersins dat ick »'t selve alsdan bij Johan Schevinchoven als mijn substituyt »sall laeten bedienen."

Na velerlei moeijelijkheden kreeg de stadhouder toch zijn zin en kwam Schevinchoven op het eind dezes jaars in functie, want men vindt aangeteekend, dat op den 21sten November van dat jaar weder de eerste »Rechtdach" — »ge»holden is binnen Collum, nae dattet gerecht etlycke jaeren

»binnen Dockum geholden was, zijnde mede de eerste recht-»dach van Johan van Schevinchoven als substituyt Grietman", waartoe hij dan nu eindelijk den 15den November door Meckama was benoemd.

De regtdag werd meermalen, »vermits de troubelen, binnen »Dockum geholden" of ook wel, in de schans te Kollumerzijl. Dit komt reeds voor in het jaar 1576, maar later o. a. in 1585 vindt men de volmagten weder te Kollum vergaderd bij den herbergier Rompt Fox. In 1586 vinden wij ze weder opgeroepen bij »Claes Upckes, harbergier int roede hart »binnen Dockum", in welke stad de grietman en secretaris zich destijds veelal met der woon ophielden. Dat dit voor de ingezetenen veel bezwaren opleverde, laat zich denken.

Toen nu in November 1587 in de plaats van Jelger van Feytsma een nieuwe grietman moest worden benoemd, hadden de ingezetenen dezer grietenij die gelegenheid te baat genomen, om den stadhouder te verzoeken, de regtdagen »naer »older gewoente binnen Collum" te doen houden en voorts, dat »de Grietman mette Secretarys", — »ofte ten minste zijn »substituyt ende die secretaris", — in de grietenij zouden wonen, »volgens U. G." (Uwe Genade) »mondelinge belofte." Zij verzochten dit op grond, dat »d'ingesetenen van de griete-»nie voorsz. 's daechs ende naechts ganslycken wtgeputtet, »gepileert, gebloetet ende d'inbuiren van Collum van heur »neringe ende welvaert beroeft worden, deur die onnutte »kosten, die tot Dockum geschieden" wegens »het holden der rechtdaegen" aldaar, terwijl dit ook bovendien zooveel tijd eischte voor de volmagten, de wegen in den herfst en winter toch meestal onbegaanbaar waren, men dikwerf zelfs niet kon varen en zwakke, oude en zieke »manspersoenen" meermalen niet konden komen.

Toen hieraan geen gevolg werd gegeven, besloten de volmagten den 22sten December zich nogmaals met dat verzoek tot den stadhouder en de staten te wenden, doch, naar het schijnt, zonder gunstig gevolg. Meckama toch, gaf den volmagten in eene acte van Februarij van het volgende jaar te kennen, dat »Syn Genade ende mijnheeren Gedeputeerde

»staten van Vrieslandt verclaert hebben niet te willen gedoe-»gen, dat het recht ofte werffdagen binnen Collum gehouden »worde."

Maar de grietman kreeg medelijden met »d' ingesetenen" en stond hun in October 1588 toe, »tot dienste van de »schamele gemeente wege", het regt weder binnen Kollum te houden, mits dat vooraf voor den substituut en den secretaris, voor hunzelven, hunne huisgezinnen en goederen, brieven van vrijgeleide zouden zijn verkregen en vrijheid om daar »sonder »impediment van Con. Mat. Crychsvolck" te wonen, welke brieven hun dan ook door den vijand werden overgezonden.[1])

Hierop werd, zooals wij reeds boven aanstipten, op den 21sten November weder de eerste »rechtdach binnen Collum »geholden."

De volmagten »daervoer den grietman grootlijcken danc-»kende", stonden hem daarvoor toe »den grooten consenten »vallende in de Grietenie", zijnde eene belasting, die geheven werd op den overdragt van onroerende goederen.

Meckama woonde destijds te Dockum en liet de grietenij door zijne twee substituten besturen.

Begrijpelijk was de algemeene klagt over het nadeel en den last, dat de regtdagen zoo dikwijls niet te Kollum, maar elders werden gehouden en toch was het wegens de nabijheid van den vijand soms dringend noodig. Een natuurlijk gevolg daarvan was, dat de volmagten »eenige jae somwijlen de »meeste part heur absenteren ende niet en coemen, soedat daîr »deur die gemeene saecken tecort geschieden, ende de last »ende ruggespraeck van de gemene man op twee ofte drie »persoenen aencompt."[2])

De volmagten bepaalden daarom onder elkander op den

---

[1]) Vergelijk den brief van Croiselles, vermeld in *Aanteekening XII.*

[2]) Zoo werd er door den grietman eene bijeenkomst der Volmagten uitgeschreven tegen den 18den Aug 1588 te Dockum. „sonder „datter", zoo leest men, „emants gecoemen is, alleninge voer den „dorpe Collum Tyarck Lieuwesz, die vermits absentie van de andere „volmagten weder naer huys getrocken is, sonder dat eets in den „saecke is gedaen." Nieuwe aanschrijving tegen den 24sten Aug; toen kwamen er 3 volmagten, die eveneens onverrigter zake naar huis terugkeerden.

6den Febr. 1589, dat voortaan, degeen die wegbleef »sal »verbeuren int gelach tot prouffijt van de presenten een daler »tot XXX st. ende bovendien in de armebusse tot prouffijt »der armen vijf stuivers", natuurlijk »exempt zoo verre emants »cranck ofte andersins van huys waere."

In de laatste jaren had de grietenij wederom veel overlast gehad van doortrekkende soldaten, waardoor de grietenij-rekening in April 1589 zoo hoog was gestegen, dat de Gedeput. Staten van dit gewest, die deze rekeningen moesten goedkeuren, in de approbatie daarvan te kennen gaven, dat de ingezetenen voor dit maal nog wel die onkosten moesten betalen, maar hun tevens gelastten »voertaen zich te ontholden »soe groote teeringen van de soldaeten als in deze bijge»voechde specificatie bevonden wordt toe te laeten ofte te betaelen."

In dezelfde maand werd den subst.grietman gemagtigd, »om zijn Genade van wegens de grietenij met een tonne »roede botter in de ceucken te versien ten eijnde die grie»tenie van de overlasten der soldaeten ende het gaerden" (zamenkomen) »van dien ontlastet moegen worden."

Een jaar later, toen het bleek, dat er wederom zulke groote kosten voor het doortrekken van soldaten waren besteed, namen de volmagten der grietenij op den 3den April (1590) het besluit, »dat men na dato deser geen soldaten in de »herbergen ofte bij eenige andere huysluyden tot laste van »de grietenij zal leggen ende onderholden", dan alleen dezulken die »een bescheyt" bij zich droegen, waaruit bleek, dat zij door den stadhonder of de Gedeputeerden »tot prouf»fyt van de gemeene saecke affgeveerdicht" waren.

Meermalen toch geschiedde het, dat »Hopluyden, Lieute»nanten, Vaendragers, Schrijvers ofte heure wyffen" voor eigen genoegen en niet voor 's lands belang »zich heen ende »weder laeten convoijeren ende geleyden met antal van sol»daeten", die alsdan grove verteeringen maakten ten koste der »schamele gemeente, principalijcken tot Collum ende »mede in andere dorpen tot laste van de grietenie, gaende »de bevelhebberen in de herberge ende de soldaten in de

»kercke al waar men heur coste ende dranck moet be»stellen."[1])

Het besluit der volmagten werd aan de Gedeput. Staten ter goedkeuring opgezonden en daarbij te kennen gegeven: dat zij ingevolge het bevel der Staten van het vorige jaar dit besluit genomen hadden, dat de rekening dit jaar nog hooger was dan vroeger en dat, aangezien »die Ingesetenen »meer hebben te dragen, te lijden ende te betaelen als heur »vermogen, terwijl de hopluyden, bevelhebberen ende solda»ten heur groote gadie ofte bestellinge treeken", — »het »immers meer dan billijcken" was, »dat zij heur eygen cos»ten, wagen ende schipvrachten betaelen." Zij verzoeken daarom, dat de door hen genomene resolutie worde goedgekeurd, hetgeen dan ook kort daarop geschiedde.

Inmiddels had Verdugo in het voorjaar van 1589 zich meester gemaakt van de schans de Opslag, die geheel verlaten was en terstond door hem werd versterkt. Men verwachtte niet anders, dan dat hij daarna over de Lauwers zou trekken »nae »Collum ende Dongherdeelen, in de vetste quartieren van »Vriesland," zoodat men met veel onkosten in allerijl de schans bij Kollumerzijl in gereedheid liet brengen en ze zeer zeker van eenig krijgsvolk voorzag. Graaf Willem Lodewijk bemagtigde in Junij de schans te Reide, terwijl de overste luitenant Seidnisky met hulpbenden uit Holland te Leeuwarden aankwam en bevel ontving zich naar de Nieuwe Bomsterzijl (Niezijl) te begeven. Te Dockum gekomen, vonden deze troepen aldaar 90 wagens met de noodige proviand en trokken daarmede naar Kollum, waar zij eenigen tijd halt hielden en vervolgens oprukten naar de schans te Bomsterzijl, waarvan zij zich met veel moeite meester maakten.

Ten einde den vijand uit zijne stelling in den Opslag te

[1]) Verschillende posten komen daarover in de grietenij-rekeningen voor, o. a. wegens het leveren van „soetemelcx kees", bier en turf „in de kercke tot Collum" aan de soldaten verstrekt. Verder „Jan „Ebes voor onderhoud van 2 soldaeten die de huysvr. ofte byslaep „convoijeerden" van den hopman Hettinga; Bartelt Jansen op Collumerzyl, wegens 't onderholden van 53 soldaten van Willem „Willems, Hopman, die zijne huysvrouw en andere vrouwen ende „bagaadie convoijeerden."

lokken, trok de stadhouder in Augustus naar Dockum en vervolgens met 1000 man naar Kollumerzijl, waar hij eenigen tijd in de schans bleef liggen. Na verloop van een maand trok hij weder van daar en liet er Willem Hectors met eenige manschappen achter. Deze krijgsman schijnt eene uitzondering gemaakt te hebben op den regel; maakt en de meeste krijgers, zelfs van bevriende zijde, het den inwoners meestal zeer lastig, aan dien sergeant werd van wege de grietenij eene belooning uitgereikt »voor zijn getrouwicheit den huijslieden bewezen."

Uit vrees, dat de vijand een inval in Kollumerland zou doen, beval Meckama, op aandrang der Staten, den 12den Sept. (1589), om den volgenden Dingsdag, den 16den dier maand, het geregt weder te Dockum te houden, daar het hem bovendien te lastig was zijne functiën door zijn substituut te Kollum te doen waarnemen.

Eene week later gelastten de Gedeputeerden weder, dat het geregt te Kollumerzijl zou worden gehouden, als zijnde de naastbijgelegene sterkte. De volmagten, hierover gebelgd, protesteerden bij acte van 30 Sept. tegen dit bevel, »hoewel »voer dese instantie 't selve wordt geadmitteert", onder opmerking evenwel, »dat sulcx niet in consequentie getrocken »sal worden", daar het geheel »tegens gewoentlycke costume" was en tot »groote ongemack", om te dier plaats het regt te moeten houden.

Graaf Willem Lodewijk beproefde in October de schans te Zoutkamp intenemen, hetwelk hem den 10den dier maand gelukte. Hij verbeterde de sterkte en liet het garnizoen uit Kollumerzijl bij zich komen, maar daar het den 12den Nov. hard begon te vriezen, verliet hij zelf, hoewel ziek zijnde, de schans. De grietenij nu van krijgsvolk ontbloot, werd met een inval des vijands bedreigd. De bevelhebber in de schans bij den Opslag, Lambert de Croiselles, vernomen hebbende, dat niettegenstaande het door Verdugo toegestane vrijgeleide »op »den secretaris ende Jan van Schevichoven als substituyt met »alle die geregte gesworenen, om de rechtdaegen binnen »Collum te holden, sonder impediment van Maj. Crychsvolck", thans weder het regt »bij Collumerzyl" werd gehouden, waarschuwde, bij brief van 19 December de »Erentf., beminde, »goede vrunden, ingesetenen, geregte ende Grietman van »Collum", om op hunne hoede te zijn. Hij beval hun »niet »wyder" te gaan, »als deselve saulvegarde is meldende", die alleen voor Kollum gold, — »bij faulte van dien", zoo dreigt hij, »dat ick diegene zulle folgen, alhier sal haelen ende niet »min executeren ofte zij noyt saulveguarde hadden gehadt."

Moeijelijk werd nu de keuze voor de ingezetenen dezer grietenij; wien te gehoorzamen in dezen tijd, waarin zij òf door vriend òf door vijand met plundering en brandschatting werden bedreigd en vervolgd!

Naauwelijks hadden de Staten vernomen, wat de spaansche hopman had geschreven of zij gelastten aan Meckama, bij missive van 5 Januarij van het volgende jaar (1590), om te Dockum het regt te houden en niet te letten op het bevel van den vijand, die zich »onderstaen heeft U te belasten 't »zelve wederom binnen Collum te holden."

De volmagten zonden den 15den Januarij den brief van Croiselles aan de Staten, waarschijnlijk om aantetoonen, hoe zij in de klem zaten en met de zaak verlegen waren. Met de bedreigingen des vijands toch, die thans met een vrij aanzienlijke magt zoo digt in de nabijheid was, viel niet te spotten.

Den 17den Januarij ontvingen de volmagten een antwoord, waaruit men zou kunnen opmaken, dat zij er bij de Staten op aangedrongen hadden aan het bevel des vijands te mogen voldoen, waartoe zij in den grond der zaak steeds geneigd waren geweest. Immers, de Staten geven daarin niet zonder eenige bitterheid te kennen, dat zij uit den brief der volmagten »niet anders connen verstaen, dan dat d'Ingese»tenen van Collumerlandt meer geneicht zijn des vijandts, »dan onse bevelen t'obtempereren ende naetecomen." Zij vinden het »gants onlijdelijck", dat den vijand boven hen »gerespecteert werde." Daarom gelastten zij hen »andermael »ende voer de laetste reyse", om de regtdagen binnen Dockum te houden »ende by soe verre uwe olde rechters ende »bisitters mochten gesinndt sijn liever des vijandts bevelen",

dan die der Staten te gehoorzamen, dat dezen afgezet en door anderen, betergezinden, dienden vervangen te worden. Ten slotte bevelen zij, om den dorpsregter van Kollum, Poppe Minnesz., waarschijnlijk wegens verstandhouding met den vijand, »gevanckelijk te nemen" en hem »wel verseeckert" naar Leeuwarden »opt gedemolieerde blockhuys te doen »brengen."

De bevelhebber Croiselles werd, hoe weten wij niet, van dit schrijven onderrigt en zond den 22sten dier maand een franschen brief aan den grietman en assessoren, ongeveer van denzelfden inhoud als zijn vorige, hun wederom ernstig verbiedende de regtdagen ergens anders dan te Kollum te houden [1]) Hierop zonden twee volmagten »van wegen »die Grietenie Collnt" aan de Staten een request, met dringend verzoek »om 't regt tot Collum oft bij Collumerzyl te »holden." Dit werd in handen gesteld van den grietman »omme hierop zijn goedt beduncken te seggen", doch toen deze hun wees op de »swaricheden, periculen ende inconve»nienten, die daaruyt souden ontstaen moegen", kwam van de Staten »die derde bevele om het binnen Dockum te holden."

Dientengevolge namen de volmagten der grietenij den 1sten April daarna een besluit, dat de groote consenten, die indertijd aan den grietman Meckama waren toegestaan *(zie bladz.* 89), nu weder zouden gebruikt worden »tot proffijt van de »grietenie", dewijl het vroeger gemaakt accoord tusschen de »grietman ende gemeente" tengevolge het besluit der Staten, was »gecasseert" en vernietigd. Hierop werden drie der volmagten »bij lotinge gecommitteert", om deze »resolutie den »Grietman aen te dienen."

De reden, dat de vijand nog steeds draalde, om een inval te doen, had men welligt daaraan te danken, dat hij was contributie »genietende uit Collumerlandt, Achtkerspel ende »andere Quartieren naest gegrenst" en zegt Schotanus, »'t welck »meer was, dan half met den vijandt versoent."

In Junij van dit jaar (1590) schijnt Verdugo het plan gehad te hebben, om van uit den Opslag, met zijn leger van 3250

[1]) *Aanteekening XII.*

man voetvolk en ruiterij, de friesche grenzen overtetrekken. Hij zelf was destijds te Groningen, maar nadat hij in Mei versterking had ontvangen, trok hij in persoon in de volgende maand naar die schans, om zijn plan te volvoeren.[1])

Naauwelijks hadden de Staten van dit een en ander kennis gekregen of zij gelastten den 6den Junij aan den grietman Meckama, om de ingezetenen zijner grietenij aantesporen, »dat zij daetlijcken alle hun vivres naar de stadt Dockum »ofte herwaerts aen doen brengen en selffs met "hunne huisgezinnen zich aldaar of te Leeuwarden in veiligheid zouden stellen, zoowel om voor »plunderinge ende berovinge" van den vijand gevrijwaard te zijn, als ook om aan dezen daardoor »het middel van onderholdt" te ontnemen. Bij gebreke hiervan zouden zij hen aan »onsen Crychsluyden prijs geven."

De friesche stádhouder, die zich te Leeuwarden bevond, begreep, dat er onverwijld gehandeld moest worden en schreef daarom den 20sten Junij aan Prins Maurits,, die zich met een leger voor Nijmegen bevond, om hem terstond hulptroepen te zenden, die hem dan ook onder den overste Johan Filips, graaf van Falckenstein, werden toegezonden. Zij bestonden uit »vier faenen carabiner ruijter", waarvan Falckenstein »eene faen regierde", terwijl de andere drie werden aangevoerd door de ritmeesters Balen, Slegel en de l'Espine.

Den 24sten dier maand kregen deze ruiters last, om naar Friesland op te rukken. Te Hasselt gekomen, trof Falckenstein aldaar Dr. Dirck Foegelsangh aan, die door de Staten van dit gewest tot hem was afgevaardigd, om hem verder »te vergeselschappen en te conduiseeren."[2])

Graaf Willem Lodewijk had zich inmiddels met ongeveer 2000 man voetvolk, »half wegh Leeuwarden ende Doc»kum" gelegerd. Daar voegden de vier vendels ruiterij onder Falckenstein zich bij hem. Vervolgens rukte het geheele leger groot 2500 man, naar Dockum op, vanwaar de troepen hun weg vervolgden en »opten 29 Junij tot Collum sijn aan-

[1]) Van Reyd, Nederl. Oorlogen en Gron. Bijdr. III, bladz. 14 en 15
[2]) Zie: Stamb. v. d. fr. adel, II, bladz, 241, kolom *b.*

»gekomen, ende heeft men het dorp beschanset, gemerckt »Verdugo bij den Opslach lage."[1])

Zeer zeker nam graaf Willem Lodewijk zijn intrek in een huis, dat welligt reeds vroeger tot een behoorlijk verblijf voor hem was ingerigt en hetwelk in later tijd voorkomt onder den naam van »'t Princenhoff." Dit huis stond in de Brugstraat aan de noordzijde en was het tweede huis van het »diep." Ten westen van dit gebouw stond, volgens de overlevering, een arsenaal of wapenhuis.[2]) Naar alle waarschijnlijkheid hadden de troepen zich gelegerd op de landen ten noorden van het dorp aan de ryt, hetgeen wel gemakkelijk was voor het vervoer der soldaten te water, maar waarover de eigenaars en huurders dier landen grootelijks klaagden.

De Staten gelastten Meckama den 1sten Julij, om te zorgen dat er op den volgenden morgen ten 10 ure uit ieder dorp een volmagt te Kollum moest zijn, waar zich ook de Gedeputeerden zouden laten vinden, om te beraadslagen over het ruigvoer der ruiterij. Dit geschiedde. Ter bestemder tijd »is »die Grietman metten secretaris met eenige Ingezetenen uytte »dorpen naer Collum int leger getrocken", tevens vergezeld van de grietslieden en secretarissen van Dantumadeel en Achtkarspelen. Zij »hebben aldaer aangeholden, dattet voersz. »ruichfoer totte ruyteren tot des Landschaps lasten gelevert »solde worden, dewelcke 's anderdaechs" (3de Julij) door de Staten »ter presentie van Zijn Genade, geaccordeert is, te »weeten 's daechs tien fuer hoeijs ende des weeckes 7 foeren »stroo, mits dat deze grietenien 't selve solden leveren ende »in de schattinge corten." Nadat zij dit een en ander met den

[1]) Volgens sommige schrijvers, zooals Van Meeteren, Phebens en Bor, was er ook een graaf van Obersteijn in het leger, doch Fr. van Vervou, de hofmeester en vertrouweling des stadhouders, die als ooggetuige deze gebeurtenissen beschreef maakt van dezen graaf geene melding. Misschien behoorde hij tot het voetvolk, althans in een grietenij rekening van 1590—'91 komt een post voor wegens vertering door de soldaten van den graaf van Obersteijn.

[2]) In Reso. boek I, fol 65, vs 1 vindt men eene Resolutie der Staten, van Sept. 1588, waarbij werd besloten, om „een magezijn ofte „proviandhuijs tot onderholdinge van de soldaten opterigten", zonder verdere vermelding waar dit zou geschieden. Misschien heeft het betrekking op het bovenbedoelde arsenaal.

graaf van Falckenstein en de ritmeesters der ruiterij waren overeengekomen, werd daarvan terstond eene akte opgemaakt.

Hierop werd eene week later den grietman door de Gedeput. Staten bevolen, om binnen zes dagen een omslag over de grietenij te heffen »tot betalinge van een maent solds" (soldij) »voer de ruyteren int leger tot Collum, voer het ruichfoer" en andere oorlogskosten.

De grietman raakte er mede verlegen. Doch »niettegen»staende het leger tot Collum leyt ende die gemeente vertrocken »is en niet hun landen ende huysen coenen gebruycken ende »bewoenen, heeft nochtans die Grietman", zoo betuigt hij, »niet coenen naelaeten amptshalve" de uitschrijving daarvan te doen.

»Om opzigt te houden op de ammunitie te land en te water »voor het leger op de Eewal en in het Veldleger te Collum", werd door Johan van Benthem, ammunitiemeester-generaal van Friesland, Barthold Sappema aangesteld.

Toen nu alles goed geregeld was, wachtte de friesche stadhouder den vijand rustig af, die, hoewel zijn leger dat der Staten verre in getalsterkte overtrof, niets van belang durfde uitterigten. Enkele kleine schermutselingen hadden er van tijd tot tijd plaats. Zoo deden de Spanjaarden den 26sten Julij »een inval in Frieslandt"; — »men secht, dat se wel 60 »huesen verbrandt" hebben, maar dat de »huesslueden" ze weder verjoegen. Drie dagen later waagden eenige staatsche ruiters, ten getale van 40, een uitval en hadden het geluk ongeveer 170 man van den vijand bij Visvliet te verslaan.

Het begon Verdugo eindelijk te verdrieten, dat de friesche stadhouder steeds eene afwachtende houding aannam en dat beide legers nagenoeg werkeloos tegenover elkander bleven liggen. Hij zon derhalve op een middel, om hierin verandering te brengen, zonder zijn geheele leger aan eene mogelijke nederlaag bloot te stellen. Wat hij door geduld en eene uittartende houding niet kon verkrijgen, dat zou misschien door sluipmoord worden teweeg gebragt.[1]) Was de hoofdman van

[1]) In den zomer van 1587 had Verdugo eene gelijke poging te Leeuwarden in het werk gesteld, maar gelukkig te vergeefs. De

het Statenleger eens neêrgeveld, de verwarring zou het overige wel doen; met weinig moeite zou men dan het leger der muitelingen kunnen vernietigen en in deze grietenij naar welgevallen plunderen. Een vreeselijk zwaard hing, zoowel den stadhouder, het leger, dit dorp, als de grietenij, ja geheel Friesland boven het hoofd, toen twee spaansche soldaten in een donkeren Augustusnacht de schans de Opslag verlieten en zich in de rigting van Kollum begaven, met het voornemen, om den edelen frieschen stadhouder in 't geheim omtebrengen.

De ongelukkigen, die dit verraderlijk werk op zich hadden genomen, heetten: Juliano Sancho de la Rotta en Pedro de Morales de Cordua. Ongelukkig waren zij te noemen, die door beloften, bedreigingen, zelfs marteling en pijniging, zich eindelijk tot dien sluipmoord hadden laten vinden.

Juliano had vroeger in Zeeland gediend en was later soldaat geweest in het leger van Prins Maurits, die hem echter naar graaf Willem Lodewijk had gezonden, van wien hij eenigen tijd daarna weder tot Verdugo's benden was overgeloopen. Hij durfde voor Verdugo gebragt, de waarheid niet geheel medetedeelen, maar trachtte bij den veldoverste, door een roerend verhaal te doen van zijn levensloop, eenig medelijden optewekken. Dit gelukte hem en Verdugo gaf hem een paard, om onder zekeren Mendo, luitenant van het zoogenaamde roode vendel, te dienen. Een tijd lang ging dit goed, maar op zekeren dag werd hij door eenen anderen overlooper verraden en daarna gevangen gezet. Eindelijk wist hij het zoover te brengen, dat hij, onder belofte van monnik te zullen worden en door voorspreken van twee met hem bevriende kapiteins, in vrijheid werd gesteld. Doch Verdugo had aan die vrijheid eene vreeselijke schaduwzijde aangebragt. Meermalen had hij hem in zijne gevangenis bezocht, met het doel, hem tot de volbrenging van den sluipmoord overtehalen. doch Juliano

---

valschaard schreef den stadhouder, nadat dit mislukt was, in Aug. een brief, waarin hij voorgaf, dat hij „geen vriendt van sulcke „maniere van oorlog" was en voegde er bij „so wanneer ic soude „verstaen dat men sulc een schelmstuck tegen een soo treffelijcken „persoon soude willen gebruycken. soude U veeleer daer van waer„schouwen als daerinne bewilligen." Bor. t. a. pl., Boek 23, fol. 8.

weigerde. Schoone beloften, vreeselijke bedreigingen, niets mogt baten. Hoewel »ten tweeden ende derden mael met »swaerder boeijen ende dreygementen geprickelt zijnde", bleef hij volstandig weigeren. Het schijnt evenwel meer uit vrees geweest te zijn voor mislukking en voor de geduchte straf, die hij zeker in dat geval niet zou ontgaan. dan wel uit regtschapenheid. Ten minste, toen Verdugo hem mededeelde, dat hij eenen anderen soldaat had overgehaald, om de gruweldaad mede te helpen volbrengen, onder belofte van een »Capiteynschap", stemde hij er eindelijk in toe.

Verdugo liet Juliano en Pedro beiden in zijne kamer bij zich komen, herhaalde zijne beloften en gaf hun een schriftelijk bewijs daarvan, waarop zij hem de hand gaven, dat zij alles volgens zijn verlangen zouden trachten te volbrengen.

Zoo togen zij op weg, terwijl hun was beloofd, dat men hen »met eenen langen magheren Huysman, onder brand»schat van beide zijden sittende", een geweer zou nazenden, om het leger in brand te steken.

Juliano liet onderweg reeds den moed zakken: Pedro stak hem een riem onder 't hart en vermaande zijn medgezel alles te loochenen. Na lang praten beloofde Juliano niets te zullen bekennen, al scheurde men hem ook »van lit tot lit."

Zij waren te voren nooit te Kollum geweest, maar door »de merckteekenen van een waterken ende een steenbrugge" (pijp), »ende van de naeste huysen" duidde men hun een »soe»telaarshut" aan, waar zij den huisman zouden ontmoeten en »staende niet verre van Graeff Willems Logement."

In het leger aangekomen, gaf Juliano te kennen, dat hij den stadhouder eenige geheimen van Verdugo wilde mededeelen, en sprak van een aanslag op Leeuwarden en andere zaken. Pedro gaf voor, dat hij een spaanschen vaandrig, wegens verongelijking in 't spel, had doorstoken en daarop gevlugt was. Gevraagd hoe de naam van dien vaandrig was, geraakte Pedro van zijn stuk en gaf vervolgens, evenals Juliano, zulke verwarde antwoorden, dat men al spoedig begreep, voorzigtig te moeten wezen. Men nam hen gevangen en liet ze pijnigen. Juliano bekende weldra het onedele van hunne komst, maar

Pedro heette het leugentaal. In elkanders tegenwoordigheid gebragt, herinnerde Juliano hem het gesprek, dat zij onder weg gevoerd hadden en de handelwijze van Verdugo en diens beloften en bedreigingen, maar Pedro was tot geene bekentenis te brengen. Eindelijk roept Juliano uit: »Heeft ons niet »daerop Verdugo eenen brief ghegheven, die mij onderwegys »ontvallen is? Hadde ick den selven beter bewaert, ick soude »u wel overtuygen." Meteen tastte hij in zijn zak, of hij welligt den brief nog bij zich had. Hij haalt een stuk papier te voorschijn en nauwelijks had Pedro dit gezien, meenende dat het de bewuste brief was, of hij werd »van verwe ontzet" en bekende daarop alles, klagende, dat hij zich zoo door Verdugo had laten omkoopen.

Hunne straf werd spoedig bepaald en uitgevoerd. Zij werden onthalsd en daarna gevierendeeld.

In dankbare bewoordingen meldde de dappere friesche stadhouder in een brief van 8 Augustus zijnen vader, aan welk vreeselijk gevaar hij zelf en het aan hem toevertrouwde gewest was ontsnapt.[1])

Trachtte Verdugo zich door sluipmoord den weg tot overwinning te banen, de friesche veldoverste, die zeker nimmer tot zulk een middel zijn toevlugt zou hebben genomen, werd op eene andere wijze geholpen.

De Spanjaarden hadden zich, waarschijnlijk door hun groot aantal daartoe genoodzaakt en »gene rechte kennisse vant landt »hebbende," gedeeltelijk gelegerd »opt uterlandt, buyten die »dyck, bij den Opslach." Plotseling stak er den 18den Augustus een felle noordwestewind op, juist »omtrent Sint Jacobs »dach, welcke Sanct die Spaenjaerden grote ende godtlicke »eere bewijsen" en hadden zij zich niet gehaast, om op de dijken te vlugten en vervolgens naar Groningen, dan hadden velen in den vloed moeten omkomen.[2])

[1]) Archives de la maison d'Orange, par Groen van Prinsterer. Men leest deze aanslag het meest nauwkeurig bij Van Reyd, bladz. 163 en 164, terwijl F. van Vervou er geene melding van maakt; zie overigens zijne „Gedenckv. Gesch." bladz. 46 en 47.

[2]) Zelfs schijnt Verdugo bedreigd te zijn, want hij kwam den 19den op een wagen in Groningen, „zeer morsig en bijna verscheurd, slechts van één jongen vergezeld." Gron. Bijdr. III, bladz. 21.

Graaf Willem Lodewijk dit vernomen hebbende, zond onmiddelijk eenige soldaten onder den luitenant Frederik van Vervou, de vlugtende vijanden achterna. Deze achterhaalde ze gedeeltelijk en kwam daarna met eenige gevangenen, »als »oyck enige buyt" terug »int leger tot Collum."

Toen nu de vijand voorloopig uit zijne versterkingen was verjaagd, zond de friesche stadhouder de »faenen carabiner »ruyter" onder Balen en Slegel uit het leger weg, »merendeels »om datse gene ordre ende discipline over haere ruyteren »wilden houden, doende seer veel moetwillicheiden onder »d'arme huysluyden." Bovendien was de ritmeester Slegel »een »godtloos mensch."

Den 14den Sept. vertrokken ook de graaf van Falckenstein en de l'Espine met hunne ruiters weder naar Gelderland terug.[1])

Dat de »arme huysluyden," behalve die »moetwillichheiden," veel ongerief hadden van het leger, is niet te verwonderen. Velen waren dan ook niet in staat, om hunne landerijen te gebruiken of de verschuldigde huur daarvan optebrengen, »alsoe deur het leger tot Collum die landen onder den Cloch»slach ende besonder naestleggende aent diep, niet gebruyckt »hebben coenen worden", zoo dat men, »met sijn koeijen »heeft moeten voertvluchten."

»Den 21 Septembris isset leger van Collum gescheiden", nadat het aldaar bijna drie maanden gelegen had.

De schans te Niezijl was in handen der Staatschen en men stelde er, niet zonder reden, veel belang in, om ze te behouden. Te dien-einde werd den grietman den 12den October aangeschreven, »om bagagie ende andere nooddruft totte knegten »in de schanse Nyenzyl te brengen," waartoe hij, om aan dat bevel te voldoen, terstond uit ieder dorp een zeker aantal wagens, te zamen ten getale van 60, opvorderde.

Het schijnt, dat sommige volmagten het met den vijand hielden, want de stadhouder gaf den 20sten December aan den secretaris, »vermits des grietmans absentie", last, om tot volmagt nimmer toetelaten, »eenige openbare ende bekende

[1]) Falckenstein sneuvelde 27 Mei 1591 voor Zutphen. Bor 28ste Bk., fol. 26 v.v.

»vijanden van de goede gemeene saecken ende toegedaene »van de Spanjaerden malcontenten ende aenhangeren ende »gemene saecke affgunstich."

De vrees voor den vijand was nu weder eenigzins geweken en wij zien dan ook de volmagten op den 17den Junij van het volgend jaar (1591), wederom te Kollum vergaderd, ten huize van den herbergier Focke Syeurdtsz.

Men had in die dagen over het algemeen nog geen bepaald huis, dat voor Regthuis was ingerigt, maar bezigde daarvoor gewoonlijk een vertrek in de eene of andere herberg, hetgeen echter dikwijls tot minder gunstige gevolgen schijnt aanleiding te hebben gegeven. Althans in laatstgenoemd jaar (1591) werd door de Staten van dit gewest »expresselijcken" bevolen, »geen recht in opene Herbergen te houden, als (God »betert) over al meestendeel ten platten lande geschiet; ende »sal bij yder Grietenie daer toe een *speciael camer* gehuyrt »ofte gemaect worden."[1])

Eenige jaren later, in 1596, vinden wij de volmagten vergaderd bij zekeren Keimpe Douwes »int graue peert", een huis staande op de noordoosthoek der Tollingastraat. Was dit huis eene herberg, hetgeen wij wel vermoeden, dan was er destijds hier althans, nog geene uitvoering gegeven aan dat bevel der Staten. Doch in het volgende jaar huurde het grietenijbestuur eene kamer bij zekeren »Wibrant int hoge »huys," ook genoemd het Schonenburghuis, waarvan wij reeds vroeger melding maakten.[2]) Dit huis, hetwelk destijds aan den raadsheer Lieuwe van Juckema behoorde, wordt dan ook, nadat er, zooals wij zien zullen, in 1610 een afzonderlijk Regthuis was aangekocht, in het jaar 1629 nog »het olde rechthuys" genoemd.

Alhoewel de volmagten nu niet meer in herbergen te zamen kwamen, zoo schijnt dit toch op hunne vertering, die nog al hoog liep, geen invloed te hebben gehad. Althans er werd besloten, »dat in alle bijeencomsten van volmachten

[1]) Chartb. van Fr., IV, 766 en 78½. — [2]) Zie bladz. 51 hiervoor. De voormalige standplaats van het Schonenburghuis wordt thans ingenomen door het huis, nu bewoond door A. Bottema.

»binnen Collum een yder van hun sall teeren op sijn eygen »buydel ende eygen costen."

De krijgsverrigtingen in het noorden des lands, bepaalden zich nu voorloopig tot het bemagtigen van enkele kleine sterkten door den frieschen stadhouder, ten einde zich van de stad Groningen meester te maken, hetgeen, zooals bekend is, eerst in 1594 door Prins Maurits ten uitvoer werd gebragt.

De grietenij had daarom in het vervolg weinig van den krijg te lijden. Evenwel deden eenige spaansche soldaten, die in Steenwijk gelegerd waren, in Mei 1592 een inval in deze streken. Kollum en omliggende dorpen werden geplunderd en een aanzienlijk aantal landlieden werd door hen gevangen genomen.

Inmiddels besloot de friesche stadhouder Steenwijk en Koevorden te bemagtigen. Dientengevolge werden »de Garni»soenen uyt vele plaetsen ghelicht ende na Collum, eerstelick »ghevoert" en vervolgens te Hardegarijp bescheiden, vanwaar zij oprukten naar Steenwijk, dat belegerd werd en zich al spoedig overgaf. Nu was Koevorden aan de beurt, hetwelk hetzelfde lot onderging.

Tijdens het beleg van Koevorden deed Herman, graaf van den Berg, een inval in Friesland, viel in Kollumerland, plunderde in Kollum, nam vele inwoners gevangen en roofde eenig vee weg, terwijl een knaapje in de ouderlijke woning levend werd verbrand.

De stadhouder had tot bescherming in verschillende plaatsen garnizoenen gelegd, zooals te Leeuwarden, Kollum, Dockum en Oostmahorn. Men vindt dan ook in de grietenij-rekeningen van die dagen posten vermeld van die »hoeymenners" en »stroemenners int leger tot Collum." Ook veel turf werd in het »leger binnen Collum" verbruikt. Den 15den April 1593 liet hij die manschappen in 150 vaartuigen inschepen en naar Reijde vervoeren, waar hij de schans weldra innam, zich daarna met zijne troepen naar Kollumerzijl begaf en er den 5den Mei aan wal stapte, om verder landwaarts integaan. In September begaf hij zich naar de schans te Tolbert, waar hij den 24sten dier maand een brief rigtte aan de Gedeputeerden

er op aandringende, dat er den 3den October 16 schepen te Kollumerzijl gereed zouden liggen met de noodige materialen en levensmiddelen, om de Bourtanger-schans te bezetten.[1])

»Wij hebben," zoo schrijft hij »Collumerzyl gecoren, omdat »wij geen bequamer plaetse als daer ende 't Oostmahorn en »weten het volck te schepe te doen gaen, en verhopen alsdan »sulcke ordre te stellen, dat d' Ingesetenen daer omtrent van »foulen ende overlasten verschoont sullen blijven."

Eindelijk begon men den 22sten Mei 1594 de stad Groningen geregeld te belegeren, die zich, zooals is vermeld, op den 23sten Julij van dat jaar overgaf, waardoor de zaak der vrijheid eene groote schrede voorwaarts werd gebragt en de noordelijke gewesten voor goed van de Spanjaarden werden verlost.

Inmiddels was de secretaris dezer grietenij Cornelis Evertsz., die zich ook wel Cornelis Everardi teekende, in 1591 door *Bronger Brongersma* vervangen, terwijl Arnoldus Poppius in 1595 »Assesseur van den Gerechte" was, welk ambt Jacob Jansz. op de Wijgeest onder Oudwoude, in 1596 bekleedde.

De grietman Meckama stierf na een moeitevol leven op den 22sten November 1599 en werd provisioneel vervangen door Feico van Herbranda, grietman van Achtkarspelen, terwijl den 23sten Januarij 1600 Bocko van Feytsma, tot grietman dezer grietenij werd aangesteld.[2])

Hij was de zoon van den vroeger vermelden grietman Jelger van Feytsma en huwde met Haring van Burmania, met wie hij op Feytsmastate bij Kollumerzijl woonde.

Vóór zijne benoeming bepaalden de volmagten der grietenij: »Dat d' grietman in toecompstige tyden geen substituyt »sal moegen stellen ten waere sulck bij de ingesetenen van »de voersz. grietenie ofte volm. van dien worde geconsenteert."

Dit was zeker een gevolg van de oneenigheid over de benoeming van Johan van Schevinchoven, tijdens het bestuur van Meckama. (*Zie bladz.* 87).

[1]) Volgens eene oorkonde van 1593 op het Prov. Archief aanwezig, moesten er 60 schepen in Kollumerzijl „van vivres" worden voorzien.

[2]) Hij werd, evenals zijn zoon Hessel (*zie bladz.* 85 *hiervoor*), in de Groote- of Jacobijnerkerk te Leeuwarden „in d'aerde geset", waar ook het stoffelijk overschot rust van zijne gade, die in 1608 overleed.

In het jaar 1600 was er in dit gewest vrij wat beweging onder de Doopsgezinden, hetwelk voornamelijk werd veroorzaakt door zekeren Pieter Jeltjes (Doënga) een voornaam koopman te Kollum en Jan Jacobs van Harlingen. Men wist echter spoedig dit rampzalig twisten tot stilzwijgen te brengen.

De grietman Feytsma bragt in 1601 een plan te berde, om het Dockumerdiep aftesluiten, terwijl men in datzelfde jaar ook reeds dacht aan eene overdijking van den mond der Hunse, doch, zooals men weet, kwamen beide plannen toen niet tot uitvoering.

In datzelfde jaar ontstond er oneenigheid over de benoeming van een der volmagten ten Landsdage van wege deze grietenij.

Den 17den November namelijk, waren als zoodanig gekozen Sijds van Roorda, van wege de edelen en Tjaerd Sappes, van wege de eigenerfden, die beiden te Ausbuurt woonden. Hun werd opgedragen, niet toetestemmen in de generale middelen, »sunder ruggespraecke met haere principalen ofte met d' ingezetenen deser grietenij."

Roorda was tot die procuratie »onwillich" en nu wilde Tjaerd Sappes, dat er een ander uit de edelen zou worden gekozen, maar de volmagten der grietenij antwoordden, »dat »sij alsnoch persisteerden bij de stemminge die bij haer gedaen »was. Ende voor zooveel die onwillichheit van Roorda aan»ginge, dat zij 't zelve niet conden beteren."

De zaak bleef nu eenigen tijd hangende. De Gedeputeerden zonden den 6den Januarij 1602 »voor die darde, ende laetste »reyse" eene missive aan den grietman, met bevel, een ander edelman in de plaats van Roorda te committeeren, doch de grietenij-volmagten bleven bij hun besluit volharden. Feytsma antwoordde de Staten, dat hij er niets aan kon doen en verzocht, »dat hem (Feytsma) sulcx niet geimputeert ende »te laste gelecht sal worden." En hiermede bleef de zaak rusten.

Nadat er in 1609 een voorstel was gedaan, om een bepaald huis aantekoopen en dat tot Regthuis interigten, hetgeen afgestuit was op de onwilligheid van de volmagten van Burum en

Oudwoude, werd den 8sten April van het volgende jaar door den grietman Feytsma aan de volmagten de vraag voorgelegd: »om aantenemen ende te approberen de coop vant rechthuys »binnen Collum bij eenige int particulier ter eere van de »Grietenie gecoft — ofte deselve afteslaen." Het schijnt, dat er een zeker huis was geveild, hetgeen door particulieren was aangekocht, die het voor gelijke som aan de grietenij ter overname aanboden, nadat aan een der medebieders eene zekere som was aangeboden, om niet verder op dat huis te bieden. Het aanbod werd aangenomen en kort daarop aan den grietenij-ontvanger last gegeven, om de noodige penningen op bepaalde termijnen te voldoen, »totte betalinge van het grietenie »rechthuys tot profyt van de grietenije gecoft, staande bij de »piepe." Uit dit laatste blijkt, zoowel als uit andere stukken, dat dit huis op dezelfde standplaats stond, als het tegenwoordige Gemeentehuis. Verder werd aan den medebieder Arent Bauckesz. 34 g.gld, uitbetaald »voor het affstaen van zijn »bieden opt rechthuys."

Spoedig werd het »holtwerck van de eene rechtskamer »naar dandere" gebragt, waarvoor de dragers op bier werden onthaald, terwijl zekeren Philippus Heijmans werd opgedragen »het slepen van sant, steen ende calck aen 't rechthuys", om daarmede de noodige vertimmeringen te doen plaats hebben. Misschien werd het huis toen van een nieuwen gevel voorzien, doch dit kan ook later, b.v. in 1684 zijn geschied, toen er eene som van 3198 g.gld. voor de vernieuwing van dit gebouw werd besteed. Zeker is het, dat de vroegere gevel, zooals die is afgebeeld op eene teekening van 1723, inderdaad van eene zeer eigenaardige en fraaie bouworde was.

Het schijnt, dat het benedenhuis van het Regthuis als herberg werd verhuurd en dat men de bovenvertrekken, als er bij gelegenheid der jaarmarkten vele bezoekers waren, ook voor dat doel gebruikte. Het gevolg daarvan was, dat er op den 17den April 1623 werd »geresolveert dat het rechthuys nae »dit incomende jaer aan geen herbergier verhuiert sal mogen »worden, in voegen dat die opsichters vant rechthuys gelastet »wordt geen herbergier daarin te mogen setten ende dan oock

»goede opsicht te holden dat die bovencamers in de jaer»mercten met geen belaegsluyden beset worden." Ook werd er op dien dag besloten, dat »nae desen alsulcke verteringen, »die niet boven in den rechtcamer ter presentie van de vol»machten sijn geschiet, dat alsulcke verteringen niet goet »gedaen sullen worden in den omslagen, dan sullen alsulcke »personen haer coste selfs moeten betalen."

Gelijk wij zooeven zagen, waren er »opsichters van het »rechthuys". Zij werden jaarlijks bij loting gekozen. Er mogt geene reparatie zonder hun »consent ende toelatinge met »assistentie van den Grietman" geschieden, — »bij gebreke »van sulcx dat het anders hier naemaels d'arbeytsluyden en de »leveranciers soodanige wercken niet goet gedaen sal worden, »sonder dat hier nae oock eenige reparatie ende stoppen van »de benedencamers glaessen bij de glasemaker in gebragt »sullen mogen worden", daar dit door den huurder moest worden bekostigd. Die huurder was tijdens deze bepaling, — in 1633, — weder een herbergier.

In 1631 werd er »een laecken op die rechtcamer met »nieuwe kussens" gekocht, terwijl »het olde groene tafel»spreet" aan den adsistent Frans Wateringa werd »vereert."

Had de grietenij in den aanvang der 17de eeuw weinig overlast van soldaten, des te meer schade leed zij door het »geboefte," weshalve men niet alleen meermalen »boevejach»ten" uitschreef, maar ook eenige soldaten in dienst nam. Zoo lagen in 1612 zeven »Switsers" onder een adelborst in de grietenij »tot bevrijdinghe van het geboefte." Maar zij waren niet altijd naauwgezet in hunne plichtsbetrachting, want in eene rekening van 17 April van dat jaar leest men: »Die tegen»woordige Switsers wordt voor deze tijt tot eene vereeringe »geaccordeert tot zeven int getal elc 6 car. gld. met dien »bescheide, dat zij voortaen beter opsicht opt geboefte sullen »holden ende bij faute van dien dat te nije haer niet gepasst »zal worden." Verder komen daarin verscheidene posten voor »van verteerde costen op een boevenjacht geschiet bij den »grietman metten assesseuren ende adsistenten."

In 1616 en '18 lagen er vier »Switsers" in de grietenij met

name: Hans, Gabriel, Balthazar en Lodewijk, die de wacht gehouden hadden »bij de syl ende binnen Collum," waarvoor hun »voor haer servys geaccordeert" werd 14 g. gld. 14 st., »des sijn Hans ende Gabriel voor een persoon gerekent."[1])

Ook in 1620 schijnt dit nog voortekomen, want in dat jaar werd aan zekeren Egbert Gerbensz. eene som gelds uitbetaald »voor 3 vremde affgedanckte soldaten die swaer ge»wondet waeren optemeisteren", terwijl er later in 1628 vier soldaten te Kollumerzijl en vier soldaten te Munnekezijl lagen.

Den 31sten Mei 1620 stierf te Leeuwarden de dappere Willem Lodewijk van Nassau, die zooveel voor de bevrijding van de Nederlanden en vooral van de noordelijke gewesten had verrigt. Bij zijne begrafenis, die kort daarna plaats had, waren van wege deze grietenij tegenwoordig: de grietman Feytsma en de dijkgraaf Kempo van Tadema.

Feytsma overleed in December 1626 en nadat de grietman van Achtkarspelen, TJERK VAN BOELENS, hem provisioneel had vervangen, werd den 23sten Junij 1627 Dr. HAIJO VAN RINIA, die toen assessor was, tot zijn opvolger aangesteld.

Hij was de zoon van Doeke en Anna van Aldertsma en huwde eerst met Maaijke Huijghes, daarna met Joukje Dijkstra. Hij woonde te Kollum in het Riniahuis.[2])

De secretaris Bronger Brongersma stierf in 1626, in wiens plaats *Petrus Brongersma*, waarschijnlijk zijn zoon, werd benoemd.

Hoewel men omtrent dezen tijd geene melding vindt gemaakt van vijandelijke invallen, zoo schijnt men daarvoor beducht geweest te zijn, tenzij dat het ter oorzake van het »geboefte" geschiedde, dat »er 56 ruyteren van den Ritmeester Meeteren »alhier in de gebuirte van Collum" in 1628 een paar dagen ingekwartierd werden, waaronder een »Carabinier, een Luitenant en een Cornet."

Was de Roomsche Eeredienst in 1580 als godsdienst van Staat door het Hervormd Geloof vervangen, het duurde niet

[1]) In de grietenij-rekeningen komt een post voor wegens betaalde kosten aan Mr. Johannes „Chirurgijn" — „voor zijn diensten om „een gewont man, vremdelingh sijnde, te cureren."

[2]) Dit huis stond ongeveer ter plaatse, waar zich nu het huis van den heer H. Eskes bevindt.

lang of de Catholieken beproefden de oude godsdienst weder te herstellen door het zenden van Jezuiëten. Zoo was Pater Willem de Leeuw in 1596 ijverig bezig in Dockum en welligt ook in de omliggende grietenijen, om dit door prediken te bevorderen. Eenige jaren later, in 1630, vindt men vermeld, dat zeker hollandsch edelman Georgius Bronckhorst, die te Dockum zijn standplaats had, ook in deze grietenij, in Dantumadeel en de Dongeradeelen werkzaam was. Drie jaren later overleed hij en volgde Pater Cornelius Sargerius hem in deze taak op. Toen deze in 1636 naar Holland vertrok, werd Heer Antonius de Moor uit Brugge, in zijne plaats benoemd, aan wien zekere Herman Scheffer uit Munster tot hulp werd toegewezen, om in deze en de andere drie grietenijen werkzaam te zijn, waarin te zamen ongeveer 300 Catholieken onder zijne hoede stonden. Daar hun aantal steeds aangroeide, zoo werd het noodzakelijk, dat er meerdere helpers kwamen. Vandaar, dat Scheffer dan ook in 1637 voornamelijk in Dantumadeel werkzaam was, terwijl Heer Nicolaas Lones meer bepaald »arbeidende" was »in Collum, IJe, Metslawier" en andere dorpen.

Onder de Paters Jezuiëten, die in 1637 in dit gewest voor dat doel werkzaam waren, behoorde ook Paulus van Tadema, die in Idaarderadeel en Rauwerderhem predikte. Deze was de zoon van Buwe van Tadema en Margrieth van Bootsma, en werd te Kollum op Tademastate geboren.

Een placaat van Gedeputeerde Staten van dit gewest, van 7 Juli 1643, tegen de Jezuiëten gerigt, schijnt het verder prediken in Friesland belet te hebben.[1])

In 't jaar 1633 werden er in deze provincie enkele nieuwe belastingen ingevoerd, als: hoofd- en schoorsteengeld, inposten op de officieren, handwerken en neringen, die tot groote sommen werden verpacht. Dit drukte het meest op den burgerman en verwekte zooveel ontevredenheid, dat er weldra hevige oproeren ontstonden in verschillende plaatsen, voornamelijk te Kollum. Men had het vooral gemunt op den ontvanger Rosema en op Ritscke van Eysinga, volmagt ten Landsdage, later griet-

[1]) Ch. bk. V, 479.

man, terwijl ook Tarquinius van Boelens, lid der Gedep. Staten en Suffridus Riemersma, secretaris van Achtkarspelen en vroeger ook volmagt ten Landsdage, beiden woonachtig te Buitenpost, de woede van het gepeupel moesten ondervinden.

Den 11den Junij stelde een zekere Ofke Hayes te Kollum zich aan het hoofd van een aantal mannen en vrouwen en deed zich tot kapitein uitroepen. Hij liet den dorps-omroeper te Kollum de trom ontnemen en gaf hem aan Drieuwes Aebes, die ze duchtig roerde. Een andere oproerling, Gerrit Aebes, haalde het vaandel van de regtkamer en hitste het volk op, om zich tegen de nieuwe belastingen te verzetten, terwijl Jan Harckes met het vaandel door het dorp liep. Drieuwes Aebes, die ook aangeraden had, om Meckamastate te plunderen, droeg het vaandel op marsch naar Buitenpost, waar de woeste bende zich tweemaal vertoonde en de huizen van Riemersma en Boelens plunderde. Twee vrouwen, Inneken en Agnieta Caspers, hielpen daaraan niet weinig mede, zooals vervolgens ook op Rosemastate. De eerste werd later 1 jaar, de laatste 2 jaar verbannen.

Men gaf den oproerlingen bier en maande hen tot rust aan, maar dit mogt niets baten.

Weldra werden eenige schutters van Leeuwarden afgezonden, waarop de oproerlingen zich met vorken en stokken wapenden en den weg versperden. De schutters hadden echter spoedig het oproer gedempt, namen enkele belhamels gevangen en leverden ze aan de Justitie over. Den 11den Sept. 1634 werden sommigen, onder welke ook de bovenvermelde vrouwen, gebannen en Gerrit Aebes en zekere Haije Ottes vrijgesproken, terwijl de aanstoker Ofcke Haijesz. den 17den December 1634 te Leeuwarden werd onthoofd. De overigen kwamen met geeseling vrij.[1])

Rinia deed in 1639 afstand van zijn grietmanschap en werd den 24sten Maart van dat jaar opgevolgd door RITSCKE VAN EYSINGA, zoon van Edo en Foeck van Eelsma en gehuwd

[1]) „Nederl. Historie", door J. v. d. Sande, bladz. 179. — Crim Sent. boeken van den Hove. — Teenstra, in zijne Kroniek van Friesland, Gron. en Drenthe vermeldt dit oproer foutief op 1625.

met Bauck van Roorda, met wie hij op Meckamastate te Kollum woonde.

De secretaris Petrus Brongersma werd in ditzelfde jaar door *Nicolaus á Viersma* vervangen.

Negen jaren later, den 30sten Januarij 1648, werd de vrede met Spanje te Munster gesloten, waarbij de Nederlanders, na een moeitevollen, maar roemrijken strijd, voor een vrij en onafhankelijk volk werden erkend.

Handel en scheepvaart konden zich nu met kracht ontwikkelen; bloei en welvaart namen hand over hand toe. Men beijverde zich nu bijzonder, om de bestaande waterwegen te verbeteren en nieuwe kanalen te graven.

Van groot belang voor deze grietenij was de verbreeding en verdieping van het vaarwater ten zuiden van Kollum en wel bepaald »van de hooge Balcke achter Collum tot aen Gercxclooster," waartoe een groot aantal ingezetenen van Kollum op den 2den April van het vorige jaar reeds octrooi hadden verkregen.[1]) Ook werd nevens die vaart een trekpad aangelegd.

In het volgende jaar werd op den 17den Maart aan de stad Dockum toegestaan, om eene vaart en jaagpad te mogen maken »tot *op* Collum", terwijl haar in Maart 1652 werd vergund, om dat nuttige werk te vervolgen »tot de Limiet van »Groningen." Hierop werd het kanaal van de brug bij Kollum (Koll. tolhuis) naar Gerkesklooster, door de regering der stad Dockum van de »participanten" der Kollumervaart overgenomen.

In 1654 kwam de geheele trekvaart, niet zonder vele moeijelijkheden, tot de grenzen van Stad en Lande gereed, terwijl die provincie inmiddels een kanaal van daar tot aan de stad Groningen had gegraven.

Onmiddelijk ten zuiden van het dorp Kollum werd een tolhuis gebouwd, dat later werd verplaatst naar de »Roode »Tille", welke brug sedert als het Kollumertolhuis bekend is. Die verplaatsing schijnt te zijn geschied in het jaar 1779, toen de vaart, de trekweg en het tolhuis met aanbehooren door

[1]) De „Hooge Balcke" was een vonder of hoog hout: zie bladz. 35.

de Provincie voor 30.000 car. gld. werd aangekocht, doch onder voorwaarde, dat de inwoners van Kollum geen tol bij het nieuwe tolhuis zouden betalen.[1])

In 1830 werd het trekpad aanzienlijk verbreed, zoodat het eerst sedert dat jaar voor rijtuigen kon worden gebruikt.

Wij kunnen te dezer plaatse niet onvermeld laten, dat de beroemde admiraal de Ruyter den 14den Aug. 1665, met zijne officieren in twee trekschuiten, op zijne reis van Delfzijl naar Harlingen, de trekvaart van Groningen naar Dockum passeerde.[2])

Op den 22sten Februarij 1651 had er eene geduchte watervloed plaats, bekend onder den naam van Sint-Pietersvloed, waarover men o. a. vindt aangeteekend: »De Oltwoldemer- »zyl spoelde tusschen Dokkum en Collum wech en veele dijk- »breuken en schaade geschiedde alom in Frieslandt."

Schotanus vermeldt, dat deze zyl »ingedreven" zijnde, »conde niet gestopt worden, dan met groote costen van »'t Landschap. Hierom", zoo vervolgt hij, »wel voorgeslagen »is, van over te dycken op den uithoek, daar dit diep" (Dock. diep) »in de Lauwers komt, om also dien loop des strooms »te stuiten ende ontlast te zijn van so vele dijckagiën aan »beide kanten des diepts tot aan Dockum toe."

Ook verhaalt hij, dat deze sluis »doorgebroken en in 't »eerste verzuimt, tot groote schade, is met excessive costen »bedijckt en gedempt."

De herinnering aan deze gebeurtenis wordt nog bewaard in den naam der wiel of doorbraak, welke bij die gelegenheid achter de sluis ontstond, welke wiel thans nog aanwezig is en in de vorige eeuw onder den naam van het »Sinte Pytt- »tersgat" bekend was.

Was de Zwemmer voorloopig met »excessive kosten bedijckt en gedempt," het bleek al spoedig, dat deze uitwatering onontbeerlijk was, weshalve men in het jaar 1662, op korten

[1]) Den 16den Nov. 1730 was aan Aellert Jacobsz verhuurd: „het „Tolhuys dicht aan Collum, met een kamp land en sluytboom in „de vaart en grasinge van de trekweg van gedachte Tolhuys tot „aan de Roode Tille toe."

[2]) Zie Brandt, Leven van de Ruyter, bladz. 396.

afstand en ten zuiden der voormalige sluis, eene nieuwe doorgraving daarstelde, waarin ook weder eene zijl werd gelegd. Welligt is ook deze sluis door een stormvloed doorgebroken, hetgeen dan vóór 1770 moet hebben plaats gehad, dewijl Foeke Sjoerds omstreeks dat jaar vermeldt, bij het verhaal der vroegere doorbraak: »en staat nu sonder deuren open," zeer zeker na de afsluiting van het Dockumerdiep in 1729.

Het schijnt alzoo deze laatstbedoelde sluis te zijn, die in 1869 bij het graven van den uitloop der Zwemmer te voorschijn is gebragt en het is aannemelijk, dat er zich nabij het bovenvermelde St. Pietersgat ook nog een sluiswerk in den grond bevindt.

Den 18den Jan. 1651 werd te 's Hage eene belangrijke Vergadering van de Algemeene Staten des Lands gehouden, zoo bekend door de rede van den beroemden Jacob Cats, en de belangrijke bepalingen betreffende de Unie, de godsdienst en het krijgswezen. Opmerking verdient het, dat deze Vergadering met eene korte rede werd geopend en vervolgens geleid door een inwoner dezer grietenij, Dr. Pibo van Doma, »Ontfanger ende Dijckgraef van Collumerlandt," woonachtig op Tadema-state t. o. van Kollum.[1])

Op den 28sten Januarij 1653 werd Van Eysinga als grietman door Feijo van Scheltema vervangen. Hij was de zoon van Frans en Rixt van Roorda en huwde met Luts van Aylva, met wie hij op Clant-state te Lutjewoude verblijf hield.

Hij bestuurde deze grietenij tot in 1666, toen hij den 11den Nov. van dat jaar op deze state aan de pest kwam te overlijden, waarna hij den 10den Januarij van het volgende jaar werd opgevolgd door Epo van Aylva, zoon van Sjoerd en Juliana van Mauderick, die met de weduwe van zijnen voorganger huwde en met zijne vrouw op dezelfde state woonde.[2])

De secretaris Viersma was reeds in het jaar 1652 overleden, in wiens plaats in het volgende jaar tot secretaris werd aangesteld: *Gajus Botnia van Broersma.*

»Op den 25e D.ris 1665 heeft Godt gesonden een hoge wae- »terfloet met een harde wynt waerdoor (aan) onse kust van Col-

[1]) Lieuwe van Aitzema's „Saken van St. en O." Dl. III, bladz. 498.

[2]) Zie: L. v. Aitzema., t, a. pl., dl. 6, bladz. 485.

»lumerlandt het waeter so hoge is gewest dat het ouwer onse »dicken is geloopen en feele gaeten in de dick syn gemaeckt, »ende besonders die dick van onse Collumerzyl is weehge-»spoelt, alwaer eeninge van onse Collumer Schipers geanckert »legende, ouwer de zyl van syn ancker is los geworden en »is hetselve schip över die zyl gedreven bynnen de dick in »de flachte, soodat door het wech loopen van de zyl ende »door breeken van de dicken, Collumerlant meestendeel met »soutwaeter is ondergeloopen." Te Kollum »op die pieps-»wallen", stond het water wel 3 à 4 voet in de huizen, terwijl men »op het oost van de piep met een praem langs »de straet conde faeren."

Den 8sten Maart van het volgende jaar werd de herstelling van de sluis en bijbehoorende dijkwerken aanbesteed voor de som van 25000 car-gld. en werd voorloopig »het »warck", met behulp van eene »menichte van menschen en »sestijen schuiten en bollepraemen, door Goedes segen op »den 8sten aprilis 1666 gedempt, waerdoor de daegelyckse »floet wijerde gestopt." Dit alleen kostte aan arbeidsloon en andere uitgaven »ouwer de negen duisent car. gld."[1])

Eerlang waren de dijkwerken en de zijl gereed. De sluis was nu van steen vervaardigd en werd waarschijnlijk iets oostelijker gelegd, dan de verwoeste sluis. »De nieuwe stee-»nen Collumerzyl" bleef niet lang bestaan, want »den 5 Juli »1672" is zij weder »gesoncken." Voorloopig hersteld, werd zij later weder door een houten sluis vervangen: »Anno 1675," zoo leest men, »is de Nieuwe houten Collumerzyl gemaakt."[2])

Was deze grietenij nu sedert lange jaren bevrijd geweest van den schrik des oorlogs, — in het jaar 1672 was er alle reden, om daarvan weder het ergste te vreezen.

Engeland, Frankrijk, de Bisschop van Munster en de Keurvorst van Keulen hadden zich vereenigd, om Nederland te beoorlogen. Ook in Friesland werden middelen aangewend, om den vijand te keeren. Schansen werden hier en daar, o. a. te Kollumerzijl en te Munnekezijl, opgerigt en iedere grietenij moest een aantal manschappen leveren, waaronder Kollumer-

[1]) *M. S. Aanteekening.* — [2]) „Dijckboek van Coll. landt."

land 70 man. Weldra kwam de vijand over de grenzen en de Bisschop van Munster sloeg den 19den Julij het beleg voor Groningen. Onmiddelijk zond men zekeren Goslick Colonna met eene compagnie franeker burgers naar Munnekezijl en den kapitein Humalda met eenige soldaten naar Kollumerzijl. Colonna had veel last met zijne krijgers en klaagde in een brief aan den Magistraat van Franeker daarover bitter zijn nood. Eens liep de helft zijner compagnie weg, maar stuitte op de soldaten van Humalda, die ze behoorlijk geëscorteerd aan Colonna terugzond.

De vijand deed in deze maand een strooptogt naar Friesland en viel te Munnekezijl in Kollumerland. Zij sloegen 70 á 80 menschen dood en roofden wat zij konden. Op eene zathe nabij dat dorp was men juist bezig met dorschen. De arbeiders vlugtten en lieten het ruijfkleed achter.

Inmiddels waren de inwoners van Kollum grootendeels voor den dreigenden vijand gevlugt, omstreeks den 22sten Julij. Zekere Sacheus Abbema, een slecht mensch, die vroeger schutter was geweest bij de compagnie van zekeren Van Loo en reeds eenmaal verbannen was, nam die gelegenheid te baat in Kollum brand te stichten, vermoedelijk om daarna naar hartelust te kunnen plunderen.

Hij had den laatsten tijd in dit dorp gewoond en zich beroemd in dienst der Munsterschen te zijn. Bij hunne komst voor Groningen, had hij sommige personen bedreigd, anderen veiligheid toegezegd. Kort daarop stak hij een huis in brand, door vuur in het bedstroo te werpen, zijnde het derde huis t. o. der pijp, t. z. der straat, destijds bewoond door den notaris Aemilius Stephani. Weldra geraakte het in brand, tengevolge waarvan onderscheidene huizen geheel of gedeeltelijk met den inboedel verbrandden en waardoor eene schade werd veroorzaakt van ruim 13294 car. gld.

Spoedig daarop werd de brandstichter gevat en den 15den Maart van het volgende jaar moest hij zijn euveldaad boeten, toen hij te Leeuwarden aan een paal werd geworgd.[1])

[1]) Huber zegt in zijn „Hedend. Rechtsgel." bl. 952, dat de brandstichter *Marcus* Abbema heette en dat hij tweemaal gepijnigd werd. Sacheus schijnt echter zijn ware naam te zijn geweest.

Den 28sten Aug. 1672 brak de vijand het beleg voor Groningen op en het gevaar voor deze streken was verdwenen. In 't volgende jaar deed de vijand echter weder een inval in de Zevenwouden, waarop den 12den Junij bevolen werd, om eenige sluizen opentezetten, ten einde desnoods Friesland onder water te kunnen laten loopen. Zoo werden dan ook gedurende zes weken de Oudwoudemerzijl en de Munnekezijl opengezet, tot groote schade van den landbouw.[1]) Dientengevolge werd door de Staten den 17den Julij van dat jaar besloten, dat »aan de vier Dorpen van Collumerlandt, »als Ausbuur, Collumerswaag, Oldewolde ende Westergeest," — »sal worden vergund remis van drie omslaeghen floreen »ende de halve specien." Gelukkig verliet de vijand den 1sten September ons Vaderland weder voor goed.

De grietman Aylva schijnt zich in 1681 aan een zwaar vergrijp te hebben schuldig gemaakt, want toen werd den Procureur-Generaal gelast, hem criminineel te actioneren, tengevolge waarvan hij den 23sten Julij van dat jaar werd afgezet en door *Isaâc de Schepper* grietman van Achtkarspelen, tot 16 Februarij van het volgende jaar werd vervangen.[2]) Nadat Aylva zijne betrekking had hervat, gaf hij weder nieuwe blijken van halstarrigheid. In 1682 werd hem bevolen, op straffe van verlies van een half jaar tractement, binnen 3 dagen naar 's Hage te reizen, om zitting te nemen in de Staten-Generaal, welke post hij schijnt geweigerd te hebben. In hetzelfde jaar werd hij wegens ongehoorzaamheid aan 's Lands regering veroordeeld tot eene boete van vijftig gouden rijders en twee jaren later wegens zijne tegenwerking tegen de uitvoering van een besluit der Staten-Generaal, tot 25 rijders. In 1693 werd hij ernstig onderhouden wegens gebrek aan eerbied voor de Overheid en eindelijk in hetzelfde jaar nog eens in eene boete van 25 rijders geslagen, wegens weigering tot uitschrijving eener stemming.

---

[1]) Zie daarover: Koster, Defensie van Groningen, bl. 12.

[2]) Volgens het Stbk. v. d. fr. adel, zou *Jasper de Schepper*, broeder van *Isaâc*, grietman van Koll.land zijn geweest, doch dit is eene dwaling, welligt daaruit ontstaan, dat *Isaâc* eenigen tijd die betrekking heeft waargenomen.

Door den stormvloed van 22 November 1686 hadden de dijken van Friesland en die van Stad en Lande veel geleden. Toen nu »die van Groningen" het zeewater »naa Friesland »deeden afstroomen," belemmerde dit zeer het herstellen der dijken, weshalve den grietslieden van Kollumerland en Achtkarspelen »volkoomene magt gegeeven" werd, »om dammen te »leggen, daar oorbaarlijkste was dat toevloeiende waater te »stutten."

Groot was ook de schade, die door den vloed van 1702 aan de dijken dezer grietenij werd toegebragt. Reeds in October van het voorgaande jaar waren »door sterke suyd-westewint de »zeedijcken van 't zuydt van Vriesland doorgebroken, waardoor »geheel de provincie is overstroomt op Collumerland naa »doort schutten van Sandwielendijck." Maar op den 11den Maart van het volgende jaar (1702), is ook deze binnendijk »door eene hooge vloet doorgebroken en een wiel ingeloopen »van 8 roeden Coningl. en 25 houtvoet diep, waardoor geheel »Collumerland is ondergevloeit en hebben 't nieulant" (N.-Kruisland) »boven gehouden door het dammen van pompstertille."

De secretaris Broersma was inmiddels in 1673 door *Hilarius van Fogelsangh* vervangen, die negen jaren later overleed. Daarop werd er eene nominatie opgemaakt voor de benoeming van een nieuwen secretaris, bestaande uit Gajus van Broersma, de jongere, Petrus van Rosema en Julius van Aytzema, doch daar die stemming niet wettig had plaats gehad, werd den 4den April 1683 eene nieuwe nominatie gereed gemaakt, bestaande uit: Broersma, Wiardus Siccama en Rosema en aan den grietman Aylva gelast, daaruit eene keuze te doen. Na veel gehaspel werd daaruit den 28sten Oct. 1683 gekozen: *Wiardus Siccama*, die deze betrekking tot Mei 1691 waarnam, toen hij overleed en opgevolgd werd door *Wibrandus Sibrandi*.

In het jaar 1712, den 2den Junij, werd Epo van Aylva door zijnen zoon DOUWE FEIJO VAN AYLVA als grietman vervangen, terwijl hijzelf bijzitter werd.

Douwe bleef ongehuwd en woonde almede op Clant-state.

Negen jaren later, 1721, werd *Pieter de Latorre* tot secretaris benoemd in de plaats van Sibrandi, terwijl Wibo

Sibrandi (broeder van Wibrandus) in 1727 als vice-secretaris voorkomt.

Tijdens het bestuur van Aylva woedde hier in erge mate de ziekte onder het rundvee. In »1714 omtrent St. Jacob is hier »omtrent" (nl. in deze grietenij) »de eerste beginselen bespeurt »van sterfte onder de koebeesten, en in de herfst en voor»winter heeft het hier begonnen vreeselijk aantegaan zoo »dat er heele stallen leeg stierven."

»In Junius en Julius, a° 1715 begon de sterfte onder de »koebeesten weder fel aan te gaan", en »in December van »dit jaar en in 't volgende jaar stierf het hier, en hier om»trent weer grouwelyk onder (de) koebeesten." Van het jaar 1719 vindt men daarover ten opzigte van deze grietenij nog dit aangeteekend: »de sterfte onder het rundvee gaat nog al »geweldig in deze contreyen aan, ja zoo geweldig, datter haast »geen beesten overblieven."

En of dit niet genoeg ware, werd deze grietenij in December 1717 weder door een geduchten watervloed getroffen.

Het was in den Kersnacht van 25 op 26 December 1717, dat dit gewest met jammer en ellende en de inwoners plotseling met angst en schrik werden vervuld. »Byzonder", zoo wordt verhaald. »kreeg Kollumerlandt eenen zwaren bons, »wanneer de zeedijken op verscheydene plaatsen doorbraken »en zwaar geschonden werden, waardoor gansch Kollumer»landt onder water raakte, en groote ellende ontstondt." Bij het Huis ter Luine scheurde een gat in den dijk, van 20 roeden lengte en ongeveer 50 roeden diepte, tengevolge waarvan vier aldaar staande huizen wegspoelden en »een »menigte van menschen en nog meer beesten verdroncken", terwijl de inwoners van Kollum aan de oostzijde der pijp op de zolders moesten vlugten. Men sloeg eenige palen in dit gat, doch deze werden den 17den Januarij van het volgende jaar door het drijfijs weggerukt en twee dagen daarna stond het water in sommige huizen nog één voet hoog. Ongeveer 50 menschen en een groot aantal vee kwamen door deze ramp in deze grietenij om het leven, terwijl onderscheidene huizen wegspoelden.

In het volgende jaar (1718) werd »het groote gat in de »zeedijk bij de Luine weer met een nieuwen dijk omvangen."[1])

In de maand Maart van dit jaar werden de grietslieden »van Collumerland en Acht-Carspelen" gelast, »dat zij alle »mogelijke vlijt aanwenden" zouden, »om de dijcken in haere »grietenijen tegens de grenzen van de Provincie van Stad »en Lande aanleggende te verhoogen en te verswaren en »alwaer geene mogten wesen, dezelve te doen maecken tot »sulcken hoogte en breedte, als vereyscht zal worden, om »het indringen van het zeewater uyt hooggedachte provintie »in dese te verhinderen en te stoiten." Verder moesten in deze grietenij, zoowel de Sandwielendijk als de oude dijk (Pomsterdijk) weder hersteld worden »en gebragt in hun ouden »rond", volgens een profil van hoogte en breedte, zooals de landmeter Loré dat zou opgeven.

Daar de registers van onderhoudpligtigheid der oude dijken waren te loor geraakt, werd er bepaald, dat de kosten tot herstel daarvan, zouden worden gedragen door de eigenaars der landen, gelegen tusschen den Sandwielendijk, den ouden zeedijk, de Lauwers en de trekvaart, met inbegrip van Gerkesklooster en andere landen in Achtkarspelen, met dien verstande, »dat degene die tot het opmaken van den Sandwielen»dijk van ouds moesten contribueëren", waarvan het register nog bestond, »bevrijd zouden zijn van het opmaken van den »ouden zeedijk."

Overigens kwam er in dit jaar eene groote verbetering tot stand in het onderhoud der zeeweringen. Moesten de onderhoudpligtigen, zooals wij vroeger opmerkten, voorheen ieder een gedeelte van den dijk onderhouden, voortaan werden zij verpligt, om eene som gelds optebrengen, waaruit de kosten tot herstel door het dijksbestuur werden bestreden. (Dijksflorenen.) Dit noemde men de *gemeenmaking* der dijken. Later, in 1863, is deze inrigting weder gewijzigd en wordt sedert dien tijd de belasting tot onderhoud der zeeweringen gevonden, door een omslag over het kadastraal inkomen.[2])

[1]) *M. S. aanteekeningen.* — [2]) Zie o. a. Mr. J. K. de Boer, Dijkpligtigheid in Oostergo. Een *Register* der *Sandwielendijk* van 1610, vindt men in mijne Beschr. der *Lauwerszee*, bladz. 132.

Nadat in 1729 het Dockumerdiep door de Nieuwe-Zijlen was afgesloten, werd de Sandwielendijk niet meer in waterkeerenden staat gehouden en verviel deze dijk daardoor dan ook meer en meer.

Die afsluiting van het Dock. diep was van groot belang ook voor deze grietenij. »Hadden Oost-Dongeradeel ende Col»lumerland", zooals Schotanus vermeld, voorheen »de meeste aanvechtingen" moeten uitstaan van de door storm opgezweepte golven, thans was dat aan die zijde niet meer het geval.

Een ander gevolg dezer afsluiting was, dat de Kollumerzijl, die kort te voren, 26 Oct. 1723, weder door een stormvloed was geteisterd, niet meer dien drang van het zeewater had te verduren, evenmin als de Oudwoudemerzijl.

Na het overlijden van Douwe van Aylva in Mei 1725, werd den 17den Augustus van dat jaar tot grietman benoemd: Gajus van Scheltinga, zoon van Martinus en Jetscke Wiskia van Broersma, terwijl de secretaris de Latorre omstreeks 1728 door *Sibrandus Wibrandi* werd vervangen.

Van Scheltinga bestuurde deze grietenij tot 19 Januarij 1730, toen hij ongehuwd kwam te overlijden en den 3den Maart van dat jaar opgevolgd werd door Willem Emilius van Unia, zoon van Douwe Carel en Luts van Aylva en gehuwd, eerst met Lucia Juliana van Schratenbach, daarna met Lucia Helena van Camstra. Unia hield zijn verblijf niet binnen de grenzen zijner grietenij, maar woonde des zomers te Rinsumageest en des winters te Leeuwarden, in welke stad hij den 6den November 1754 overleed.

Hij deed afstand vóór zijn dood, in 1743, waarop Willem Hendrik van Heemstra »Old-postmeester," den 1 Febr. 1743 in zijne plaats werd verkozen. Hij was de zoon van Schelto en Catharina van Scheltinga, huwde met Wija Catharina van Glinstra en woonde met haar op Fogelsanghstate te Veenklooster.

Hoewel er eenig verzet kwam tegen zijne benoeming als grietman, zoo werd hij desniettemin in die betrekking gehandhaafd en bestuurde deze grietenij tot zijn overlijden, dat in 1775 plaats had.

Daarop werd Cornelis van Scheltinga, gehuwd met Cecilia Johanna van Eysinga, tot zijn opvolger gekozen, maar dewijl deze wegens zwakke gezondheid die betrekking niet kon aanvaarden, werd daartoe in November van dat jaar (1775) diens zoon Martinus van Scheltinga benoemd, die later huwde met Catharina Louisa Antoinetta barones Du Tour.

Toen de buitengeul der Munnekezijlster-ryt »door opslijking »onbruikbaar" was geworden, ging men er in 1754 toe over, om ze in dat jaar »te doen opslatten en aan de einde van »de Ried eene houten sluis te leggen."

Tien jaren later (1764) werden de pastorie-goederen in vele dorpen in Friesland verkocht, waaronder ook die van Kollum, Kollumerzwaag, Oudwoude en Burum.[1])

Nadat Wibrandi in 1780 vrijwillig afstand had gedaan als secretaris, werd er eene nominatie opgemaakt, bestaande uit: F. J. J. van Scheltinga, H. Faber en Mr. *Simon Gerroltsma*, waaruit laatstgenoemde voor die betrekking werd gekozen.

In 't jaar 1790 hadden er te Burum op 's Prinsen verjaardag eenige wanordelijkheden plaats. Te Kollum was het alles vrij ordentjk afgeloopen, »maar Burum! Burum!" zoo teekende de secretaris Gerroltsma aan, »daar kwam het er op aan!" Reeds in het vorige jaar had men daar op dien dag zich zeer onbehoorlijk gedragen, zonder toestemming de klok geluid, »de bibel op de predikstoel gescandaliseert, en de »kaarten er uit gescheurd en de predikstoel met drek besmeerd »of er sijn gevoeg op gedaan; en zulke dingen," schrijft hij, »kunnen zekerlijk niet op vreugde bedrijven voor de Prins »doorgaan!"

Ditmaal ging het niet veel beter. De »executeur" werd naar Burum gezonden en deze schijnt de zaak zeer verstandig behandeld te hebben. Eenige »drijvers" wilden volstrekt de klok luiden, waarop de executeur hun aanried toestemming te vragen, er bij voegende, dat het niet geweigerd zou worden. Maar neen, zij wilden het nu juist eens doen op hun eigen hand. Er werd berigt naar Kollum gezonden en de

[1]) Bij de behandeling der dorpen komen wij daarop nader terug.

secretaris en »bijsitters, vermits de absentie van den Heere »grietman" gingen druk aan 't beraadslagen, wat hun te doen stond. Eindelijk werd door hen besloten en gepubliceerd: »dat het geregte ordonneerde de klok niet dan op de gewone »tijd te laten luiden." De executeur, gesteund door twee adsistenten, posteerde zich voor de kerkdeur, waarvan hij door geene dreigementen of steenworpen of beloften van kennis te maken met pistolen, was te verwijderen. Dit duurde den geheelen nacht, terwijl de belhamels inmiddels eenige lieden uit Visvliet overhaalden hen te helpen, maar toen zij hunne diensten, die hoofdzakelijk bestonden in dreigementen, hadden verrigt, trokken zij naar Visvliet terug, zeer ontevreden, dat zij zelf het gelag hadden moeten betalen. Den volgenden morgen was de onstuimigheid der Burumers bedwongen en de executeur en de adsistenten begaven zich weder naar Kollum.

Erger was echter het bekende Kollumer-oproer, dat in 1797 plaats had.

Reeds twee jaren te voren (10 Februarij 1795) was, tengevolge van de toemalige oproerige bewegingen in dit gewest, de grietman Van Scheltinga van zijn ambt vervallen verklaard en met zijne ambtgenooten op het blokhuis te Leeuwarden gevangen gezet, terwijl ook aan den secretaris Gerroltsma, »om »'t weigeren der Friesche Verklaring", den 11den Maart van het volgende jaar zijn post was ontnomen. Kort daarna werd aan Petrus Adrianus Bergsma het bestuur opgedragen over Kollumerland en Dantumadeel, onder ten titel van *baljuw*, terwijl *Jan Braak* tot secretaris van Kollumerland werd aangesteld.

Twee jaren later, in Januarij 1797, ontstond er eene hevige volksbeweging te Leeuwarden, tengevolge het besluit der Nationale Vergadering, betreffende de burgerwapening. Weldra sloeg dit tot Kollum over, alwaar op den 3den Februarij van dat jaar zekere boerenknecht uit Munnekezijl, Abel Reitzes genaamd, »die de oproerskreet: Oranje boven! »gestadig aanhefte", werd gevangen genomen, met het doel hem vervolgens op het blokhuis te Leeuwarden optesluiten.

Weldra vergaderde zich eene groote bende volks uit Kollumerzwaag, Westergeest en Oudwoude, die onder aanvoering

van zekeren Jan Binnes van Oudwoude, naar Kollum oprukte en aldaar eenige huizen in brand stak. Al spoedig was de troep tot 2000 man aangegroeid, die met seizen, snoeimessen, sikkels, messen op stokken gebonden, met sabels en degens gewapend, het regthuis te Kollum binnendrongen en den toemaligen voorzitter van den geregte, Jacob Ellens, met den dood dreigde, indien hij den prinsgezinden gevangene, Abele Reitzes, niet wilde loslaten. Dit werd hun geweigerd, waarop zij met geweld ten uitvoer bragten, wat zij door bedreigingen niet hadden kunnen verkrijgen.

Zij vijlden de kluisters van den gevangene door en dwongen daarop den secretaris Braak eene verklaring te teekenen, dat hun nooit eenig leed wegens het bedrijven van deze daad zou overkomen.

Onmiddelijk werd hiervan berigt gezonden aan Abele Keuning, kastelein op het Kollumervallaat, lid van het Provinciaal Bestuur, die in allerijl tijding van het gebeurde naar Leeuwarden zond.[1])

Inmiddels had men ook dienzelfden dag te Dockum berigt gekregen van de handelingen der Prinsgezinden. Toen dezen namelijk op weg naar Kollum waren, hadden zij de trekschuit van Stroobos op Dockum ontmoet en onder geweldig vloeken en tieren te kennen gegeven, wat zij van plan waren. Terstond overlegde men daar, wat er in dezen gedaan moest worden en het geregt dier stad beval Hector Feugen, commandant der gewapende burgermagt, om met 56 schutters, voorzien van een veldstuk, des avonds ten 10 ure naar Kollum opterukken, waar hij met zijne manschappen des nachts tusschen 2 en 3 uur aankwam.

Uit Leeuwarden had tevens het Provinciaal Bestuur twee leden uit hun midden, Ament en Germans, derwaarts gezon-

[1]) Volgens zijne eigenhandige aanteekeningen, berustende op de Prov. Bibl van Friesland, was zijn naam Abel Wijbrens Keuning en den 22sten Aug. 1750 te Gerkesklooster geboren. In 1788 werd hij „castelein en sluiswagter" op het „Collumer-Vallaat" en werd hij in 1796 . medelid der municipaliteit van het District Kollumer- en „Nieuwkruisland."

Hij vervaardigde onderscheidene gedichten en een verhaal van zijne lotgevallen van 1750 tot 1813.

den, onder een escorte huzaren. Bij Kollum gekomen, ontmoetten zij eenige volgelingen van Jan Binnes, die terstond werden omsingeld en van welke er 66 werden gevangen genomen. Naar Kollum gevoerd, sloot men deze gevangenen aldaar op in de kerk en liet ze streng bewaken..

Den volgenden dag begaf Jan Binnes met de zijnen zich op nieuw naar Kollum »in grooten getale." Bij het Kollumervallaat werden zij aangevallen door eenige schutters, onder bevel van den luitenant Visscher, die door hen tot vlugten genoopt werden. Feugen rukte hierop met de overigen en het stuk geschut uit Kollum op en liet de luitenant van der Werf met een klein detachement aldaar achter. De Prinsgezinden werden wel door Feugen op de vlugt geslagen, maar ijlden nu naar Kollum, waar nog anderen uit O.-Dongeradeel en Burum zich bij hen voegden, en den luitenant van der Werf verjoegen. Nu hadden de Prinsgezinden de handen ruim. Zij braken de kerk open en verlosten de gevangenen. Hierna vormde de bende, die steeds meer en meer aangroeide, het plan, om de dokkumer schutters, die bij het Kollumervallaat hadden post gevat, den pas aftesnijden en naar Dockum opterukken. Doch de schutters hiervan onderrigt, spoedden zich naar hunne woonplaats terug, waar zij des avonds omstreeks 7 uur aankwamen. Korten tijd daarna vertoonde zich de bende voor de stad en begon weldra een hevig geweervuur te openen, hetwelk door enkele geweerschoten beantwoord werd. Daar dit niet het gewenschte gevolg had, laadde men een stuk geschut en liet dit afvuren.

»De Oranje-kreet hield op, en wierd vervangen door een »akelig gekerm, (Och Heere! mijn arme ziel) dat de lugt »deed weergalmen, en boven alle beschrijving is, terwijl alles »wat vlugten kon door heggen en struiken, slooten en grep»pen het hazepad koos."

Keuning had het met zijne vrouw en drie kinderen ondertusschen hard te verantwoorden gehad. Toen Feugen met zijne schutters het Kollumervallaat achter den rug hadden, was Jan Binnes met eenigen der zijnen het huis van Keuning binnengedrongen, met het plan hem te vermoorden, hetwelk evenwel niet gelukte. Keuning verborg zich zoo goed hij kon, eerst »in een hoek nevens eene bedsteed", later op den hooizolder en eindelijk in een paarderuif, waar hij 15 uren in den grootsten angst doorbragt, zoowel over zijn eigen lot, als dat zijner vrouw en kinderen, die inmiddels veel van deze woeste bende te lijden hadden. Verhit door jenever en wijn, »dat zij schielijk ingezwolgen hadden", plunderden en vernielden zij alles wat onder hun bereik kwam. Des avonds ten half zeven uur rukte een detachement schutters en eenige friesche gardes met 2 veldstukken onder bevel van den commandant P. van Slooten, uit Leeuwarden naar Bergum en vervolgens in de rigting van Kollum. Bij het Kollumervallaat gekomen bemerkten zij daar de woeste bende, die zij verjoegen, waarop zij meester waren van het huis.

Den volgenden dag begaf Van Slooten zich met zijne manschappen in gezelschap van Keuning naar Kollum, waar zij ten elf ure, zonder eenigen tegenstand te ontmoeten, aankwamen.

Ook van den kant van Groningen stelde men ernstige pogingen in het werk dit oproer te dempen. Te dien einde zond de luitenant-generaal Dumonceau, commandant van de linker divisie der bataafsche armée, den kapitein Vincent met een detachement huzaren naar Stroobos, alsmede eene colonne naar Surhuizum, Buitenpost en Kollumerzwaag en eene andere door Grijpskerk en Visvliet naar Burum, »terwijl »hij zelf met het geschut langs het trekpad op Collum aan»rukte", waar hij den commandant Van Slooten vond en van dezen vernam, dat het oproer gelukkig gedempt was.

Den 13den Februarij trokken de twee leeuwarder detachementen weder naar Leeuwarden terug, waar zij met groote vreugde werden ingehaald.

Jan Binnes, de aanvoerder der oproerige bende, was gevangen genomen. Den 14den dezer maand werd hem aangezegd: »dat hij zich te bereiden had om 's anderen daags te sterven." Hij werd veroordeeld, »omme bij den Scherprechter op het »schavot geleijdet, aldaar met den zwaarde geexecuteerd, en »alzo van het leven ter dood gebragt te worden."

De scherpregter van Gorkum, 70 jaren oud, verontschuldigde zich wegens zijn hoogen leeftijd, om dit vonnis uittevoeren en toen zijn ambtgenoot uit Groningen, daartoe wel verzocht, maar niet verschenen was, bood zekere Hendrik Gialts, een van 's Hofs dienaren, aan, »de Executie te verrigten, »onder 't opzigt van Vader van Gorkum."

Op den volgenden dag, des namiddags ten 4 ure, werd het vonnis aan den veroordeelde voltrokken. »Jan Binnes," zoo leest men in de Friesche Courant van den 21sten Februarij van dat jaar, »verscheen op het schavot: hij knielde, zwaarlijk »zuchtende, en zomtijds uitgalmende: Heere, ontfermt u mijner! »— De dienaar Hendrik Gialts trad toe en sloeg, met eenen slag, »den Muiter door den hals, dat de kop daarheen rolde! — »Het beleid, de cordaatheid en de ongemeene vaardigheid »van deezen Dienaar, in dit zijn nieuw handwerk betoond, »zijn boven allen lof; alle Aanschouwers erkennen en bewon- »deren dezelven!"

Inmiddels waren er onderscheidene personen sedert den 4den Januarij op het blokhuis gevangen gezet, waaronder uit Kollumerland: Eco de Wendt, Rudolph Ritsma, beiden uit Kollum, Eeuwe Ennes (Wiersma) uit Burum en anderen.

Op den 10dezer maand had een feest der patriotten te Burum plaats, »daar kort te voren alles nog zoo hevig »Oranje-gezind was." Ten einde de noodlottige gevolgen af te wenden van het denkbeeld, dat de Burumers prinsgezind waren, zoo althans wordt verhaald, verdroegen zij zich met de andere partijen en ten bewijze, dat zij het meenden, vroegen en verkregen zij van den geregte toestemming, »om een »vrijheidsboom te mogen oprechten." Eenige officieren bereidden het feest voor. De kapitein van Dunnen hield een »Vaderlandsche aanspraak", er werd »schoon musiek gemaakt »en gedanst, terwijl men in het ledig staande Pastorie-Huis »eene maaltijd aanrichtte voor de officieren en leden van het »Geregte, en in andere huisen voor de hussaaren, soldaaten »en verdere burgers en burgeressen. Hier toe werd een vet »runderbeest en eenige schapen door de Burummers gekocht »en ten geschenke gegeven, terwijl het aan brood, wijn en

»liqueuren niet mangelde: aan tafel wierd door den eersten »luitenant Gosenson een vaars opgesneden, dat met musiek »gevolgd werd, terwijl men verder den dag en avond vroo- »lijk sleet."[1])

Vier jaren later (1801) kwam er weder eene nieuwe regeling in de gemeentebesturen tot stand en werd dit gewest in 14 drostambten verdeeld, aan wier hoofd een *drost* stond. Zoo werd Daniel de Blocq van Haersma in 1805 benoemd tot *landdrost* van Kollumerland, Achtkarspelen en Dantumadeel, terwijl inmiddels in 1802 *Gerroltsma* weder in het secretaris-ambt was hersteld.

In 1810 werd Friesland in drie arrondissementen verdeeld en ieder arrondissement in gemeenten, aan het hoofd waarvan een *maire* stond.

In de gemeente *Burum* werd nu tot maire aangesteld: *Enne Eeuwes*, in de gemeente *Kollum: Bote Eskes* en in de gemeente *Westergeest: Willem Hendrik van Heemstra*, welke maires aan het hoofd stonden eener municipale raad.

Reeds drie jaren later werden de maires weder afgeschaft en door *schouten* vervangen, doch ook dit duurde slechts korten tijd. Want, toen in 1814 de magt der Franschen in ons Vaderland voor goed gebroken was, sedert zij in het vorige jaar verdreven waren, werd Willem Frederik, Prins van Oranje, als souvereine vorst der Vereenigde Nederlanden, den 30sten Maart van dat jaar, plegtig gehuldigd, terwijl zes dagen later, Jhr. Idsert Aebinga van Humalda tot Gouverneur van Friesland werd benoemd.

Op den 9den Maart van het volgende jaar werden de vroegere verdeeling in grietenijen en de betrekkingen van grietman, assessoren en leden van den Raad weder ingesteld en

[1]) Friesche Couranten van den 16den en 21sten Februarij 1797. „Be- „schrijving der oproerige beweegingen in Friesland, of aaneengeschakeld „verhaal der Gebeurtenissen, begonnen in het dorp Collum, opgemaakt „uit origineele stukken en rapporten daarvan ingekomen." Wagenaar, Vaderl. Historie 39ste deel, bladz. 71—73 en de aldaar aangehaalde bronnen Teenstra, Kronyk van Gr., Fr. en Dr., dl III, bladz. II. Feith, Register van het Archief van Groningen, 1ste vervolg, op 1797, no. 31. „Minne Jorrits reis nei it Kollumer oproer," bescreauwen troch Dr. E. Halbertsma, To Snits, 1851.

vinden wij dan ook Frans Julius Johan van Scheltinga, broeder van Martinus bovengenoemd, in September 1816 tot grietman aangesteld, terwijl *Leonardus Ypey* terzelfder tijd tot secretaris werd verkozen.

Van Scheltinga, die ongehuwd te Kollum woonde, vervulde slechts twee jaren deze betrekking en werd in 1818 opgevolgd door Willem hendrik *baron* van Heemstra, zoon van Schelte en Wisckje van Heemstra en gehuwd met Johanna Balthazarina van Idsinga, met wie hij te Kollum verblijf hield.

Zes jaren later, den 6den April 1824, werd de secretaris IJpey vervangen door *Hero IJskes de Jongh*, voormaals secretaris van Doniawerstal.

In het volgende jaar (1825) had op den 3den Februarij een geduchte watervloed plaats, die ook de dijken dezer grietenij zwaar beschadigde, zoodat daarin vier gaten spoelden; »dan »bereidvaardigheid en goed bestuur keerden het werkelijk »bestaand gevaar." De deuren van de Munnekezijlster buitensluis werden vernield, de brug over de groote sluis aan stukken geslagen en het daarop staande wachthuis naar den Waardsterpolder gedreven.

Toen Van Heemstra in het volgende jaar was overleden, werd in diens plaats op den 23sten Februarij 1827 tot grietman benoemd: Louis Gaspard Adriën *graaf* van Limburg Stirum, zoon van Otto Ernst Gelder en Maria Albertina barones van Maneil en gehuwd met Cecilia Johanna Martinusdr. van Scheltinga.

Graaf van Stirum, die eerst op den huize Vaartzicht onder Oudwoude, daarna op Nijenburg bij Kollum verblijf hield, genoot de hooge eer op den 12den Mei 1849, als Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten Generaal, den toemaligen Prins van Oranje, als Willem III tot Koning te kroonen.

In 1850 benoemd tot 's Konings Commissaris in de provincie Groningen, werd graaf van Stirum, den 7den Mei van dat jaar als grietman opgevolgd door Age Tjepke Ruurd Sixma *baron* van Heemstra, zoon van Cornelis Scheltinga baron van Heemstra en Anna Agatha Geertruida van Sixma en gehuwd met Anna Adriana Cornelia van Halteren, met wie hij het

prachtige buitengoed Fogelsanghstate te Veenklooster onder Oudwoude bewoonde.

Inmiddels was de secretaris de Jongh den 21sten December 1843 als zoodanig vervangen door *Mr. Johannes Jacobus Bolman*, die deze betrekking tot 1861 vervulde en den 18den Mei van dat jaar werd opgevolgd door *Mr. Jouwert Witteveen.*

Op den 5den Julij 1851 werd de nieuwe Gemeentewet ingevoerd, tengevolge waarvan de benamingen van *grietman*, *assessoren* en *grietenijen* moesten plaats maken voor die van *burgemeester*, *wethouders* en *gemeenten*.

In het volgende jaar bragt Z. M. de Koning een bezoek aan de noordelijke provinciën. Het was op den 17den April, dat Z. M. uit Groningen over Kollum naar Frieslands hoofdstad vertrok. Aan de Friesche brug bij Visvliet opgewacht door eene eerewacht te paard onder commando van Jhr. Van Spengler, destijds ontvanger te Burum, begaf Z. M., zich eerst naar Kollum en vandaar naar Veenklooster, vertoefde eenige oogenblikken op den Huize Fogelsanghstate en begaf zich vandaar naar Leeuwarden.

Nadat Van Heemstra in December 1861 afstand had gedaan van zijne betrekking als burgemeester, werd den 25sten Januarij van het volgende jaar tot zijn opvolger benoemd: Mr. Bernhardus Hopperus Buma, zoon van Mr. Wiardus Willem en Maria de With en gehuwd met Jonkvrouwe Clara Tjallinga Aedonia van Eijsinga, met wie hij op Nijenburg bij Kollum verblijf hield.

In den aanvang van diens bestuur werd er uitvoering gegeven aan een besluit, reeds in het vorige jaar genomen, om eenige kunstwegen in deze gemeente aanteleggen, waardoor eene groote verbetering werd tot stand gebragt in de gemeenschap met andere gemeenten. Immers, er waren destijds in deze gemeente slechts kunstwegen nevens de trekvaart en van Kollum naar het voormalige Kollumervallaat, welke laatste in den zomer van 1840 was aangelegd, terwijl de zandweg vandaar naar Buitenpost in 1866 werd bestraat.

De Heer Buma deed in 1872 afstand van zijne betrekking

als burgemeester en werd den 14den September van dat jaar als zoodanig opgevolgd door Mr. Jouwert Witteveen, voormaals secretaris dezer gemeente, zoon van Dr. Folkert Johannes en Titia Catharina Gerlsma. Hij huwde met Gesina Getruda Hesse en woont thans te Kollum.

Daarop werd den 21sten October van dat jaar *Bote Eskes* tot secretaris dezer gemeente aangesteld, na wiens overlijden in 1879, *Hendrik Johan Hoogeboom* op den 23sten April van dat jaar tot zijn opvolger werd benoemd.

Koning Willem III bragt in 1873 nogmaals een bezoek aan Friesland en ook aan deze gemeente. Het was op Zaturdag den 17den Mei, dat Z. M. van Leeuwarden over Veenwouden, Dockum, Metslawier en Kollum zich naar Veenklooster begaf. Het dorp Kollum was fraai versierd en eene menigte vlaggen, een eereboog en het gezang van eenige jonge dochteren gaven genoegzaam blijk van de vreugde, waarmede de ingezetenen hunnen Vorst ontvingen. Na eene korte aanspraak van den burgemeester, reed Z. M met zijn gevolg naar Veenklooster en genoot aldaar een gastvrij onthaal op Fogelsanghstate bij den Heer H. L. baron van Heemstra, waarbij ook de burgemeester dezer gemeente en enkele ingezetenen uit Kollum tegenwoordig waren. Vandaar vertrok Z. M. naar Buitenpost, om zich verder per spoortrein naar Groningen te begeven.[1])

Was dit een dag van vreugde in de gemeente, minder aangenaam was de omstandigheid, dat er tusschen 30 en 31 Januarij 1877 een hevige storm opstak, die de dijken van het Nieuw-Kruisland aanmerkelijk beschadigde, tengevolge waarvan de zeeweringen in het volgende jaar hersteld en tevens aanzienlijk verhoogd moesten worden, hetgeen ongeveer 80.000 gld. kostte.

De schade door het zoute water aan de binnendijks gelegen landen toegebragt, werd nog lang daarna gevoeld.

---

[1]) De Zandweg van Veenklooster naar den weg, loopende van Kollum naar Buitenpost, was toen juist bestraat en werd sedert dien dag, met toestemming van Z. M., de *Koningsweg* geheeten.

En hiermede nemen wij afscheid van onze lezers, — zoo wij hopen, voorloopig.

Indien deze bladzijden eenige aangename oogenblikken verschaffen aan hen, die belang stellen in de gemeente wier verleden wij beschreven, dan hopen wij later eveneens in staat te worden gesteld, om ook de *Plaatsbeschrijving* van deze gemeente het licht te doen zien.

Moge de gemeente steeds in bloei toenemen, mogen hare ingezetenen door eendragt en zamenwerking hare welvaart zoo veel mogelijk trachten te bevorderen, opdat *Kollumerland en Nieuw-Kruisland* steeds met waarheid mag worden genoemd, eene der bloeijendste gemeenten van ons gewest!

AANTEEKENINGEN.

I. *Bladz.* 6. Het aantal *terpen*, dat nog in Kollumerland overig is, is niet met juistheid te bepalen. Men zie daarover en over de beteekenis van het woord: *terp*, bladz. 131 van »*De Lauwerszee.*" De voornaamsten aldaar door ons opgenoemd, zijn: de *terpen* van Westergeest; de *Wirden* onder Oudwoude; »*die torp ter Luyne*"; de *terp* die wij in den tektst als *Colleheim* hebben aangewezen[1]); de *terp* gelegen onmiddelijk t. o. van Kollum aan weerszijden van den grindweg; de *Kollumer*- t. n. en de *Anninghe*- en *Oester-dorpe* (Oosterterp t. n. o. van Kollum); de *terp*, waarop Burum is gelegen.

In de bovengenoemde »torp ter Luyne" is indertijd gevonden een »Pyramiedvormig beenen staafje, geheel met cirkeltjes ver-»sierd, aan het boveneinde een gaatje", en in die van Westergeest: een Schijf van zwarte gebakken aarde, versierd met punten en streepen, alsmede een »Gouden ring met rood karo-»lijnen steen in een gouden parelrand gevat; in den steen het »beeld van Apollo of Mars gesneden." (Catalogus van het Fr. Museum van Oudh. te Leeuwarden, bladz. 62 en 63).

In een *terp* bij de Luine werd bij het graven van den Nieuwen Zwemmer in 1881 gevonden: *een groote koperen munt van Antoninus Pius*, anno 140—143 n. C. keizer der Romeinen. (Verslag van het Friesch Genootschap, over 1881—1882, bladz. 8 van de daarin vermelde lijst van voorwerpen.)

In de *terp* onmiddelijk t. o. van Kollum en wel bepaaldelijk in het hooge stuk bouwland, gelegen t. z. van den grindweg en t. o. van den zoogenaamden Hoogeweg, is indertijd een voor-

---

[1]) Zie over Reginhart en Wolfgartis, vermeld op bladz. 5 van de tekst: Mr. Van den Bergh, M. N. Geographie, bladz. 260 en 266.

werp van romeinschen oorsprong gevonden; zie de kaart van Oostergo, voorkomende in de »Nederl. Oudheden", door Dr. W. Pleijte.

Zoo even hebben wij de plaatselijke benaming: *Ter Luine* vermeld. De beteekenis van dezen naam wordt verschillend opgegeven. Het komt ons het meest waarschijnlijk voor, dat die benaming moet worden afgeleid van het woord *lijne*=beek, en alzoo *ter lijne* of *luine:* aan de beek of ryt gelegen. Wij zagen in den tekst, dat de ryt oudtijds langs den voet dezer terp noordwaarts liep. Vergelijk »*De Lauwerszee*", bladz. 137.

Bladz. 6. Enkele *broeken* of *moerassen* zijn nog in het zuidwesten der gemeente en in het naburige Dantumadeel overig, zoolals de *Gauw*, het *Merriegat*, het *Wijdewater*, de *Brakken*, enz.

Meermalen worden er hier en daar in de gemeente bij het graven in den grond boomstammen van grootere en kleinere afmeting gevonden. Het zijn veelal hazelnooten- en eikenboomen.

II. *Bladz.* 6. Vele oude *kerken* zijn gebouwd op de plaats, waar voorheen heidensche tempels of offerplaatsen geweest waren. Het was Paus Gregorius de Groote, die deze zeer wijze en menschkundige raad aan de christenpredikers gaf, met het doel, »om den eerbied van die plaatsen op de nieuwe eeredienst over »te brengen." Men zie daarover meer in eene »Oudheidk. Verh. »over de Kleine Rookpijpjes," door Dr. R. Westerhoff, bladz. 56 en aant. 203 en »Twee Hoofst." enz., door denzelfde bl. 121.

III. *Bladz.* 7. In de »Legenden" van Mr. J. van Lennep, Dl. I, bladz. 139, leest men, dat Radboud, die van 679—719 n. chr. als Koning der Friezen wordt vermeld, eens in zijn slot te Medemblik zat met zijne hovelingen om zich heen, en seinvuren liet ontsteken, die weldra beantwoord werden:

„Tot Dockum de oorlogsmaar vernam,
„Tot *Collum*, Aa en Lauwerboorden
„De maar van krijg en inval hoorden.

Of het bestaan van »*Collum*" (Colleheim) te dien tijde op eenigen historischen grond berust, kunnen wij niet aanwijzen.

IV. *Bladz.* 14. De standplaats van het voormalige *Blokhuis ter Luine* wordt op de kaart van Kollumerland c. a. van 1847 zeer juist aangewezen, als zijnde het stuk bouwland, gelegen

onmiddelijk t. o. van de boerenhuizinge door G. D. Kloppenburg bewoond. (Vergelijk de vorige bladzijde.)

Winsemius, Kronyk van Friesland, bl. 215, vermeldt, dat de Friezen in 1398 een kasteel bouwden op een horne of hoek van een dijk, »waar," zegt hij, »nu" (omstr. 1620) »een Her»berghe staat," doch het is niet waarschijnlijk, dat aldaar immer eene herberg heeft gestaan, wel iets noordelijker, naar men meent. F. Sjoerds, O. en N. Friesland, I, 240, meent, dat deze sterkte zou hebben gelegen, waar later op het eind der 17de eeuw de engelsche graaf van Clancarty, die om staatkundige redenen uit zijn Vaderland was gevlugt, de zoogenaamde Malle-graafsburg stichtte. Dit huis lag echter veel meer nabij de Oudwoudemerzijl. Zie ook »*De Lauwerszee*", bladz. 35. Misschien staat met dit blokhuis in verband de plaatsnaam »*De Kijkuit*," waarmede een stuk land een weinig t. z. van de Luine, nog heden ten dage wordt aangeduid en waar door de Friezen welligt mede eene kleine sterkte was opgerigt.

In 1418 had er bij het Huis ter Luine eene zeer wreede teregtstelling plaats, zooals wordt vermeld bij: Jancko Douwema, »Geschriften," bladz. 65; Schotanus, t. a. pl., bladz. 244 en Rengers ten Post, t. a. pl. I, 137.

V. *Bladz.* 18. Dat er in het *Verbond van* 1443 van meer dan één grietman sprake is, moet welligt daaraan worden toegeschreven, dat sommige edelen bij toerbeurten die betrekking vervulden, zooals dit ook elders het geval was. Vergelijk V. Sminia, t. a. pl., Inleiding.

In de in den tekst (noot) bedoelde oorkonde komen de volgende edelen voor: Abodus Sijtsma, Autetus Reynsma, *Uwo Algersma*, *Mecko Jelckama*, *Sije Buwama* en Menno Folkesz.

Deze oorkonde betreft een twist over een veen of moeras niet verre van de Triemen: *Waltershalen* genaamd. In het Chart. bk. I, bladz. 326, staat 1401; in verband met bladz. 692 en 694 zal men daarvoor 1481 moeten lezen.

Achtkarspelen ging in 1480 een verbond met Groningen aan, doch met behoud van den grietman.

Op bladz. 27 van den tekst is gezegd, dat tegelijk met Olfers ook Teeze Potters *kastelein* of landvoogd was, dewijl hij in 1490 nog eene overeenkomst in Koll.land bezegelde, terwijl hij ook in 1480 reeds kastelein was. Het schijnt dus wel, dat er óf tot het einde des verbonds óf misschien tot de aanstelling van Radmer Heer Allema, twee kasteleins zijn geweest.

Over het *kasteel*, dat in 1467 te Kollum werd gebouwd, zie

men nader: Worp van Thabor, IV, 217. De in den tekst vermelde *galgefenne* komt nog voor in: 1550, 1574 en 1609.

Aan de oorspronkelijke *oorkonde van* 1482, waarin Hubbeldinge voorkomt, hangt een zegel met zijn wapen, zijnde, volgens wijlen den heer Van Leeuwen, vroeger Archivaris van Friesland: »een »hevel of hengel op een veld, kleuren onkenbaar, op den helm »twee olifantstrompen tusschen welke een klaverblad en daarboven »nog een onkenbaar figuur, aan ieder zijde een lint met onleesbare letters."

In 1493 maakten Westergo en Groningen een verbond, waarin werd bepaald, dat men »'s Jaers eenmael" zou vergaderen »op »den derttienden Mey, te Groningen oft te Collum." Schotanus, t. a. pl., bl. 416 en 417.

Graaf Ulrich van Oostfriesland stierf volgens sommige schrijvers in 1467 »op die *Wijgeest* in Collumerlandt", doch zonder twijfel is dit onjuist en is het *overlijden* (te Emden) van den *graaf* en het *bezetten* der *Eysmastins* op de *Wijgeest* (zie bladz. 20) met elkander verward. Zie »Corte Chronijk" van Sijbe Jarichs en daarmede te vergelijken: E. Beninga, Hist. van Oostfriesland, bladz. 331.

VI. *Bladz.* 19. Men zie over den naam *Oostbroeksterland*, nog: Vrije Fries, XIV, waar op bladz. 293 ook is aangetoond, dat daarmede nimmer, zooals sommigen willen, het Nieuw-Kruisland is bedoeld, dewijl dit laatste eerst in 1529 werd ingedijkt.

Onder de benaming »*Colmerland*" worden in het Benef. boek van Fr. bladz. 63, 65, enz. en Oork. van het St. Anth. Gasthuis te Leeuwarden, bl. 219 en 220 ook zekere landerijen in Leeuwarderadeel aangeduid.

VII. *Bladz.* 44. Betreffende de in den tekst vermelde *edelen* moeten wij opmerken, dat het niet volkomen zeker is of *Poppe Mellema* wel in Kollumerland woonachtig was; van de overigen, over wie wij in de »*Plaatsbeschrijving*" nader zullen spreken, is dit met zekerheid bekend. Mellema wordt echter in de Rentmr. Rek. van lateren tijd toch als balling uit Kollumerland opgegeven, hoewel wij meenen, dat hij op Mellemastate te Oostrum verblijf hield en volgens V. Sminia, t. a. pl., in 1517 grietman was van Oost-Dongeradeel.

In de Rentmr. Rek. worden steeds *vijf* dorpen vermeld van deze grietenij; *Ausbuurt* wordt daarin niet genoemd, hoewel het in 1490 reeds als kerkdorp voorkomt. Misschien behoorde het oorspronkelijk onder Kollum, daar onder de kluften, waarin de klokslag van Kollum (waarschijnlijk door de Groningers in of na 1467) was verdeeld, in eene aanteekening van 1610 behalve de bekende kluften: *Laanster- Luinster-*, *Torpma-*, *Uiterdykster-* en *Kerkburen-cluft*, ook nog »*Ausbûr-clucht*" wordt vermeld.

VIII. *Bladz* 48. De *dijkshemrikken* komen aldus voor:

1. *Westergeester hemriksdijken*, verdeeld in 7 kleine hemrikken.
2. *Oldwoldemer hemriksdijken*, verdeeld in 90 »paelen."
3. *Collumer hemriksdijken*, zeer zeker ook verdeeld, maar onbekend op welke wijze. In 1693 treft men land aan onder Kollum, belast met het ouderhoud van 7 voeten dijks in »Collumer-hemrik de Wieldyck genaemt." Kollumer-hemrik liep van het Oudwoudemer hemrik tot aan de Schalder.
4. *Nieuw-Kruislands-dijken.*
5. *Burumerlands-*, *Visvlieter-* en *Gerkesklooster-hemriksdijken.*

Onder de twee eerste hemrikken behoorde het dorp Kollumerzwaag, onder de twee laatsten enkele dorpen van Achtkarspelen en het dorp Ausbuurt.

Bepalingen betreffende het onderhoud van dijken komen o. a. in de Benef. boeken voor.

In 1710 wordt gesproken van *Oudw.* en *Westerg.-hemriksschordijken*, Register van Openb. Werken bladz. 54.

In eene Proclamatie van 1616 komt land voor belast met het onderhoud van een half roede dijks op de *Cnock*, op het west van het *Groot-schoor*, evenzoo in de *Slijkhorne*, in het *Groote-* en *Klein-Schoor*, in de *Wederhorne landdijk*, in de *Waesingehorne*, in *Aeunts-wiel*, enz.

Andere landen waren belast om een *man*, een *paard* en een *wagen* naar de zyl te zenden, als de nood zulks eischte of enkel »in tijt van nood een man bij den syl te holden."

Zie voorts over de dijken: F. Sjoerds, O. en N. Friesland, II, 467 en Staatsresolutie van 24 Dec. 1686, van 10 Aug. en 15 Oct. 1728.

IX *Bladz.* 63.[1]) De *inwoners* uit Kollumerland, die medestreden bij Heiligerlee waren: behalve *Frans Huyghes*, *Hotthie Bouwema*, *Ballinck Riddersma* en *Lieuwe Broersma*, allen in den tekst vermeld, nog volgens het »Vonnis van bannissement" van den Hertog van Alva, van 18 Mei 1569: *Gerrit Jacobsz.*, *Rut-*

[1]) Op bladz. 63 in de noot staat abusief: *Aant. XI*, lees: *Aant. XI.*

ger (Berent Cornelisz.) ter Luyne, *Claes Wolts* (zoon van Wolf van Wortz. zie bladz. 50 hiervoor), *Gerben Hansz.*, *Canter Jansz.*, *Thomas Pietersz.*, *Harmen Jan Lenaertsz.*, *Heyndrick* Glaesmaicker, *Luytthien Rioertsz.* Tromslaeger, *Tyaert Giaeltsz.*, *Cornelis* Kistemaicker, *Henrick Haijes* Hoedemaicker, *Valentijn Ulrichsz.*, *Jurrien* zijn zoon, *Aeltyen Hayesz.*, *Baucke Jellesz.*, *Hidde Ghisma*, *Wolter* op Diepswal, *Wybe Bennertsz.*, *Bennert* zijn zoon, *Herman Gerritsz.* en *Andries* Tichler, allen uit KOLLUM en *Johan* en *Willem Martensz.* uit BURUM. — Zie: Marcus, Sententien, enz., bladz. 138.

Over *Frans Huyghes* en zijn geslacht zie men: Eekhoff, Leeuw. dl. I, bl. 350 en Oork. St. Anth. Gasthuis, bl. 553 en 745. Hij werd later secretaris; zie bladz. 70 en hierna *Bijlage B*.

Ballinck Riddersma woonde te »Lutkewolde", zeer waarschijnlijk op de Bey, op Riddersma-state.

Misschien werd ook *Epo van Bootsma*, [later grietman dezer grietenij (zie bladz. 80),] wegens godsdienstige of staatkundige redenen verbannen, doch dewijl er destijds meer leden van dat geslacht leefden, die denzelfden naam droegen, zoo is dit onzeker.

Vergelijk: Vrije Fries, XIV, bladz. 31 en Stbk. v. d. Fr. Adel op: Bootsma.

X. *Bladz.* 65. Op de Hist. Tent. te Leeuwarden in 1877 gehouden, (zie den Catalogus, bl. 288, no. 24) bevond zich o. a. een Almanakje van Kollum, getiteld: »Pragnosticatie over »'t Kollumer Almanach over 't Jaer des Heeren 1686. Gepracti»ceert door Egbert Hendricks Steeginga Liefhebber der Matthem. »Konsten." Onder dit opschrift op het titelblad staat met groote letters »*Kollum*" en daaronder een houtsneêplaatje, voorstellende het dorp van de zuidzijde, dewijl de toren naar de linkerzijde is gekeerd. Ten N.W. der kerk staat in het verschiet een aanzienlijke toren, zonder twijfel van Meckema-state; ten Z.W. een vrij groot langwerpig huis, waarin eene poort, dat naar de plaatsing te oordeelen, (daargelaten in hoeverre die eenigzins met juistheid bepaald kan worden), Bootsma-zathe (zie bladz. 80) zal moeten voorstellen. 't Geheel is aangevuld met houtgewas. Daaronder leest men: »Te Leeuwarden Gedruckt bij »Kant Tjallings voor aan in de groote Hooghstraat bij de Brol »1686." Dan volgt de eigenlijke kalender, met verschillende aanteekeningen op de maanden des jaars, en eindelijk: »Het kleyn Chro»nykjen van Oost- en West-Frieslandt, Stadt Groeningen, Omlanden »en Drenthe, etc. etc. door C. Sprongh Tot Leeuwarden. Gedruckt »bij Johannes de Ruyter in de Peperstraat, in de jonge Ruyter."

In dat kronykje nu leest men:

„1517" m. z. 1571, evenals het daarop volgende jaar 1522 m. z. 1572, daar beide jaartallen geplaatst zijn tusschen 1567 en 1577) — „Is geweest Alderheyligens Hoogh water op welcker tijdt" (te) „*Collum* twee huysen met Menschen ende tot Sneeck een wiege, „in dewelcke een kind met een Rat was levende quam aen„drijven. Ende bij Harlingen een veerschip met . . . . . [1])men„schen vergaen., voorts zijn in Vrieslandt over de 10000 Menschen „ende ontallycken beesten vordroncken, oock isser een Walvisch „van 83 voeten aen Amelant gestrant."

Op dit »Chronykje", dat tot 19 Aug. 1684 loopt, volgt een »Toegift op het Almanach", bestaande in eenige raadseltjes en »Eenige Aerdige Kluchtjes."

Het boeksken, dat over het geheel vrij wat geschonden is, vooral op de laatste bladzijde, werd mij door den bezitter den heer T. H. Kingma te Makkum voor eenigen tijd welwillend ter leen afgestaan.

Zekere Jan Fruitier, »die deezen watervloedt naukeurig in »digtmaat beschreef", vermeldt o. a. ook het volgende:

„Uit het Dongerdeel door 's waters geweldigen Slach
„Dreef een maecht op een stuck huys, ('t is weerd beschreven)
„Over 't wadt in zee, ende is ten laetsten gebleven
„Tot Munnikezyl."

Zie Outhoff, Watervloeden, bl. 308.

Bekend is de steen, die ter herinnering aan dezen vloed, in den kerkmuur te Metslawier werd geplaatst.

De dijken van het Nieuw-Kruisland waren door deze ramp zoodanig beschadigd, dat eenige meijers, die aldaar woonden, aan den Hove rekwestreerden, om eene subsidie tot herstelling der zeeweringen te bekomen. Zie: »*De Lauwerszee*", bladz. 171.

XI. *Bladz.* 73. Er bestaat een Handschrift uit die dagen bekend onder den naam van »*Conscriptio Exulum*" of Lijst der Ballingen, bevattende de namen van hen, die tengevolge de omwenteling van 1580 dit gewest moesten verlaten. Bij de namen van sommige ballingen zijn de wapens gevoegd en enkele aanteekeningen. Ook komen in het exemplaar, dat zich op de Prov. Bibliotheek van Friesland bevindt, de wapens der grietenijen voor, waaronder ook dat van deze grietenij, zijnde het schild in 3 vakken gedeeld zonder aanduiding der kleuren, in het midden eene ster van geel (goud) en daaronder: »Dit is »het waepen van Collummerlandt." Op de kaart van Winsemius (1620) komt in plaats van het wapen der grietenij een oningevuld schild voor en op die van Schotanus van 1661 en 1689 wel

[1]) „hondert" volgens Winsemius, t. a. pl., fol. 551.

verdeeld in 3 vakken met de ster in het midden, evenals nog heden ten dage, maar de daarop aangeduide kleuren verschillen van die van het tegenwoordige wapen.

Over de in den tekst vermelde ballingen nog het volgende:

Siurdt Saeckma, stierf in 1581 te Oldenzaal. Zie ook: *Bijlage B.*

Meynt en *Tjerk Phaesma* waren waarschijnlijk broeders. Laatstgenoemde woonde »op de Bey in Colmerlandt" en lag onder hopman Dekema (zie bladz. 68) in 1577 in de schans te Oostmahorn. Meynt was ook in krijgsdienst.

Jacob van Horn was gehuwd met His, dochter van Sierck van Bootsma, van Kollum en weduwe van Pibo van Haerda. Hij stierf te Groningen in 1581.

Fedde van Haerda, was de zoon van evengemelden Pibo van Haerda. Hij keerde later in het Vaderland terug.

Meijnt Byonsma stierf te Groningen in 1581.

Ritscke Folkertsz. á Juma, gehuwd met Jelck Minnesdr., keerde later naar zijne oude woonplaats terug. Zie ook: *Bijlage B.*

François van der Laeck stierf in 1581 te Groningen en werd plegtig in de Ter Aa-kerk aldaar begraven. Hij was gehuwd met eene vrouw uit het groningsch geslacht der Van Naerden's.

Harmen Moeselaar komt als inwoner van Kollum voor in 1560 en was gehuwd met Griete Eysinga of Eysma, uit Burum Hij keerde later naar Kollum terug en leefde nog aldaar in Junij 1606.

Tiaerd van Alma was in krijgsdienst onder hopman Van Delden en werd doodelijk gewond in 1584, waarop hij te Groningen overleed.

Henrick Oldendorp, gehuwd met Maycke Hansdr., was de zoon van den subst. grietman Oldendorp (zie bladz. 64) en komt later o. a. in 1597, weder als inwoner van Kollum voor.

Henrick Brecker was »Co. Mat. Excijsmr. van Collum."

Verder komen nog voor: *Pieter Eppes*, van Collum, met zijn huisgezin; *Albert Alberts*, van Collum; *Geert Aebles*, van Collum, soldaat van hopman Claerhout, met zijn huisgezin; *Syurdt Bakker*, van Collum, stierf te Groningen; *Jan Meynsis*, van Collummerlandt (waarsch. Koll.-Nieuwkruisland); *Bruin Jelts*, stierf te Norden; *Eppe Wigers*, van Collum, stierf met zijne vrouw in 1581; *Jan Yves*, van Burum, huwde te Almelo; *Wilhelmus Jansz.*, van Collummerswaeg, soldaet en *Johan Hoeffkens*, alsmede de volgende kloosterlingen uit het klooster Galilea onder Burum: Heer *Paulus Bannier*, keldermeester, *Teets Buersma*, *Stijne Vreriks* en *Hilla Jansen*, nonnen.[1])

---

[1]) Later bij de behandeling der dorpen, komen wij op sommige van de in den tekst en in deze *Aant.* vermelde personen terug.

XII. *Bladz.* 94. *Twee brieven van den spaanschen hopman Lambert de Croiselles, geschreven uit de schans de Opslag, alsmede een brief van de Gedeput. Staten van Friesland*, vermeld in het Resol. boek van Koll.land c.a., I, folio 81 v. en 82 r. en v.

No. 1. »Copie uyt zekeren bevel van den vijand, »om 't gerecht tot Collum te holden.

»Alsoo Zijne Genade François de Verdugo, Con. Mat. Stadt-»holder, die Grietenie van Collumerlant door diverse supplicatien »heeft gegunt saulfveguarde op den Secretaris ende Jan van »Schevichoven als substituyt met alle die geregte gesworenen, »om de rechtdaegen binnen Collum te holden, sonder impediment »van Maj.'s Crijchsvolck, vermits nu wordt geattenteert het »recht bij Collumerzyl te holden, tot nadeel van neeringe en »welvaerdt van de Grietenie, het welcke tot mijne kennisse ge-»comen weesende,

»Ist, dat ick door bevel van mijn heeren Stadtholder, (om de »privilegien van den platten lande voer te staen, ende 't wel-»faeren van dien te soecken):

»Ordinere die ingesetenen van die voers. Grietenie niet wijder »te folgen als deselve Saulfveguarde is meldende, soo doch het »versoeck van Meckama als Grietman 't zelve is verclaerende, »bij Zijne Genade berustende, bij faulte van dien, dat ick die »gene zulle folgen, alhier sal haelen ende niet min executeren »ofte zij noyt saulfveguarde hadden gehadt.

»Gemerckt alle quartieren hun rechtdaegen holden op ge-»woentlijcke plaetsen onder saulfveguarde sittende. Hier mede »lieve en beminde grietman, gherechte ende ingesetenen den »almogende bevelende,

Datum opslach den 19 December 1589.

»Zijt mij u goedgonstige vrundt:

»(ondergeteekent): »Lambert de Croiselles."

No. 2. »Copie" van den brief door de Gedeput. Staten gezonden aan den grietman Scipio van Meckama. (*Zie bladz.* 93.)

»Edele. Erentfeste, Lieve, Bezondere,

»Wij hebben UEd. schrijven van den 15 deses mitten bijge-»voechde missive van den Hopman in den Opslach Lambert »Croiselles ende des dorpregters Poppe Minnes ontfangen, voegen »UEd. daerop voor antwoordt, dat wij uit deselve niet anders »connen verstaen, dan dat d' Ingesetenen van Collumerlandt meer

»geneicht zijn des vijandts, dan onse bevelen 't obtempereren »ende naetecomen, 't welck also het saecken zijn (om de conse»quentie) gants onlijdelijck om den vijandt zoe verre inne te »ruymen, dat d' selve van onse ondersaeten boven ons gere»specteert werde.

»Soo ist, dat wij UEd. andermael ende voer de laeste reijse »mit desen amptshalven wel expresselijcken bevelen U nae onse »voergaende schrijven om de rechtdaegen binnen Dockum te »holden te reguleren, ende bij soe verre uwe olde rechters ende »bijsitters mochten gesinndt zijn liever des vijandts bevelen dan »den onsen te volgen uyt onsen name affsetten, ende andere »bequaeme ende goedtwillige persoenen der gemeene saecke meer »dan den vijandt toegedaen in hun plaetse kiesen ende stellen, »die binnen Dockum den rechtdagen folgen oft hun metter woen »aldaer begeven.

»Ende belangende den regter Poppe Minnes ordonneren wij »Ul. ratione officii denselven gevanckelijk te nemen ofte te »doen nemen ende wel verseeckert alhier binnen Lieuwaerden »opt gedemolieerde blockhuijs te doen brengen, sonder daeraff »in gebreecke te blijven omme tegens hem geprocedeert te »mogen worden, als men bevinden zal nae gelegentheyt der »saecken te behoeren. Hiermede Godt bevolen. Uit Lieuwaerden »den 17 Januarij 1590." Enz.

No. 3. »Copie uyt een ander brieff van den vijandt. *(Bladz.* 94*)*

»Messieurs. — J'ay entendu, qu'avez receu une missive de »la part des deputez des estats miserables par lesquelles ils »vous ont commande et faict deffense de poinct tenir justice »ny pladoyer dedens Collum sur painne d'estre reniez d'eulx, »à quoy pour response, je commande absolutement de la part »de sa mat. qu' il ny ayt nul sy hardy qu' il ayt a respondre »sur nul droict estants evocque a Docum ou Colloberzylle ou »aultre place d'ennemys sur painne d'êstre non obstant sauve»garde ou contribution quelle qu ils puissent avoir, pour pre»soniers ou failt de bonne prinse pareillement que il demeu»roit es dites villes d'ennemy a tant.

»Messieurs je prie que continuez au commandement faict de »la part de sa mat. De l'opslach ce 22 de Janvier 90.

Votre affectionné en service,
Lambert de Croiselles.

»d'Opschrift: A messieurs les Grietman et deputez de la Grietenie de Collum."

BIJLAGEN.

Bijlage A. Eenige losse aanteekeningen over *krijgszaken*, verzameld uit de Resolutieboeken van Koll.land, enz.

Zekere Roosma schreef in Sept. 1578 een brief aan Goslick Hiddema over een vijandelijken inval in Kollum, zonder verdere aanwijzing door wie en waarom zulks geschiedde. *(Prov. Archief.)*

In de Resol. boeken wordt o. a. vermeld: »Vertering van Hopman Farckens soldaten" in de schans te Munnekezijl, vóór 1581. Als hoplieden enz. komen daarin voor: Michel Hoegelcke, Hessel van Meckama, Taecke van Hettinga, Sijbrant van Camminga, Stein Maltes en Sinisco. Taecke Bottes en Pieter Jaspers waren »Capiteynen te water" en Tjaerd Tjebbes had »een Boeijer van oorloge." Hendrik Botnia, inwoner van Kollum, schrijver van genoemden hopman Camminga, kreeg in 1584 voor zijn goedwillig wachten op geld, een kan wijn.

In eene rekening van April 1590 en later komen verschillende posten van vertering voor in het doortrekken der soldaten door Kollumerzwaag, Westergeest, Veenklooster, Kollum, Burum en Munnekezijl, voorts wegens wagen en sleed-vrachten en scheepsvrachten, alsmede onkosten wegens *cap ravens* (dakhouders) en andere zaken in de schans te Kollumerzijl: verder wegens turf, en broot »aan zijne genade faendel" in die schans liggende en onkosten van Claes Wolffs *(zie blad.* 138*)* »met zijn bijhebbende »soldaten;" »arbeytsloon ende materialen aan de hamei tot »d' fortresse aen Collumerzijl," enz.

Op bladz. 79 is vermeld, dat Norrits den 18den Julij 1581 de Munnekezijlsterschans bemagtigde. Blijkens eene aanteekening uit dien tijd, werden er bij die gelegenheid meer dan 200 Spanjaarden gedood en leden zij, »vele schade int getros und bagasie" terwijl zij »3 veltstukken geschutts" achterlieten. Gron. Bijdr. dl. VII, bladz. 75, waar dit op 9 Julij wordt vermeld, terwijl anderen dit op 18 Julij stellen.

Wat aangaat de schade door de soldaten van Norrits, destijds of later in deze grietenij veroorzaakt (*zie bladz.* 79), vindt men in Resol. bk. I het volgende vermeld.

Den 20sten Julij 1589 werd door de Staten aan den grietman dezer grietenij eene missive gezonden, »alwaerinne hem voer »de laetste mael wordt geordonneert informatie te nemen opte »foulen ende schade bij den oversten Nouris zijn Crijchsvolck »in de Grietenie gedaen: om denzelven in sijn achterwesen bij »de generale Staten sulcx gecortet te worden."

Den 2den April 1591 werd den grietman eene soortgelijke missive toegezonden, maar »zoe 't den Grietman ende Secretaris »niet doentlijcken en waere in de Grietenij te coemen ende oeck »niet moegelijcken waer alle huysluyden dienthalven tot Dockum »te coemen," deed de grietman uitschrijving aan de dorpsregters, om dit in ieder dorp te onderzoeken. De uitslag is ons niet bekend.

Tijdens den oorlog met Spanje had men hier en elders wachthuizen op de grenzen geplaatst, waar een paar soldaten de wacht hielden. Zoo waren er ook in deze grietenij »houtene wachthuysen", o. a. bij Gerkesbrug, waar in den zomer van 1597 zekere »Geert Jansz. tot Schernhuyzen rotmeester" (korporaal), de wacht hield. Daar de krijg zich later naar elders verplaatste, werd dit huisje door de grietenij in 1609 verkocht.

In grietenijrekeningen van 1630 tot 1638 wordt meermalen melding gemaakt van onkosten van soldaten en ruiters, die bij de inwoners, zoowel te Kollum als in andere dorpen der grietenij »biliteert" werden en verder wegens bagagevrachten. Als hoplieden worden daarbij genoemd: Scheltema, Wopcke van Roorda en Heringa.

Waarschijnlijk dienden deze soldaten tegen de »vagebonden", want meermalen wordt ook daarvan in die rekeningen gesproken o. a. wegens kostgeld in de gevangenis en het wegbrengen door de adsistenten naar Leeuwarden.

Bijlage B, bevattende eene NAAMLIJST van *grietslieden*, *subst.-grietslieden*, *burgemeesters*, *secretarissen*, *assessoren*, *procureurs-postulant*, *grietenij-ontvangers*, enz, alsmede van *dijkgraven;* met aanteekeningen.

Men zie nog over de »*Nedergeregten*", F. Sjoerds, O. en N. Friesland, II, 378 en over de »*Dijksgeregten*", bladz. 452 aldaar.

Van de *assessoren*, *proc.-post*, *griet.-ontvangers* en *dijkgraven* kunnen wij geene geregelde opgaven geven, daar hunne namen hier en daar verspreid voorkomen.

Ten opzigte van het *dijkgraafschap* moeten wij nog opmerken, dat Kollumerland en later het Nieuw-Kruisland ieder een afzonderlijken dijkgraaf hadden, in dier voege, dat de grietman van het N.-Kruisland ook tevens dijkgraaf daarvan was, terwijl het dijkgraafschap van Kollumerland afgescheiden was van het grietmanschap van dat deel.

Toen in 1559 de grietman van het Nieuw-Kruisland ook tot grietman van Kollumerland werd aangesteld en beide deelen sedert dien tijd door éénen grietman werden bestuurd, waren in den regel de volgende grietslieden der *geheele* grietenij, tevens dijkgraven van het N.-Kruisland terwijl Kollumerland een afzonderlijken dijkgraaf bleef behouden tot 1718, toen er eene wijziging in het onderhoud en het bestuur van het dijkwezen tot stand kwam, zooals op bladz. 119 van den tekst is vermeld.

N A A M L IJ S T.[1])

SCHELTE TJAERDA, omstreeks 1500; bladz. 29.

GAYKE BROERSMA (†), 1515 en 1518; bladz. 39.

Mederegter: in 1518: *Metske Tjaertsz.*, bladz. 39.

HENDRICK DE WENTE,[2]) omstr. 1518 tot 1523; bladz. 39.

BALLINCK PHAESMA (†), 1523 en 1535; bladz. 45.

Waarschijnlijk ontving hij 8 Aug. 1523 zijne aanstelling in forma. (Rentm. Rek.) Tijdens zijn bestuur werd het »*Cruyslandt*" ingedijkt, hetwelk gedurende eenige jaren eene afzonderlijke grietenij uitmaakte. Bladz. 50 en 69 en *Aant. VI.*

GRIETSLIEDEN *van het* NIEUW-KRUISLAND:

WOLF VON WORTZOU (†), van 1529 tot omstr. 1546, tevens *dijkgraaf.* — Hij was waarschijnlijk een Duitscher. Bladz. 50.

CLAES CLANT (†), omstr. 1546; tevens *dijkgraaf*; bladz. 50.

GRIETSLIEDEN *van* KOLLUMERLAND, na PHAESMA:

SEBASTIAAN VAN SCHONENBURG (†), omstr. 1536 en nog in 1555; bladz. 51.

Secretaris in 1543: mr. HAYE RENICKSZ., bladz. 51.[3])

---

[1]) De namen der *grietslieden* zijn met **KAPITALE LETTERS** gedrukt, terwijl de personen, achter wier namen een *kruisje* is geplaatst, later in de *plaatsbeschrijving* nader zullen worden behandeld.
De jaartallen vóór of achter de namen geplaatst, zijn, die waarin wij met zekerheid weten, dat de personen in de aangeduide betrekking voorkomen. — [2]) Komt bij V. Sminia, t. a. p. niet voor.
[3]) Hij woonde „opt 't Oostereynd van Collumerburen opt suydt van „de straet" en overleed in 1558 of '59.

Subst.grietm. 1537: *Tamme Egesz.* »substituut van den Grietman »van Colmerlandt, die met twee dieners twee gevangenen »binnen der stede van Leeuwerden gebracht heeft." (Rentm. Rek. 1536—1537.) Bladz. 51.

Subst. grietslieden. in 1544 en '46: *Sije Buma* (†), bladz. 51.
in 1546 en '50: mr. *Tjepcke Hesselsz.* (†), bladz. 51.
in 1555 en '56: *Dirck Dircksz.*, bladz. 56.

Assessor: in 1545: *Binnert Sappema* (†), bladz. 51.

Proc. post: in 1543: »Mr. *Gerrit*, Procreur" Benef. bk., bladz. 227.

Dijkgraaf: in 1554 was: »den bhesten SAPPE BAUWEMA, »keys. mat. dijckgraaf over Collumerlandt." Zie ook bladz. 50.

JOOST VAN HARDENBROEK (†), komt voor in November 1556 en 17 September 1557: bladz. 57.

Hij was geboren op de Ridderhofstad Hardenbroek in het sticht van Utrecht, waarmede hij 1 December 1532 werd beleend en waar zijn portret nog aanwezig is.

In 1541 was hij Raad der stad Utrecht en in 1549 was hij tegenwoordig bij den intogt van Philips II binnen Utrecht. — Tijdschrift van Gesch. van Utrecht, 9de jaarg., bladz. 233. Utr. Placaatboek. Vrije Fries, XII, bladz. 206, waar zijn sterfjaar bij vergissing als 1575 is aangegeven; moet zijn: 1557.

Op zijn grafzerk in de kerk te Kollum wordt hij grietman van *Koll.land en N.-Kruisland* genoemd, doch hij bestuurde alléén *Kollumerland.* De reden van dit verkeerde opschrift zal later in de »*Plaatsbeschrijving*" worden vermeld.

Subst. grietslieden. in 1556: de oudgrietman *Schonenburg*, en
in 1557 en '58: *Eeske Allema* (†) bladz. 57. (In den tekst staat abusief *Edo.*)

Proc. post: in 1557: mr. *Jan Haselberch*, ook nog in 1574.

1558: LIEUWE VAN JELGERSMA, provisioneel grietman; bladz. 57.

»*Bisitter*": in 1558 en '59: *Wijbrant Oldendorp*; zie bladz. 57.

KOLLUMERLAND EN NIEUWKRUISLAND
werden sedert 1558 door een en denzelfden grietman bestuurd, hoewel beide deelen, blijkens de Rentmr. Rekeningen, voorloopig ieder hunne eigene administratie behielden, waarschijnlijk tot 1578.

CCLAES LANT, reeds grietman van het N.-KRUISLAND, komt in October 1558 tevens als grietman van KOLLUMERLAND voor, waartoe hij echter, blijkens »s' Hofs Commissiebouck", zijne aanstelling in forma eerst tusschen Februarij en Julij 1559 ontving. Zie bladz. 57 en 69.

Secr.: 1558: mr. TJEPCKE HESSELSZ., vroeger subst. grietm.; bl. 58.

Subst.: 1561: mr. *Harmen Clant* (†),; bladz. 58.

In de Rentmr. Rek. van 1562 tot '63 komen onkosten voor, betaald aan: »Claes Claut, Grietman van Collumer»lant ende 't nije Cruyslant met zijn twee soenen, ende »Wybrant van Oldendorp" (zie boven) »dorpsrechter met zes »assistenten, vuyt saecke zy in de middernacht op Collu»merzyl hebben geapprehendeert eenen Ebelt Lolckesz. als" (waarschijnlijk onder den naam van) »Lodewijck van Doc»kum beruchtigt zijnde met zekere moerdadich feyt, sulcx »dat hij dagelijcx was gaende met twee synkroeren ende »die Justitie te resisteren ende dapprehensie te ontgaen, »ende heeft die voorn. dorprechter geadsisteert met twee »dieners den voorn. gevangen voorts van Collum tot binnen »Leeuwarden opten Blockhuyze in hechtenisse gebrocht."

Dijkgr.: 1559 en nog in 1577: ANDRIES HARINGEN VAN CUINEMA (†) »Dijckgraaf van Collumerlandt." Hij was in 1575 volmagt ten Landsdage. Huwde Jeltie Bijma.

SIERCK VAN DONIA, benoemd 14 April 1569; bladz. 64. Tevens *dijkgraaf* van het N.-Kruisland, doch stelde *Harmen Moesel* of *Moeselaer* aan, (zie bladz. 140), »omme te schou»wen ende te visiteren den dijcken opt neije cruislandt."

Subst.: 1571 en '75: *Wybrant Oldendorp*, (zie boven), bladz. 64.

Proc. post.: 1571 en '74: *Arjen Posthumus* en *Jan Haselberch.*

Tijdens Donia's bestuur en misschien ook reeds vroeger, was Steffen von Wortzou (zoon van Wolff), belast met den ontvang »van de omslach opte familiepenningen ende ander»sins van dye grietenie van Collumerlant", terwijl in 1575 Harmen Moeselaer belast was met »d' ontfanck van de »impost vallende in dye grietenije van Colmerlandt", of ook »Collecteur van de geraamde Impost over dese grietenije."

De dorpsontvangers moesten de schatting invorderen en aan den grietenij-ontvanger of ontvanger-generaal uitbetalen.

De aanteekening over Donia's overlijden (zie bl. 68) vindt men in het Procl. boek van Koll.land van 1570, het oudste dat voorhanden is, berustende op het Gemeente-archief. Op eene vroegere bladzijde in dat boek, dan waar de in den tekst vermelde aanteekening staat, leest men ook: »Nae d'afflivicheytt van Syrck van Donya, grietman deser juris»dictie, dye in Godt den Heere gerust ys opte XXIIII »September MDLXXV, wien in off° ys gesuccedeert" (het volgende ontbreekt): Lieuwe van Jelgersma. (Zie hiervoor.)

Op de in den tekst vermelde lijst van Donia's vendel komen nog de volgende namen voor: Egbert Jansz., rotmeester (korporaal), Jan Aelbertsz., Haecht Jansz., Ritscke Douwesz., en Aucke Jansz., soldaten, allen van *Kollum*;

Jonge Hansck, van *Bueren* (Burum), rotmeester; Marten Ieges, van Ausburch (Ausbuurt), rotmeester; Johannes Jacobsz., Jelcke Reynthiesz., Luderich Vriese, soldaten, allen van *Oudwoude* en Bennaert Jansz., soldaat, van *Veenklooster*.[1])

Na Donia's dood: werd LIEUWE VAN JELGERSMA wederom provisioneel grietman, bladz. 68.

RIENCK VAN DEKEMA, benoemd 21 Oct. 1575; hij was tevens *dijkgraaf* van het N.-Kruisland; bladz. 68.

Subst.: 1576: *Edo Allema* (†), bladz. 69.

Subst.: 1578: *Sjoerd Saeckma* (†), bladz. 69, zoon van Johannes, in 1536 grietman van Dantumadeel, en Elisabeth Sapma en getrouwd met Fedt van Rinia, die hem overleefde en in 1624 in hoogen ouderdom te Holwerd overleed. Zie ook *Aant. XI*.

Hij was vrij zeker in 1572 notaris te Kollum, waar hem in dat jaar een zoon geboren werd, Johannes genaamd, die later een sieraad werd der Franeker Hoogeschool.

Assessor: 1578: *François van der Laeck*, »assessor van Collummerland 't Collum". (Zie bladz. 140.) Bladz. 69.

In 1576 had de grietenij reeds een »tromslager te Collum" in dienst; in eene grietenijrekening van 1605 komt eene post van uitgaaf voor, betaald »aan Engbert »Hindricksz., tromslager, tot opmaeckinge van de tromme »die grietenij toebehoorende."

SICCO CLANT (†), benoemd 16 April 1578, bladz. 69. Hij was tevens *dijkgraaf* van het N.-Kruisland, maar committeerde in Sept. van dat jaar den bovenvermelden Sjoerd Saeckma »totten dijcken van 't nye cruislandt."

Dijkgr.: In 1578 en 1580 was HED PHAESMA, »Con. Mat. Dickgraaf over Collumerlandt." (†)

Secretaris: 1578: FRANS HUYGHES.[1]) Men leest ten opzigte van hem en zijn voorganger Tjepke Hesselsz. in het Registratieboek van Koll.-land (1551 tot 1604), het volgende:

„Anno Dôm. 1578 den 23 Sept."

„Obijt in Domino pie memoriae mr. Tyepko „Hessels fidelis & peritus secretarius territorij nos„tri Collumensis, cui a secretis fuit annos circiter „viginti, sub Grietmânis scz Nicolao a Clant, Syrico „a Donya, Renico a Dekema & tandem Siccone a „Clant sub quo mortuus est, huic successit *Fran„cisco de Huyghes*, cui omnimis huius territorij suf„fragio consensuque unanimi nominatus et electus, „atque a Deputatis totis Frisiae, senatoribus Regiae

[1]) Misschien is *Joan van Pruymst*, op bladz. 65 en 70 van den tekst vermeld, in 1580 voor Oldenzaal gesneuveld. Zie: Fresinga, in Dumbar's Analecta, *III*, bladz. 280.

„Majest. in Frisia et denique ab assessoribus terri„torij nostri Collummensis confirmatus. Anno domini „1578, dato 4 novembris."; — *dat is*:

in het jaar onzes Heeren 1578, den 23 Sept. is in den Heere gestorven Tjepko Hesselsz. godzaliger gedachtenis, een braaf en bekwaam secretaris van onze grietenij Kollumerland, die dit ambt ongeveer 20 jaar heeft waargenomen, tijdens Claes van Clant, Syrk van Donia, Rienck van Dekama en eindelijk Sicco van Clant grietslieden waren, onder welken laatste hij gestorven is, waarna hem is opgevolgd *Frans van Huyghes*, daartoe met algemeene stemmen van deze grietenij benoemd en gekozen, hetwelk is bevestigd door de Gedeputeerde Staten en den Hove van Friesland en eindelijk door de assessoren van onze grietenij Kollumerland, in het jaar onzes Heeren 1578, den 4den November.

Huyghes was o. a. in 1566 schepen te Leeuwarden en huwde Geel, zuster van den natemelden Epo van Bootsma. Zie over Huyghes bl. 70 en 138 hiervoor en Stbk. v. d. fr. adel.

EPO VAN BOOTSMA (†), ben. 23 Oct. 1582; tevens *dijkgraaf* van het N. Kruisland; bladz. 80. (Bij Van Sminia niet vermeld.)

Secr.: 23 Oct. 1582: OFFCKE VAN MELLEMA; bladz. 80.[1]) Huwde Saes Allema, van de Wijgeest onder Oudwoude.

Behalve de in den tekst (bladz. 83) aangehaalde plaats uit het Procl. boek van Koll.land, over den dood van Mellema, lezen wij nog daarover in het oudste Resolutieboek der grietenij: »Opten IIIden februarij 1585 is d' Eersamen, wijzen, vroemen »ende discreten Offcke Mellema secretaris van Coll.lant en »'t nyecruyslandt binnen Dockum in den Heere gerust ende »leyt begraven in de cleyne kercke int choor aldaer."

JELGER VAN FEYTSMA (†), benoemd 9 Sept. 1584, tevens »*bij* »*provisie*" tot *dijkgraaf* van de *geheele* grietenij. Bladz. 81. Hij was in 1591 nog volmagt dezer grietenij en werd in 1609 grietman van het Bildt.[2])

Secr.: 1585: mr. CORNELIS EVERTZ., bladz. 83; huwde met Franske Ottesdr. De nominatie bestond uit: Cornelis Evertsz., Arnoldus Poppius en Rompt Sinda.

Subst.: 1584, 21 Oct.: *Tjarck Sappes*, bladz. 82; was gehuwd met Rebs van Jeltinga en woonde te Ausbuurt, in 1589 te Leeuwarden en was in 1601 volmagt ten Landsdage van wege deze grietenij. In 1606 komt hij voor als »wonende »te Kollum, hopman van een compagnie soldaten onder den »Vrieschen Nassauschen Regiment."

Subst.: 1586 (in Oct.): *Hector Riddersma* (†), bladz. 82.

Assessoren: vóór 1586: *Jacob Jansz.* en in 1586: *Jacob Cornelisz.*

Proc.-post.: omstreeks dien tijd: *Rompt Sinda*, *Nicolaes Cor-*

[1]) Zoon van Poppe, grietman van Oost-Dongeradeel; zie *Aant. VII* en bladz. 138. — [2]) Bij V. Sminia alléén als grietman van *het Bildt* vermeld. *Bootsma* en *Feytsma* komen voor in Resol. bk. I van Koll.land.

nelis, *Atte Bruchts (Hoytsma)*, mr. *Jacob Sartorius*, mr. *Buwe van Jeltinga* (†).
Gr.-Ontv.: in 1585: *Lenert Hoen*, na hem in 1587: *Cornelis Evertsz.*, bovengenoemd.

SCIPIO VAN MECKAMA (†) benoemd 8 Dec. 1587; was weder alleen *dijkgraaf* van het N. Kruisland; bladz. 86.
Secretaris: 1591: BRONGER BRONGERSMA, gehuwd met Tieltie Gerrit Hoppersdr. wed. Itsma; bladz. 104.
Subst. 1588, 15 Nov. benoemd: *Johan van Schevinchoven* (†) voor Kollumerland; bladz. 87.
1588: *Freerk Floris*, voor het N. Kruisland, tevens belast met het opzigt over de dijken, o. a. in 1591; bl. 87.
Assessor: 1595: *Arnoldus Poppius*, bladz. 104.
Grietenij-Ontvangers. 1581: *Hector Riddersma*,; 1590: *Cornelis Evertsz.*; 1591 en later in 1598: *Claes Cornelisz.* en in 1593: *Gatze van Jeltinga* (†).

Bovengenoemde Van Schevinchoven werd in 1596 gecommitteerd ter *wolvenjacht*. In eene grietenij-rekening van dat jaar komen desbetreffende uitgaven voor wegens 133 pond touw tot wolvennetten; belooning wegens het breiden dier netten en om ze ter jagt te voeren; voor tromslaan bij de jagt en eindelijk aan Johan van Schevinchoven wegens onkosten ter wolvenjagt. In 1598 komen soortgelijke posten voor. Later, omstreeks 1615, werden er wolvenjagten in Marum en Sigerswolde gehouden, waartoe ook deze grietenij manschappen moest leveren. Chart.bk. van Fr., V, bladz. 210.

In grietenij-rekeningen van 1602 komen meermalen uitgaven voor, wegens het houden van »*Swanejachten*," door den grietman.

In of omstreeks 1587 werd RITSCKE FOLKERTSZ. à JUMA (†) (zie bladz 140) aangesteld tot »*dijckgrave* van Collumerlands dijcken", en bleef dit tot zijn dood: 14 Maart 1609.

In 1599, 30 November werd: FEICO VAN HERBRANDA provisioneel grietman; bladz. 104.

BOCKO VAN FEYTSMA (†), benoemd 23 Jan. 1600; bladz. 104.

In de acte zijner benoeming wordt *niet* gezegd, zooals in die zijner voorgangers, dat hij werd aangesteld tot dijkgraaf van het N.-Kruisland.

Dijkgraven: Het schijnt, dat na den dood van Ritscke Folckertsz. de dijken van Kollumerland door meer dan éénen dijkgraaf bestuurd zijn, want 27 Maart 1609 werd GATZE VAN JELTINGA aangesteld tot *dijkgraaf* van Kollumerlands hemriksdijken, »streckende uit den westen van Oldwoldemer hem-

»riksdijken tot aan de Schalderdijken." (Westelijke dijk van het N.Kruisland.)

Den 21sten Mei 1619 werd KEMPO VAN TADEMA (†) in zijne plaats benoemd tot »*Dijckgraef* van Collumerdijc»ken op gelijken voet als 't selve op den vroegeren Dijck»graeff bedient is geweest;" zie bladz. 108.

In 1622 werd Tadema als zoodanig waarschijnlijk opgevolgd door HAIJO VAN RINIA, den natemelden grietman.
Secr.: 1626: PETRUS BRONGERSMA, gehuwd met Antje Tasma; bladz. 108.
Assessoren: 1600: *Arnoldus Poppius* van Kollum, *Jacob Jansz.* van Oudwoude en *Folckert Ublesz.* van Westergeest; in 1616 in plaats van de twee eerstgenoemden: Dr. *Hayo van Rinia* van Kollum en *Binnert Sappema* (†) van Oudwoude.
Proc.-post.: Omtrent dezen tijd: *Rompt Sinda* (†), *Nicolaas Cornelis*, *Focko Harmensz. Moesel* (bladz 140), *Hero Jellema* (†), *Dominicus Cloot*, *Georgius Itsma* (†), *Gosuinus Foppü*, *Sibrandus Hettinga* (†), *Jan Huyzinge*, *Regnerus Sneberger* en *Petrus Brongersma*.

Den 30 Maart 1601 werden voor de betrekking van *Ontvanger-generaal* nieuwe condities vastgesteld en werden er borgen vereischt.

Griet.-Ont-vangers.:
1601: *Sypt Bottes* (†), borgen: Lieuwe Boelis (†) en Sijbrand Hettinga (†).
1606: *Gatze van Jeltinga* (†), borg: Albert Evertsz. Boner. (†)
1617: *Buwe van Tadema* (†), borg: zijn broeder Kempo. (†)
1626: *Jacob Jilderts Rosema* (†), borg: Gadie Hessels Broersma. (†)

In 1627 werd TIERCK VAN BOELENS, provisioneel grietman; bladz. 108.

HAIJO VAN RINIA (†), benoemd: 23 Junij 1627; bladz. 108.
Assessor: 1629 en '35: *Harmen Jansz.*
Proc.-post.: 1625: *Hartman Feijes* en *Suffridus Itsma*; 1628: *Hermannus Boetii Sjoorda* en in 1630: *Nicolaas Hendrici*.

RITSCKE VAN EYSINGA (†), benoemd 28 Maart 1639; bl 110.
Secretaris: 1639: NICOLAUS à VIERSMA, gehuwd met Eelckien van Haersma; bladz. 111.
In 1653: GAJUS BOTNIA VAN BROERSMA (†); bladz. 113.
Proc.-post.: *Petrus Petri*, gehuwd met Attie Siertsdr. Allema.
Dijkgraaf: 15 Jan. 1640, benoemd tot »Dijckgraeff van Collu»merlandt ende het Nieuwe Cruyslandt: JACOB VAN »ROSEMA" (†) en na diens overlijden, in 1650, 17 Aug.

benoemd: PIBO VAN DOMA (†). Vergelijk: bladz. 113.
Griet. ontv.: 1651: *Pibo van Doma.*
FEIJO VAN SCHELTEMA (†); benoemd 28 Jan. 1653; bladz. 113.
Assess.: 1654: *Sape Sapes*; 1657: *Jilles Eelckesz.*; 1666: *Pyter Jarichs.*
Proc.-post.: 1656: *Regnerus van Buiten*, gehuwd met Sijcke Cornelisdr. Hasius. 1662: *Theotardus Bruinsma.*
Griet. ontv.: 1654: *Gajus Botnia van Broersma*; zie boven. Borg: Jarich Botnia.
Dijkgraven: in 1656 komt een dijkgraaf van Oudw. en Westerg. hemrik voor; 1660: JOHANNES JEPPIS, dijkgr. van Kollumer-hemriksdijken; 1670: BAUDIUS HAJONIDES, dijkgraaf van Westergeest; vóór 1668: ARJEN JANSEN BUERSMA, dijkgraaf van 't Ooster-NieuwKruisland en Burumerland en na hem in 1668: MARTEN JOHANNES.
EPO VAN AYLVA (†), benoemd 10 Jan. 1667; bladz. 113.
Subst.: *Sjoerd van Aylva*, zijn vader; woonde te Rinsumageest. Tijdens de schorsing (zie bladz. 116) was: *Isaäc de Schepper* tijdelijk grietman.
Secretaris: 1673: HILARIUS VAN FOGELSANGH, (†) gehuwd met Rijckien Rosema (†); 1683, 28 Oct.: WIARDUS SICCAMA, huwde Jetscke van Fogelsangh (†); 1691: WIBRANDUS SIBRANDI, (vroeger *vice-secr.*) huwde: *a.* met IJttje IJsbrandsdr. wed. Oene Pyters, en *b* Ebel Wesselsdr. Bladz. 117.
Assessoren: 1676 en '79: *Nittert Wijtzes* en *Marten Freerksz.*; 1687 en '98 *Jan Berens en Rinse Johannes.*
Proc.-post.: 1667—1687: *Emilius* en *Augustus Stephani*, ... *Beuckema, Scipio* en *Fredericus Faber* en *Oene Pyters.*
Griet.-ontv.: 1673: *Rinse Johannes*: 1674: *Otto van Jeltinga* (†); 1677: *Gajus van Broersma* (†); 1687: *Epo van Aylva*; 1695: *Livius van Scheltinga* (†).
Dijkgraven: 1694: HIJLCKE FOCKES ESKES (†), dijkgraaf van Kollumerland en het Wester-N.-Kruisland; REPKE JANSEN FROMA, (ook in 1704,) dijkgraaf van Burumerland en het Ooster-N.-Kruisland.
DOUWE FEIJO VAN AYLVA (†), benoemd 2 Juni 1712; bladz. 117.
Secretaris: 1721: PIETER DE LATORRE, getrouwd met Maaijke Gaickema; *vice-secr.* vóór 1726: *Wibo Sibrandi.* Bladz. 117.
Assessor: 1717: *Alcke Nitterts.*
Proc.-post.: 1720: *Willem de Wendt* (†); 1721: *Folkert Gosses Feytsma* (†); 1724: *Hesselus Vlieg.*

Het *dijksbestuur* onderging in 1718 eene groote wijziging; vergelijk bladz. 119. Van toen af werden de *grietslieden* meestal *dijkgraven* van de dijken der geheele grietenij.

GAJUS VAN SCHELTINGA (†), benoemd 17 Augustus 1725; bladz. 120
Secretaris: 1728: SIJBRANDUS WIJBRANDI, gehuwd met Trijntje Johannesdr.; bladz. 120.
Assessoren: 1725 en '28: *Johannes Folkerts*; *Hylcke Fockes Eskes* en *Pyter Jansen.*
WILLEM EMILIUS VAN UNIA, benoemd 3 Maart 1730; bl. 120. Hij was *dijkgraaf* van de *contributie zeedijken Kollumerland* tot 1744. De kosten van onderhoud der zeedijken in deze grietenij waren aanmerkelijk minder geworden, tengevolge de afdijking van het Dockumerdiep in 1729; bladz. 120.
In 1744 werd *Justus Bartholemeus de Coninck*, dijkgraaf van het Ooster-N.-Kruisland en Burumerland, terwijl *Van Unia* dijkgraaf bleef van het overige gedeelte, tot 1755.
Proc.-post.: 1740: *Nicolaas Ritsma* en 1741: Dr. *B. van Greven.*
WILLEM HENDRIK VAN HEEMSTRA (†), benoemd 1 Febr. 1743; bl. 120. Tevens *dijkgraaf* der geheele contributie sedert 1755.
Assessoren: 1743: *Matthijs Beilanus* en *Pyter Clasen.*
Tijdens het bestuur van Van Heemstra werden de *pastoriegoederen* van de dorpen dezer grietenij verkocht. Zie daarover bladz. 121 en *Bijlage C.*
MARTINUS VAN SCHELTINGA (†), benoemd in November 1775; bladz. 121. Waarschijnlijk ook *dijkgraaf.*
Secretaris: 1780: mr. *Simon Gerroltsma*, Zacheusz.; bladz. 121.
Assessoren: 1717: *Pyter Clasen* en *Focke Hylckes Eskes*; in 1780: *Elze Louws Siccama*; in 1789: *Jan Gerckes Blau* en *Ritske Albertsz.*
Proc.-post.: 1776: *Harco Faber* en in 1780: *Arnoldus Boeijink.*

N.B. Op *bladz.* 122 van den tekst (r. 14 v. o.) is vermeld, dat P. A. Bergsma in 1795 *baljuw* van *Kollumerland, Achtkarspelen* en *Dantumadeel* werd, doch, nadat die bladzijden reeds afgedrukt waren, bemerkten wij dat dit onjuist is.

Ter VERBETERING en VERDUIDELIJKING diene alzoo het volgende: Toen in 1795 de grietslieden, secretarissen en de leden der grietenij-besturen uit hunne betrekking waren ontslagen, werd de leiding der zaken in dit gewest opgedragen aan 60 *Provisionele Representanten van het Friesche volk*, en eenige maanden later aan 68 *definitieve Representanten.*

Gerroltsma werd in dat jaar als *secretaris* vervangen door JAN BRAAK, gehuwd met Mary Ittema, zie bladz. 122.

Zes jaren later (1801) werd Friesland in 14, en in 1806 in 15 *districten* verdeeld, aan het hoofd waarvan een *drost* werd geplaatst.

Zoo vormden »*Collumerland, Achtkarspelen* en *Dantumadeel*" te zamen zulk een *drostambt*, waarover tot *drost* werd aangesteld: DANIEL DE BLOCQ VAN HAERSMA, (bladz. 126), gehuwd met Maria, dochter van den boven vermelden secretaris Sybrand Wybrandi.

Gerroltsma werd intusschen in 1802 weder in zijne betrekking van *secretaris* hersteld; bladz. 127.

In 1806 kwam er wederom eene wijziging in de regeling en benamingen der besturen tot stand en werd Friesland in 30 *districten* verdeeld, die de namen en grenzen der voormalige grietenijen weder bekwamen. Twee zulke districten vormden een *baljuwage*, bestuurd door een baljuw.

Wij vinden dan ook Mr. PETRUS ADRIANUS BERGSMA te Rinsumageest kort daarna aan het hoofd van de *baljuwage* KOLLUMERLAND en DANTUMADEEL, als *baljuw* geplaatst.

Het gemeentelijk bestuur bestond hier destijds uit 5 leden, terwijl de vergaderingen van het gezamentlijk bestuur beurtelings te Kollum en te Rinsumageest werden gehouden.

Vier jaren later (1810) werd Friesland in drie arrondissementen verdeeld, die weder te zamen in 93 mairiën werden gesplitst, waarover het bestuur werd uitgeoefend door een *maire, adjunct-maire* en een *municipalen raad*. Zie bladz. 127

In 1813 werd de benaming van maire door die van *schout* vervangen; bladz. 127.

Nadat in 1815 de vroegere verdeeling en benaming in *grietenijen* en het ambt van *grietman* weder waren hersteld (bladz. 127), werd daarop tot *grietman* dezer grietenij gekozen:

FRANS JULIUS JOHAN VAN SCHELTINGA, benoemd in September 1816; bladz. 128.

Secretaris: Sept. 1816: mr. LEONARDUS IJPEY; bladz. 128.

Asses.: 1816: *Bote Eskes, Tjerk Jans Klaver, Louw Romkes Wiersma.*

Griet.-ontv.: 1816: *Sierk Romkes Stuur.*

Dijkgraaf: vóór 1816: BOTE ESKES, in 1816: F. J. J. VAN SCHELTINGA.

WILLEM HENDRIK VAN HEEMSTRA, in 1818; bladz. 128. Tevens *dijkgraaf.*

Secretaris: 6 April 1824: HERO IJSKES DE JONGH, huwde Gaatske Vonk; bladz. 128.

Griet.-ontv.: 1822: *Egbert Klazes Groenman.*

LOUIS GASPARD ADRIEN *graaf* VAN LIMBURG STIRUM, benoemd 23 Februarij 1827; bladz. 128. Tevens *dijkgraaf.*

Secretaris: 21 Dec. 1843: mr. JOHANNES JACOBUS BOLMAN, huwde Trijntje van Eisinga Witteveen; bladz. 129.

Griet.-ontv.: 1843: *Sijbren Valks*, die dit ambt thans (1883) nog waarneemt.

AGE TJEPKE RUURD SIXMA *baron* VAN HEEMSTRA, tot *grietman* benoemd 7 Mei 1850, werd tengevolge de invoering der nieuwe *Gemeentewet* in 1851, BURGEMEESTER dezer gemeente; bladz. 129.

Dijkgraaf: 1851: HENDRIKUS ESKES, die deze betrekking thans nog bekleedt.

Mr. BERNHARDUS HOPPERUS BUMA, tot *burgemeester* benoemd: 25 Januarij 1862; bladz. 129.

Secretaris: 18 Mei 1861: mr. JOUWERT WITTEVEEN, bladz. 129.

Mr. JOUWERT WITTEVEEN, werd tot *burgemeester* benoemd: 14 September 1872; bladz. 130.

Secretaris: 21 Oct. 1872: BOTE ESKES, bladz. 130. Na dezen: 23 April 1879: HENDRIK JOHAN HOOGEBOOM, gehuwd met Sieuwke Keuning, bladz. 130;

terwijl thans *wethouders* zijn: *Hendrikus Eskes* en *Hylke Gorter.*

Bijlage C, *betrekking hebbende op den verkoop der pastoriegoederen van de dorpen in deze grietenij; zie bladz. 121, 153 en de Verbeteringen.*

»Op den 22sten Augustus van het jaar 1744 werd door den grietman Willem Hendrik van Heemstra eene uitschrijving gedaan, om, ingevolge de resolutie der Heeren Staten van Friesland, dd. 23 Junij van dat jaar, te besluiten op twee alternatieve vragen wegens het verkoopen van eenige pastorielanden en vastigheden, namelijk: òf de ingezetenen hunne pastorievastigheden wilden behouden, des aannemende en zich verbindende, om voortaan aan hunne predikanten het volle tractement tot de som van 450 gld. volkomen te voldoen, zonder de provincie daarover lastig te vallen, maar voor altijd daarvan te ontheffen; òf wel, dat zij begeerden, dat het pastorie tractement kwam ten laste van de Provincie in welk geval zij aan Heeren Staten afstaan en in eigendom moesten overdragen alle vastigheden, inkomsten en geregtigheden tot de Pastoriën behoorende, om daarmede te handelen naar welgevallen.

Door de ingezetenen, te dien einde in de kerken en gewone stemplaatsen opgekomen zijnde, is eenparigljk besloten, om aan Heeren Staten de pastorie-eigendommen aftestaan en overtedragen."

Aanteekening uit het *Resolutieboek* van Kollumerland c. a. —

Hierop werd bij resolutie der »Ed. Mog. Heeren Staten van Vrieslandt" van 12 Maart 1762, eene commissie benoemd, »om

»tot de vastgestelde verkopinge van de Effecten der Pastorijen, »die volgens Resolutie van den 4 Junij 1761 bevonden zijn, »suppletie van noden te hebben, de vereischte toestel te maken.'' Op de Vergadering der Staten van 8 Julij 1762 werd »goed- »gevonden en verstaan", o. a.: »Dat de verkopinge van alle »deeze Goederen zal geschieden in drie Deelen, en alzo in drie »Jaaren, in de maanden September, October en November 1762, »1763 en 1764."

Hierop had er eene classificatie plaats bij loting. In de derde of laatste klasse werd behalve *Oudwoude* en *Westergeest*, ook opgenomen: »*Burum* bij provisie, dog nader te informeeren." De verkoop der pastorie-goederen van dat dorp had echter in 1765 plaats.

Dientengevolge werden o. a.:

in 1762 verkocht de pastorie-goederen van »*Kollum*", in 24 perceelen en bestaande uit 78 *pdm. land*, 7 *eeuwige renten* en 48 *grondpachten*, te zamen voor: 10498 g. gld. of 14697 gld.;

in 1763: die van de combinatie »*Kollumerzwaegh* en *Aus- »buurt*", in 12 percelen en bestaande uit 167 *pdm. land*, waarvan ons de opbreng niet bekend is;

in 1764: die van de combinatie »*Oudwoude* en *Westergeest*", in 23 percelen en bestaande uit 95 *pdm. land*, waarvan ons de opbreng evenmin bekend is;

en in 1765: die van »*Burum*" in 6 percelen, bestaande uit 20 *pdm. land*, alsmede 31 *grondpachten*, te zamen verkocht voor: 3477 gld.

Zie de gedrukte »Billetten van verkopinge der vastigheden »van de Pastoriën,"en de Resolutiën der H.H. Staten van Friesland. Verder is hierbij gebruik gemaakt van M. S. (ongedrukte) aanteekeningen.

——○o○——

VERBETERINGEN.

Twee belangrijke misstellingen komen voor op blad. 7 *en* 121. *Op blads.* 7 *moeten regel* 6 *en* 7 *v. b. aldus gelezen worden:*

Zeker was het eene blijde mare, toen in 850 eene bende dezer woeste zeeschuimers, die onder Gustavus Lappon den *enz.*

Op blads. 121 *is op de eerste helft der bladzijde de volgorde niet goed in acht genomen; men leze alzoo van regel* 1 *tot en met regel* 41 *aldaar het volgende:*

Langzamerhand was de buitengeul der Munnekezijlster ryt »door opslijking onbruikbaar" geworden, weshalve men in het jaar 1754 het besluit nam, om ze »te doen opslatten »en aan het einde van de Ried eene houten sluis te leggen."

Omstreeks tien jaren later (1762, '63, '64 en '65) werden de pastoriegoederen in vele dorpen in Friesland verkocht, waaronder ook die van *Kollum*, *Kollumerzwaag* en *Ausbuurt*, *Oudwoude* en *Westergeest* en van *Burum*. Zie *Bijlage C.*

Na het overlijden van Van Heemstra in 1775 werd Cornelis van Scheltinga, gehuwd met Cecilia Johanna van Eysinga, tot diens opvolger gekozen, maar dewijl deze wegens zwakke gezondheid die betrekking niet kon aanvaarden, werd daartoe in November van dat jaar diens zoon MARTINUS VAN SCHELTINGA benoemd, die later huwde met Catharina Louise Antoinette barones Du Tour.

De Secretaris Wibrandi deed in 1780 vrijwillig afstand van zijn ambt. Hierop werd, *enz.*

De misstellingen van minder aanbelang zijn:

Bladz. 3	**regel 5 v. b.**	**staat: die de Grietman,**	**lees: *dien de Grietman.***
	„ 6 v. b.	**staat: welke laatsten,**	**lees: *welken laatste.***
	„ 11 v. b.	**staat: Pensionares,**	**—lees: *Pensionaris.***
	„ 7 v. o.	**staat: (van 1525—1580)**	**—lees: (1523—1580).**
5	**„ 11 v. o.**	**staat: villae**	**—lees: *villa.***
	„ 6 v. o.	**staat: buur**	**—lees: *buurt.***
6	**„ 3 v. b.**	**staat: zij**	**—lees: *deze.***
	„ 13 v. b.	**staat: onzen**	**—lees: *onze.***
	„ 14 v. b.	**staat: haselnoten**	**—lees: *haselnoten-boomen.***
9	**„ 7 v. b.**	**staat: dufsteen**	**—lees: *tufsteen.***
22	**„ 15 v. b.**	**staat: overnachten**	**—lees: *overnachtten.***
	„ 18 v. b.	**staat: naar dat huis, verbrandden, enz.**	**— lees: *naar dat huis; zij verbrandden,* enz.**

29 „ 13 v. b. staat: Tjaerde-State—lees: *Tjaerda-State.*
32 „ 20 v. o. staat. Knechten—lees: *Knechtken.*
38 „ 17 v. b. staat: ordenlooze—lees: *ordelooze.*
45 „ 4 v. o. staat: huisfr —lees: *huysfr. vz.*
„ 2 v. o. staat: gefenckelijk—lees: *gefenckelijck.*
in noot 2 staat: Phaema-State—lees: *Phaesma-State.*
46 regel 3 v. b. staat: geldt—lees: *gelt*
49 „ 13 v. o. is het woord *jaartax*, als mannelijk aangewezen, doch dit woord is vrouwelijk.
62 „ 1 v. b. staat: hem—lees: *hen.*
110 „ 8 v. b. staat: hem—lees: *deze.*
118 „ 11 v. o. staat: 50 roeden diepte;—lees: „*na gissing* „*54 roeten diepte.*"
129 „ 12 v. o. staat: van Eijsinga—lees: *van Eysinga.*

Verder moet men, zooals op bladz. 9, 54, 122, 128 enz. in plaats van: toemalig—lezen: *toenmalig.*

Eene *verbetering* en *verduidelijking* van hetgeen is vermeld op bladz. 122, te beginnen met regel 14 v. o. enz., vindt men hiervoor op bladz. 153 aangewezen.

Voor het overige rekenen wij op de toegevendheid der lezers!

